

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_206085

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. **T 80.1 K 15 S**

Accession No. **T 1329**

Author

Title **నా బాల్య విమర్శన . .**

This book should be returned on or before the date last marked below.

వాటి రంగస్థల స్థితి ... 65. మహాభారతము శ్రీమద్రామా
యణమూ చదివిన ఫలము ... 66.

మూడో ప్రకరణము...సాహిత్యమున దివ్యప్రేమ...69-87

సీతాదేవి ప్రేమ ... 68. రాధా ప్రేమ ... 72. సీతప్రేమ
యందలి ఐకాంతికము ... 73. సతీత్వ గౌరవము...
76. పురాణశ్రవణము, కథలు...78. వ్రతములు, నోములు,
దృష్టాంతములు ... 79. సాహిత్యమున పాత్రనైత్యము
81. ప్రాచీన భారతవర్షమున స్వేచ్ఛాచరణము ... 83.
ఆర్యసతి పవిత్రత ... 84. ఆత్మోత్సర్గము ... 85. పతి
ప్రేమనుండి విశ్వపతి ప్రేమ ... 86.

నాల్గో ప్రకరణము...సాహిత్యమున పాశవప్రేమ...88-115

సతీప్రేమ-కామానురాగము, ప్రేమ ... 88. ఆర్యసాహి
త్యమున కామము ... 94. సఖ్యప్రేమ...98. పాశ్చాత్య
ప్రేమ స్వభావము ... 100. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యప్రేమ
చిత్రణము ... 106. శనుంతల, మిరాండ ... 110. కవి
రచిత ఆదర్శ సృష్టి ... 114.

ఐదో ప్రకరణము...సాహిత్యమున మానవప్రేమ 116-143

మనుష్యత్వ నిర్వచనము ... 116. స్త్రీల సంయమ బలము
120. భిక్షిసంతుత ప్రేమ ... 126. హిందూకుటుంబ ని
యమములు ... 129. హిందూకుటుంబ ప్రేమ వికాసము
131. ఆర్యసాహిత్యమున శృంగారము ... 132. స్త్రైణ
శాసనము ... 133. స్వాధీనత-స్వేచ్ఛావృత్తి ... 136.
ఆర్యసాహిత్యమున ప్రేమగౌరవము ... 139. బాల్యవివా
హముల పరిణామము ... 138. విదేశీయ పతిపత్నీ సామ్య
భావము ... 140. ఆర్యసాహిత్య సమాలోచన నావ
శ్యకత ... 141.

ము...సాహిత్యమున వీరత్వము...144,-174.

ఆరోల ఆదర్శము ... 146. ఆసుర వీరత్వము ... 148.

బ్రహ్మక్షత్రియ వీరత్వము...153. వీరత్వమున సమరము-

రక్తపాతము ... 157. ధర్మార్థము బలిదానము...

159. వీరుని ప్రతిజ్ఞాబలము ... 163. రక్తపాతము లేని

క్షత్రియ సత్యపాలనము ... 165. రక్తపాత రహిత

బ్రాహ్మణ ప్రతిజ్ఞాపాలనము ... 167. మహాకౌవ్యము

లందలి మూడురకముల వీరత్వము ... 168. ఆర్యవీరత్వ

మందలి విశేషము ... 170 వీరుల సంపద ... 171.

ఆదర్శ రాజ్యము ... 172

ఏడో ప్రకరణము...సాహిత్యమున దేవత్వము... 175-215

సతీత్వాదర్శము ... 175. దివ్య ... 176. మైత్రి ...

179. దేవతాదర్శము ... 182. ఆదర్శ దంపతులు ...

184. ఆదర్శపతి ... 185. అతిని లక్షణములు:—ప్రేమ

మయుడు ... 186. అశుతోషుడు ... 188. అనందమ

యుడు ... 189. అవ్యభిచార ... 190. ధర్మాశ్రయుడు

192. దేవతల సంసారము ... 193. గురుజనసేవాపరుడు

194. ధర్మాచరణుడు ... 197. క్షౌంతుడు ... 198. అ

క్రోధుడు, అహింసాపరుడు ... 204. స్వర్గము ... 206.

దేవతా చరితము ... 209. ఋషి చరితము ... 211.

మానవ చరితము ... 212.

సవరణ పట్టిక 216

దించుట సాధారణప్రజ్ఞావంతులకు సాధ్యము కాదు. దాసు గారికిన్ని తదితరకవులకున్నా మేము వందనము లర్పిస్తూ న్నాము.

ఈ గ్రంథమున కొన్ని వ్యావహారిక పదములు యథేచ్ఛముగా వాడినాము. అవి సత్కవులు వాడినవి కావున ప్రయోగాహములని అచిరకాలమున రుజువు కా గలదు.

చివర నున్న పట్టిక ప్రకారము సవరణలు చేసుకొం దురు గాక !

ప్ర కా శ కు డు.

విషయ సూచిక

పుటలు

ఉపోద్ఘాతము ... 1.—6.

సాహిత్యము ... 1. కావ్యము ... 2. లక్షణము, లక్ష్యము ... 3. సాహిత్యమునకు బాటకొన సంబంధము...4.

మొదటి ప్రకరణము...సాహిత్యాదర్శము ... 1—36

అర్యసాహిత్య ప్రకృతి ... 1. అర్యాంశ్లయ సాహిత్యములు ... 5. మానవ ప్రకృతి-పేక్షపీయర్ ... 7.

ప్రాచ్యపాశ్చాత్యకపుల సృష్టిశైలము...10. అర్యసాహిత్యమున సృష్టిసంఘర్షిత ... 15. పుణ్యాదర్శముల అన్వేషిత,

ఉత్పత్తి ... 19. సాహిత్యమున ఆలోచిక సాధన ... 21.

సాహిత్యమున రసక్షేత్రములు ... 28. సాహిత్యమున వీర

త్వము ... 31. సాహిత్యమున దేవత్వము ... 33.

రెండో ప్రకరణము...సాహిత్యమున రక్తపాతము ... 37-68

రక్తపాతముగురించి ఆలంకారికుల మతము ... 37. నాటక

రంగస్థలమున రక్తపాతము ... 42. హిందువుల ఆదర్శము ... 48. యూగోస్లవియ వియోగాంత నాటకముల

ఉత్పత్తి, ప్రకృతి ... 44. వాటిని చదివిన ఫలము ... 47.

అర్యసాహిత్యమందలి వియోగాంతము రక్తపాత శూన్యము

50. హత్యయందు బీభత్స సంచారము ... 52. వియోగాంత

తమా, కి సాయికొట్టా ... 53. రక్తపాతము, విదేశీయ

గురులు...54. వియోగాంత నాటకముల దుష్పరిణామము

... 60. అంగ్ల సాహిత్యమందు పక్షపాతము ... 61.

నాటక పర్యవసానము ... 62. పార్శ్వనాటక సంఘములు,

A GLOSSARY OF TECHNICAL TERMS

అంతఃకర్మపులు	=	The enemies of mankind. ఉ॥ కౌము, క్రోధాదులు.
అపరస్పృష్టి	=	Creation <i>sui generis</i> .
అమానుషికము	=	Non-human, either sub-human or superhuman.
అశౌకము	=	Extra-ordinary (అసాధారణము, లోకోత్తరము)
ఆదర్శము	=	Ideal.
ఆశ్రమములు	=	Stages of life.
1) బ్రహ్మచర్య	=	Life of a student.
2) గృహస్థ్య	=	„ „ house-holder.
3) వానప్రస్థ	=	„ „ anchorite.
4) సన్యాస	=	„ „ beggar.
ఉచ్ఛ్వాసము	=	preponderance, (ఉద్వేగము)
వికాంతికము	=	Univergence,
కామానురాగము	=	Lust, Sensuality.
కాలక్షేపములు	=	హరికథలు.
గుణములు	=	Principles of Existence or Being.
1) తమస్సు	=	Inertia.
2) రజస్సు	=	Activity.
3) సత్త్వము	=	Equipoise, Sublimation.
ఘటనలు	=	Incidents.

చిత్రణము	=	The act of artistic production such as a painting, a piece of poetry, an air of music &c.,
చిత్రము	=	An artistic product.
చిత్రకారుడు	=	Artist.
జాతి	=	General (Class) Universal.
తత్తుల్యరూపము	=	Natural form or colour.
ధర్మము	=	Eternal law, Duty, Righteousness, Merit, Justice, Virtue, The Good.
ధార్మికుడు	=	A virtuous person, one who follows the rules of caste and stages of life.
భృష్ట	=	A bold, intrepid woman.
నిగ్రహము	=	Control, Subjugation.
నిర్వచనము	=	Definition.
నిష్పత్తి	=	Resignation of the pleasures of this world.
పరమావధి	=	The highest end, the goal. (అదర్శము)
పరార్థపరము	=	Altruistic, other-regarding.
ప్రకృతి	=	Nature, integrity.
ప్రత్యాఖ్యానము	=	Rejection (పరిత్యాగము)
ప్రేమ	=	Love, Affection.
1. హాశవ	=	Brutal or Carnal love.
2. మానవ	=	Human love.
3. దివ్య	=	Divine love.
ప్రేమయుసులు	=	Lovers.
భావము	=	Mentality, Idea, Feeling or Emotion. Nature.

భానన	=	The act of imagining, comprehension.
మైత్రి	=	Love of Humanity, Brotherhood of man.
రసము	=	Sentiment.
1. శృంగారము	=	The Erotic sentiment.
2. వీరము	=	„ Heroic „
3. రౌద్రము	=	„ Furious „
4. కరుణ	=	„ Pathetic „
5. దీక్షత్వ	=	„ Odious „
6. ఆశ్చర్య	=	„ Wonder „
7. శాంత	=	„ Tranquil „
8. భయానక	=	„ Terrific „
9. హాస్య	=	„ Comic „
రచి	=	Taste (figurative)
1. సురచి	=	A refined taste (సాక్షి)
2. కురుచి	=	A low taste (పామర)
లాంస	=	Lust, Sensuality.
పాతృప్రేమ	=	Parental love.
విచిత్రి, వివేచన	=	Sagacity.
విశిష్ట	=	Distinguishing Characteristic, differentia.
వీరత్వము, వీర్యము	=	Heroism.
1. అసుర „	=	Brutal heroism.
2. మానవ „	=	Human „
బ్రహ్మ „	=	Heroism of Self-control (ధర్మ)
తైత్రి „	=	„ „ strength & skill (బల, కౌశల)

3. దివ్య	=	Divine heroism.
వ్యక్తి	=	Individual, particular.
వ్యాప్తి	=	Pervasion.
వ్యాప్తము	=	All-pervading.
వ్యాపకము	=	Partial-pervasion.
సంయమము	=	Control (నిగ్రహము, వశిత్వము).
సంసారము, సంసృతి	=	Worldly life, the wheel of birth and death.
సఖ్యత్వము	=	Companionship, comradeship.
సతీత్వము	=	Wifehood, Womanhood.
సత్యపాలనము	=	Redemption of a virtuous pledge.
సమరము	=	Struggle.
1. బాహ్య	=	External strife.
2. అంతరంగ	=	Internal struggle or conflict of motives.
సమాలోచనము	=	Critique, Criticism (మీమాంస, చర్చ, విమర్శ)
సహృదయులు	=	The learned, cultured people of refined tastes.
సాంఘాతికము	=	Fatal.
సాధ్యము	=	The end or ultimate purpose.
సాధనము	=	The means.
సాహిత్యము	=	Literature, Literary Art.
సాయి	=	Abiding.
స్వార్థపరము	=	Egoistic, Egotistic.
స్నేహిత	=	Dotage.

సాహిత్య మీమాంస

— ౧౩ —

ఉపోద్ఘాతము

సాహిత్యమనఁజేమి

సాహిత్యశబ్దార్థము జటిలమైనది. దీనిని ఎఱుఁపుట వేర్వేరు రథముల యందు వాడుచున్నాఁడు గావున దీని యర్థ నిర్ధారణ మావశ్యకము. అది తెలియకపోతే సాహిత్యమిచూం నయెట్లు చేయగలము?

“సాహిత్య గ్రంథములు” అను పదము వినినచోడనే సాహిత్యగర్పణము, కావ్యప్రకాశము, రసగంగాధరము మున్నగువిఁబుఁపించును. రఘునంశము, కుమారసంభవము కావ్యములని పఠకుచున్నవి. ఇవి సాహిత్యగ్రంథములు కావా? అని ప్రశ్నించిన ఉత్తరము తక్షణ మాలోచనీయముగును. మొదట వివరించిన మూడు గ్రంథములయందూ ప్రతి పాద్యమైన విషయ మొక్కటే అయినా వాటిపేళ్ళలో సాహిత్యము, కావ్యము, రసము నను మూఁడుశబ్దములు వాడఁబడియున్నవి. రఘునంశాదులు కావ్యములుకా నాటిని సాహిత్యగ్రంథము లనఁగూడదా? సాహిత్యమూ కావ్యమూ వేరయితే భేదమెట్టిది? దీనికి జవాబిది:—సాహిత్యశబ్దము రసము, గుణము, రీతి, అలంకారము మొదలుగు విషయము

అను నిర్ణయించు (లక్షణ) గ్రంథములపట్ల చూడగా ఉపయోగించ బడుటచేత రఘునాథాదికావ్యములకు సాహిత్యశబ్దమును వాడరు.

కావ్యశబ్దమునకున్నా ఈదశయే పట్టినది. కావ్యమునగా ప్రాయముగా పద్యగ్రంథ మని తలంతురు. కొన్ని కావ్యములయందు గద్యపద్యములు యభేష్టముగా వాడబడుచున్నా కేవల గద్యమగుగ్రంథమును కావ్య మనుట లేదు. ఇకొక విశేషము. ఏవో కొన్ని పదములుచేర్చి పద్యము లల్లినట్లయినా దానియందు భావము శూన్యమైనదానికి కావ్య మనువేరు చెల్లుతుంది. ఇక గద్యమొక రసవంతము, సుందరము ఎంతభావభరితమైనా దానిని కావ్య మనుట అది రచించినవారిని కవులనరు.

ఈ సంప్రదాయముచిరకాలీనమై వస్తున్నది. వస్తుతః కావ్య మన్నను సాహిత్య మన్నను ఒకటే, భేదము నామ మాత్రమే. భాష యెట్లున్నను, శైలి యెట్లున్నను, గద్యము కానీ, పద్యముకానీ, గీతిమకానీ రసవంత మైనచో దానిని సాహిత్యమనికాని కావ్య మనికాని అనవచ్చును.

ఇక సాహిత్య మెట్టిదో విచారించుము. “సహిత” శబ్దమునకు వ్యుత్థా (అ) ప్రత్యయము చేర్చితే “సాహిత్య” అను పదము నిష్పన్నమవుతుంది. ఈశబ్దమునకు పక్షరణాదు సార మీక్రింది యర్థములు ఏర్పడినవి.

౧ సాహిత్యం మౌనమ్.

౨ పరస్పరసాపేక్షాగాం శుల్యరూపాగాం యుగవ
దేశక్రియాన్వయిత్వమ్. (శ్రాద్ధవివేకః)

౩ శుల్యన దేశక్రియాన్వయిత్వం, సృద్ధివిశేషవిషయ
త్వం వా సాహిత్యమ్. (శబ్దశక్తిప్రకాశికా)

౪ మనుష్యకృత శ్లోకమయగ్రంథవిశేషః సాహిత్యమ్
(శబ్దకల్పద్రుమమ్)

సాహిత్యశబ్దమున కిన్ని యర్థములున్నా సాయిక
ముగా నిర్దోషశబ్దార్థగుణ సాలంకారరీతివిశిష్టవిషయమునే
సాహిత్య మని వాడుతారు. దీనికే కావ్యమని యింకొక
పేరు. మొదటి తరగతికి చెందినవి కావ్యప్రకాశాదులు, రెం
డవదానికి చెందినవి రఘువంశాదులు; అవి అనుశాసకములు,
లక్షణగ్రంథములు, ఇవి అనుశిష్టములు లక్ష్యగ్రంథములు.
మొదటివాటికి సాహిత్యశబ్దమున్నా, రెండవవాటికి కావ్య
శబ్దమున్నూ, ఉపయోగింపబడుతున్నవి.

సాహిత్య శబ్దమునకు పరస్పరసాధారణముగా నీ యర్థము
స్ఫురించును. “సహితన్య భావః సాహిత్యమ్” అనగా వెను
వెంట నున్నవాని భావము “సాహిత్యము.” అనగా సంయు
క్తుడై, మిళితుడై, పరస్పరాపేక్షితుడై, సహగామియై
యున్నవాని భావము “సాహిత్యము.” “సహిత” శబ్దమున
కొక యర్థము “సహగమనము” అని గ్రహించితిమి.

కాని యింకొక అర్థము కలదు. హితేశ సహవరతే

సహితః—అనగా హితము కోరువాడు, హితము చేయు వాడును “సహితుడు” వాని భావము “సాహిత్యము.” ఇందు ‘సహిత’ అను శబ్దమునందలి ఉపసర్గము వేగు చేయబడినది. (స+హిత,) ఈయర్థమును గ్రహించితి మేని మనకు హితము చేయువాని భావము సాహిత్యమగును. హితము చేయువస్తువు (గ్రంథము) అనికూడా అన్వయించుకోవచ్చును. అలాగైతే కావ్యములు, ఇతిహాసములు శాస్త్రములు, కోశములు, మొదలగు నవన్నియు సాహిత్యమున చేరును. ఇతిహాసములం దీయర్థమే కనబడుచున్నది. అప్పుడు “వాఙ్మయ” మనునది “సాహిత్య” పదమునకు పర్యాయ మగును.

● ఇక సాహిత్యమునుగూర్చి యింనుక చర్చింతాము. మన ఆత్మ చిదానందస్వరూపము. ప్రీతి, స్నేహము, దయ, భక్తియు సాత్వికభావావస్థలు. ఈభావములను స్వక్షీకరించుట యందు కావ్యములు మనకు సాయము చేయును. వాటిని పఠించి తద్గతభావములను హృద్యము చేసుకొని కోశత్రయాత్మకమగు సూక్ష్మశరీరమునందు సద్భావములను సంగ్రహింతుము. కావ్యములు లోకోత్తరానందము నిచ్చును. దర్శనాదులచే మనము జ్ఞానోపార్జనము చేయజాలిననూ మన కానందము గలుగజేసి సౌందర్య సామ్రాజ్యముకు దారి చూపేవి కావ్యములే.

దర్శనములూ, శాస్త్రములూ సాహిత్యగ్రంథములలో జేరినా సాహిత్యశబ్దము వాటియందు వర్తింపదు. ఎందు

కంటే, జ్ఞానబోధకన్న ఆనందోత్పాదనమే సాహిత్యగ్రంథము
 లకు విశిష్టధర్మముగా గణింపబడుచున్నది. సత్యమే
 భావరూపమున హృదయమున ప్రస్ఫుట మవును. సత్యము,
 శివము, సుందరము విచిత్రానిని అత్యంతకరణమున మానవుఁ
 డనుభవించును. జ్ఞాన మానందానుభవోపాయములు జ్ఞాప
 గా భావములే దాని ననుభవించును. మనకు లోకోత్తర
 జ్ఞానప్రాప్తికి సాధనములు భావములే కాని జ్ఞానముకానేరదు.
 “ఆనందమే జ్ఞానమందలి సారము”ని వేదవాక్యము. ఆనంద
 మయకోశము విజ్ఞానమయకోశములోపల ఉండును. అట్టి
 యానందమునకు మూలకారణము భావము. భావవ్యంజకము
 లగుటచేతనే మన కావ్యముల కగ్రస్థానము దొరికింది. దర్శన
 ములూ, శాస్త్రములూ, ఇతిహాసములూ, కావ్యములకు వెనుక
 బడవలసినవే. శ్రేష్ఠ భావములే మనసూక్ష్మశరీరములను పోషిం
 పఁగలవు. భావముల మూలాన జ్ఞాన ముత్పన్నమగును, వాటి
 మూలానే జ్ఞానము పరిణత మవుతుంది. భావప్రాప్తికి భావన
 ఆవశ్యకము; చూడండి.

“ యాదృశీ భావనాయస్య సిద్ధి ర్భవతి తాదృశీ ”

“ ఎవరి కరీతి భావన లెసగుచుండు ?

వారి కారీతి తగుసిద్ధి ఎఱుగుచుండు)

శ్రేష్ఠ భావములే మనల వెన్నంటియుండి శ్రేయోదా
 యకము లవును. సుందరభావము లెందు సంగ్రహింపఁబడునో
 అట్టివే కావ్యములు, అవే మనకు సాహిత్య మగును. ఆభావ
 ములే మనకు హితకరములు. సుకవుల గ్రంథములు నద్భూత

గత్తుగ్రధితములు. తదుపాదేయము లగు ఆధ్యాత్మికభావములను సంగ్రహించి మన సూక్ష్మశరీరములను పోషించుకొందుము; కావున అట్టి గ్రంథములే సాహిత్యముగను.

ఏయే భావములు సంగ్రహించి ఉత్తమపథానువర్తనమై ఉన్నతపదవిని సాధింపగలమో, వేటి సవలంబించి పరమపుగు మార్గదాయకముగు తోనను ముందంజ వేయగలమో, వేటిని పూనుకొనియుండుటనల్ల మనవ్యధర్మములు మన కలవడునో, అట్టి భావసంచయము మనచిత్తమున కానందమూ, నైర్మల్యమూ, చేకూర్చి క్రమముగా ఉత్కృష్టలాభము నొందజేయును. దీనికే సాహిత్య మని పేరు. అట్టి సాహిత్యమే మన కిప్పు డావశ్యకము.

ఒక జాతి సాహిత్యముతో సంకొకజాతి సాహిత్యమున కెట్టి సంబంధము నుండదు. ఒకవేళ ఉన్నా అది నామమాత్రమే. ప్రతిజాతిజ్ఞానమును, ప్రతిసంఘభావభాండామును భిన్నముగా నుండును. జాతినిబట్టి సాహిత్యము సంఘటితమవును. ఒకజాతి నీచోన్నతుల నెఱుంగవలె నంటే దాని సాహిత్యము చదివితే తెలియును. ఈగతులకూ సాహిత్యము నకూ దృఢమైన సంబంధ ముండును. సాహిత్యగ్రంథముల యందు జాతియొక్క సుఖదుఃఖములు, ఉచ్చతావసతులు మంచిచెడ్డలూ స్పష్టముగా ప్రతిబింబితము లవును. మన జాతీయభావములు సశింపగుండా ఉండవలెనంటే మన జాతీయ సాహిత్యరక్షణ చేయవలయును. జాతీయజీవనమునకు జాతీయ సాహిత్యరక్షణ మత్యంతావశ్యకము.

మొదటి ప్రకరణము.

సాహిత్యోదర్శము

అర్చనాసాహిత్యప్రకృతి

ధర్మమే ప్రాణమని యెంచు ఆర్యజాతివారు తమ సాహిత్యమున ధర్మజయఘోషము కావించిరి. మహాభారతమున వేదవ్యాసుని సత్ప్రతిభాశిరోమణియగు గాంధారిచే నిట్లు పలికించెను.

“యతో ధర్మస్తతోజయః”

ధర్మముండెడు చోటనే తనకు జయము

ఆమెయే శ్రీరత్నమని స్తుతించుచు నిట్లనెను:—

“జయోస్తు పాండుపుత్రాణాం యేహంపక్షే జనార్దనః”

వాసుదేవుండు తమప్రక్క వరలు గాన

విజయమగు గాతమా పాండువేయులకును *

* క. ఎక్కడనడచును సత్యం దెక్కడధర్మంబు పరగు నెక్కడగలుగుం
జక్కటినిలచుం గృష్ణుండెక్కడి నెత్తున్నక తన నగుజయ మధిపా||
...కక్కన-ఉద్యోగస్వ||

భగవంతు నాశ్రయించు వారికి జయము తప్పనిని ఇందలి సాగంశము. ఇది మాటవరుస కన్నదికాదు, ఇందలి యాథాత్మ్యమందరికీ తెలుసును. భావతయ్యుద్ధమున ధర్మపక్షము అనగా భగవదాశ్రితులపక్షమే ప్రబలెను. భారతమున కారవపక్షరూపమున మానవులపాపచిత్రము అతివిశదముగా ప్రకటింపబడెను. పాతొద్భగవత్స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణు నాశ్రయించి ధర్మానుసారము ప్రవర్తించిన పాండవపక్ష మంతకన్న నెక్కవగా విశదీకరింపబడినది. ఈచిత్రమందలి సమజ్వలప్రభముందు ఆచిత్రమందలి పాపాంధకారము పటాహంచముగును. వెలుగుముందర చీకటివెలయగలనా? అందుకే ధర్మక్షేత్రమగు కురుక్షేత్రమున పాపము భస్మీకృతమాయెను.

వాల్మీకి రచించిన మహాకావ్యము శ్రీమద్రామాయణము భక్తిరసపూరిత మహాసముద్రము. అందున్నా ధర్మమునకే జయము ప్రాప్తించి తద్విజయపతాకము అయోధ్య మొదలు లంకవరకూ ఎగురుచుండెను.

రాక్షసకులము ప్రబలమే కాని భగవద్భక్తిస్రోతమొకటి తరళతరంగములలో లీనమయి, శ్రీరాముపక్షమందలి పుణ్యవంతమగు రాజ్యము అయోధ్యనుండి లంకాపురమువరకు ప్రతిష్ఠితమయ్యెను. రామునిరాజ్యపాలనమున హిమాలయమునుండి కన్యాకుమారివరకు కలంకాద్వీప మందున్నా పుణ్యము స్థాపింపబడెను. దండకారణ్యమున రాక్షసభయము చూపుమాసెను, ఏమూలనో తపము జేయుచున్న శూద్రుడును

రామచంద్రుని పుణ్యశత్రుస్వరూపే నిష్పాపుడై ముక్తుఁడయ్యెను. *

పౌరాణికములగు ఈగ్రంథములను వీడి సాహిత్యక్షేత్రమున కవతరింతము. గానికథ్యక్షులగు కాళిదాసు, భవభూతి, మాఘడు, శ్రీహర్షాదిమహాకవులందరూ తమగ్రంథములందు ధర్మసూక్ష్మములనే బోధించి యున్నారు. కాళిదాసు తన అపూర్వరచనా కౌశలమున కుమారసంభవమందు ధర్మమయమగు చిత్రమునే రచించెను—పార్వతి తపమూ హిమవంతుని శివానురాగమూ అసాధ్యసాధనలు కావా? వీటి యుజ్వలాభాసముచే ఆకావ్య మతాకిక మగుదున్నది. ఇక శకుంతల-భవన విఖ్యాతనాయకి- గూర్చి చెప్పే

* శ్రీమద్రామాయణము మహాభారతమును కేవల ధర్మోపదేశమునకై రచించినగ్రంథములేకావు. వాటియందు రాజనీతి, సాంఘికనీతి, ధర్మనీతి, లోకనీతియు గానవచ్చుచున్నవి. ఇవి కేవల మహాకావ్యములే యనరాదు, యుగయుగాంతరములనాటి సమాదరణీయసామగ్రి ఆంధ్రున్నది కావున వీటిని భారతవేత్తహాసములననొప్పు. పితరులయొడ సంతానమున కుండదగిన అణకువ, సోదరులయొడ జూపదగు అత్యత్యాగము, ప్రజలయొడ రాజకుగల కర్తవ్యము, బ్రాతృవిరోధమున ఘటిల్లు రుష్యచౌరీమము, కాశ్యేషణ, అసాధారణాధ్యవసాయము, ఉచితమార్గానుసరణము మొదలగు నవి దృష్టాంతసహితముగా కన్పరుపబడినవి. వీటిప్రభావమున వేయిసంవత్సరములక్రిందట భారతవర్షమున ఎట్టిశాంతి నెలకొల్పబడెనో యిప్పటికి ఆట్టిశాంతియే పరిధవిల్లుతుంది. గ్రంథకర్తల ధర్మవిషయికోపదేశములచ్చటచ్చట పొడగట్టుచుండుటచేత ఇవి కేవల ధర్మోపదేశగ్రంథములని పాఠకు లూహింపరాదు.

దేమి? జగన్నోహన మగు ఆనాటకమందు ఋష్యాశ్రమము చిత్రింపబడెను. అందలి పశుపక్షీనముదాయములు శకుంతలయెడ ప్రేమపూరితములాయెను. ఏమి ఆశకుంతల సహృదయత! ఆమెప్రేమ ప్రబలి పశిభక్తిగా పరిణమించి ఆమెను తనస్వీనిగా పరివర్తముందించెను. ఇక దువ్యంతుని ధర్మానక్తి వీక్షింపుడు. ధర్మమందలి అనురాగముచేతనేకదా తన యెదుటపడి పతిభిక్ష నిడునుని యాచించిన శకుంతలను ఆతడు ప్రత్యాభ్యాస మొనర్చెను. అనమలోభనీయులుగు నామెయెడ నిట్టి ఆచరణము అన్యులందు సంభవ మగునా? తరువాత ఆమె వృత్తాంతము జ్ఞప్తికిరాగా ధర్మకాతర సద్గమ్యదయముతో నాతడు పిట్టినమొర లెవని హృదయమును కరిగించులవు? ఈధర్మానుతాపమును “చిత్రదర్శన” * అంకమున ఉజ్వలరూపమున కవి రచించెను ఇంతకన్న ఉజ్వలతరనుగు ధర్మానుతాపమును గాంచవలెనన్న భవభూతిరచితమైన ఛాయాదర్శనా * అంకమున లభింపగలదు. అందుశ్రీరాముని భగ్నహృదయము ప్రశంసించెను. ఇట్టి చిత్రముల నవలోకించినవారు ఆర్యసాహిత్యమును పఠించుటచేత వారి హృదయములు ధర్మానురాగ పరిపూరితము లగునో కావోయిండుక తెలియచేయుదురుగాక. మానవహృదయము లెక్కలేని కళంకముచే కలుపిత మయినను ఆర్యసాహిత్యపఠనము

* శకుంతలమున అగోఅంకము.

* ఉత్తరరామచరితమున మూడోఅంకము.

దానియందు ధర్మానురాగము నుత్పన్నము జేయకుండునా? ధర్మము దెస ఆహృదయ మించుకేని ప్రసరింపదా? * ఆర్య సాహిత్యాధ్యయన ఫల మెంత సుందరమో, ఎంత ఉత్కృష్టమో, ఎంత శాంతిదాయకమో ఎంతవిశుద్ధమో చూచినా గా?

ఆర్యాంశ్లేయ సాహిత్యములు.

ఆంగ్లసాహిత్యమును కాని తదితర ఐరోపీయ సాహిత్యములనుగాని పఠించిన ప్రాప్తిించు ఫలమిదేనా? ఆర్యసాహిత్యమునకు శిరోభూషణములై సర్వాంగసౌందర్యమును సమకూర్చి తత్త్వాణపదములు గౌరవదాయకములూ ధర్మనైతిక సుందరములునగు మున్నతాదర్శములు ఆంగ్లేయ సాహిత్యమున లభించునా? లభింపవు. అందు మానవసంఘముల యొక్కయు నూనవవ్యక్తులయొక్కయు చిత్రములు లేక పోలేదు, కాని అవి ఆర్యసాహిత్య చిత్రములవలె ధర్మగౌరవ పూర్ణములుకావు. ధర్మగౌరవ ముండందు చిత్రింపబడెనే కాని ప్రస్ఫుటితముగాక ప్రచ్ఛన్నముగాని. నిబిడారణ్యమున నేమూలనో కుసుమితమగు చూలలీలత తన సౌరభ్యమును వ్యర్థపరుచు నట్లు, కంటకిత కాననమున సహకారము తన మనోహరతను ప్రకటింపజాలనట్లు, హింస్రమృగముల ధయా

* కేవలము ధర్మము దెసకేగాదు, విష్ణాశ్రమమర్యాదవంక కూడా ప్రసరింపగలదు. సంయమములూ ధీరులూ సచ్చరితులూ ఆగు పురుషులనూ, దయ, వాత్సల్యముమున్నగు మధురభావావేశులగు స్త్రీలనూ అనుసరించుకోర్కె, తప్పక చదువరుల హృదయముల నెలకొనును.

నకరవధరితముగు వనస్థలిని గండుకోయిల తనమధురగాన
మును వినిపించజాల నట్లు అచ్చటచ్చట విరళముగా వర్ణింప
బడిన ధర్మసాందర్య మాంగ్ల సాహిత్యమున వన్నె కెక్కలేదు,
దానిమర్మమువిస్పష్టము కాలేదు.

ప్రకృతి చిత్రకారులమని ఐరోపీయుల కొక అహమిక
కలదు. ప్రాచ్యసాహిత్యమున మెచ్చదగు ప్రకృతిచిత్రణమే
లేదని వారియూహ. ఆచిత్రణము రెండింటియందును కలదు
గాని వాటిలో కొంత భేదమున్నది. ఆంగ్లసాహిత్యమున
నగ్నరూపము ధరించిన ప్రకృతిమూర్తి ఆర్యసాహిత్యమున
సాలంకృత యగు చున్నది. మానవప్రకృతి యందలి పాశవ
ఆసుర ప్రవృత్తులకు ఆంగ్లసాహిత్యమున గౌరవము చెల్లుచుండ
ఆర్యసాహిత్యమున దైవికభావములకే గౌరవము కల్గుచున్నది.
దైవికప్రవృత్తిసమున్నతించే మానవజాతికి చెందదగు మాన
నీయత ఆర్యచరితములందు వర్ణింపబడుటచేత ఆసాందర్య
ప్రభలలో ఆసుర ప్రవృత్తులు ప్రచ్ఛన్నము లైనవి.

ఆంగ్లేయ సాహిత్యమున నీవిషయమున వైపరీత్యము
గానవచ్చుచున్నది. అందు మానవప్రకృతి యందలి పాశవ
భావములు, ఇంద్రియ ప్రవృత్తులును ప్రధానవర్ణనీయాంశము
లగుటవల్ల దైవభావములు దాగియుండును. విదేశసాహిత్య
మున ప్రధానపదమునొంది ఆంగ్లజాతికి గర్వోన్నతినాపాదించు
‘షేక్స్పియర్’ నాటకవిమర్శనమున ఈవిషయము స్పష్టమగును.
ఇతరాంగ్లేయ కావ్యసమాలోచన మనవసరము. ఆనాటక రాజ

ములను పరిచుటచే నెట్టిభావములు తుత్పన్నములవునో యిందు వివరింపబడును.

మానవప్రకృతి—పేక్స్పియర్.

పాశ్చాత్య జగమునందలి జనసంఘముల యొక్కయు మానవ న్యక్తులయొక్కయు ప్రవృత్తులు అద్వితీయప్రతిభతో చిత్రించిన మహాకవి పేక్స్పియర్. అచ్చటి ఆచారవ్యవహారములు రీతినీతులు మొదలుగాగల విషయములను పురస్కరించు కొని ఆతడు రచించిన సజీవచిత్రములు ప్రశస్తములు, యథార్థములు, మర్మోద్ఘాటనము లగుటచే గూప్తగ్రహణయంత్రమున (Photographic Camera) తీసిన పటములవలె తోచును. అతని నాటకములందలి పాత్రములన్నియు సజీవములూ, అట్టి చిత్రణ మసాధారణశక్తి కలితమనుట అతిశయోక్తికాదు. ఆకవి కీర్తియంతయు వియోగాంతనాటకము (Tragedy)*ల యందు నిక్షిప్తమై యున్నది. అందాతని అత్రాక్షికప్రజ్ఞ విశదము కాగలదు. ఆతడు కేవల చిత్రకారునివలె అనుకారికాక, జ్ఞాన్వల్సమాన సృష్టివిధన సంపన్నుడనికూడా స్పష్టమగును.

ఆనాటకములు కావ్యనాటక రసనిష్ఠ్యంగములూ సృష్టి చాతుర్య ప్రదర్శకములూ అగుటచేతనే పాశ్చాత్య సాహిత్య గ్రంథములలో మేలుబంతులై కవికీర్తిస్తంభములై, పృథ్వీతలమున నెల్లకడల నాటుకొనియున్నవి. సంయోగాంతనాటక

*ఈపదమున కర్థము దిగువ వ్యక్తికరింపబడును.

(Comedy) రచనయందున్నా అతడు సిద్ధహస్తుడే, అంత వాడు ఐగోపీయ కవినగులలో లేడు.

జగద్విదితములు సర్వమాన్యములగు నాతని వియోగాంతనాటకములే విమర్శితము. మానవప్రకృతిని చిత్రించుటలో నాతడెంతవరకు కృతకృత్యుడాయెనో, అన్నివిషయముల నాతడు సఫలీకృతుడాయెనో తేడో చర్చింప తలచుటలేదు. తత్ప్రకృతి చిత్రణమున నాతడసమ్యసామాన్యప్రజ్ఞావంతుడని మొదటనే చెప్పితిమి. ఆని కౌశలమును ప్రశంసిస్తూ విమర్శకు డొకడిట్లనియె—

O Nature! O Shakespeare! Which
of ye drew from the other?
ప్రకృతిదేవత! షేక్స్పియ! ర్పలక రాత?
ఎవ్వరెవరికి ప్రాబంబ మిట్టి సృష్టి?

మానవప్రకృతిని తీర్చులగూపమున చిత్రించినాడు గాన అతని చిత్రములెట్టివో పరిశీలింపము. ఈప్రకృతి గుణావగుణ సంకలిశముని అందరెరుగుదురు. ఇందు పశుత్వమూ, మానుషత్వమూ, దేవత్వమూ అని మూడుప్రవృత్తులున్నవి. ఆహారము, నిద్ర, రోగము, శోకము, కామక్రోధాద్యరివర్గముతో కూడియుండుటచే మానవుడు పశుశుభ్యుడు; బుద్ధి, విద్య, వివేచన, మొదలగు శక్తులచే సంపన్నుడగుట నాతనికి మానుషత్వము సిద్ధించెను; దయ, దాక్షిణ్యము, భక్తి మొదలగు గుణవిభూతి గలుగటచే నాతడు దేవసమానుడవుతున్నాడు. ఈమూడు గుణములు—తమస్సు, రజస్సు, సత్త్విము కలిసి

యుగముల చీతనే మానవప్రకృతి మిశ్రప్రవృత్తి సంఘటిత ముంది.

కైస్తవమత సిద్ధాంతములు మానవులయందు పాపాంశ మెక్కువగానున్నదని ఘోషిస్తున్నవి. “జననమాజమందు ప్రాయశఃపూర్వకముగా పాపాంశమెక్కువగానున్నది. శ్రేష్ఠ గుణములు తక్కువ, తామసిక గాఢజనిక ప్రవృత్తులు బలవత్తరములు, అందుచే చాలామంది నిర్మలచరిత్రులుకాదు” అని వాటి వాగము. అందుచేత ఆనామాజిక చిత్రములూ వ్యక్తిచిత్ర ములూ రచించు కవులు ఆనాడు గుణములకూ ప్రాధాన్య మివ్వవలసి ఉంటుంది. అట్లుచేయునట్లు ఆచిత్రములు వారి మతధర్మానుసారము శత్రుత్వములు యధార్థములును కానేరవు. కావున ఐరేషియకవివ కేన్యుల చిత్రములయం దాయా జాతులయం దెట్టి గుణవిశేషములుండునో వాటియందు రజ న్తమోగుణంబులెట్లు వికాసముచే దెనో తెల్పుబడును. షేక్స్ పియర్ రచించిన చిత్రములు ప్రకృతికి యధార్థప్రతిబింబములే ఐనచో పాశ్చాత్యమానవవ్యక్తిప్రకృతియందూ జనసంఘము నందూకూ ఆలోకాంధకారములు దోషములున్నా వాటి వాటి పరిమాణమున ప్రతిబింబితములై యుండితీగును; హెచ్చు తగ్గు లుండనేరవు అనగా యూరోపీయ జనసంఘములందును తల్లోకచరిత్రమందును విశిష్టదోషము లేకీగున నుండునో వాటికి షేక్స్ పియర్ రచన ప్రతికృతియై యుండును. ఆ మత సిద్ధాంతముల చొప్పున మానవ ప్రకృతి ఎంతపాదకలితమని

యెంచబడెనో ఆమాలిన్యమాణని రచనయందు గన్పట్టవలెను. కాని ఆతడు కేవలానుకారికాడనియు సృష్టికర్తయగు మహాకవి యనియు చెప్పియుంటిమికదా, అతని సృష్టియెట్టిదో పరిశీలింతాము.

ప్రాచ్యపాశ్చాత్యకవుల సృష్టిలోని భేదము.

జనసమాజమును తుత్తునియలుగ చేసి పర్యవేక్షణ మొనర్చి దాని ప్రకృతిరూపమును ప్రతిబింబింప నమకట్టువారి కందలి దోషములే ఎక్కువ పొడగట్టును. ప్రపంచమునకు సద్బోధ మొనర్చువారిలో కవి యొకడు, కావున జనసంఘమందలి పుష్కలదోషభావములను తగ్గించి సత్వగుణమును సంక్రమింపజేయు ప్రక్రియల నిర్ణయించి వాటిని తన బోధనచే జగమున వ్యాపింపజేయువాడే మహాకవి; కావుననే కవులు జగద్గురులని భావింపబడుచున్నారు. ఈయపాయోపదేశమున ప్రాచ్యులకూ పాశ్చాత్యులకూ చాలాభేదమున్నది. ఆకవుల సృష్టి వారివారిబోధన కనుగుణముగ నుంటుంది, కావున సృష్టి మూలమున బోధనజేయుటలో “ప్రాచి ప్రాచి, ప్రతీచి ప్రతీచి” అను కవివాక్య మున్వర్థము. పాశ్చాత్యులు సృజించిన తీరున ప్రాచ్యులు సృజింపలేదు. ఒకరు సంఘమందలి రజస్తమోగుణముల నుజ్వలరీతిని గన్పరచి వాటి ఫలములు ఘోర భయనకము లని దృష్టాంతములతో వర్ణింప, ఇంకొకరు సత్వగుణమును సముజ్వల రూపమున చిత్రించి దాని నవలంబించినవారి జీవితము సుఖాగారమానని దృష్టాంతములతో

బోధించి మానవమానసముల నావంక కాకర్షింప యత్నించిరి. ఒకరు నరకయాతనల సృజించి, అవి నిర్భరములని నిరూపించి, జననమూహముల పాపదూరులుగ జేయ సమకట్ట, రెండవవారు స్వర్గసుఖముల సౌందర్యము నభివర్ణించి, సుఖ లిప్సయెడ నందరి దృష్టుల నాకర్షించి ఇహమున పరసుఖము ననుభవింపజేసిరి. పాశ్చాత్యకవిశేఖరు డగు షేక్స్పియర్ నరకమూ దాని యాతనా సృజింప ఆర్యకవిశేఖరులగు వ్యాస వాల్మీకులు పుణ్యవంతము పవిత్రమునగు స్వర్గమును సృజించిరి. అసాధారణ కౌశలమున ఇరుఱిగలవారూ ఇట్టి సృష్టి చాలాకాలము క్రిందట నొనర్చిరి. అందెవ రెక్కుడు కృత కృత్యులొ తత్ఫలాఫలముల వీక్షించినచో నిశ్చయింపవచ్చును. హిందూసంఘమునను యూగోపీయ జనసంఘములయందు నెవ్వరధికతరధర్మశీలురు ఎవ్వరధికతర సాత్వికభావసంపన్నులు —ఎవరు దయ, దాక్షిణ్యము, శుమ, భక్తి మొదలగు సుగుణోపాసకులు? వారిలో నెవరియందు ధర్మప్రవృత్తి ప్రబలము?—ఈప్రశ్నలకిచ్చే సమాధానములబట్టి తత్కవుల సృష్టి పలాఫలములు చదువరులు నిర్ణయించుకొందురు గాక. ✓

షేక్స్పియర్ సామగ్రి యాతని సృష్టి కనుకూలముగ నున్నది. వియోగాంత నాటకములే ఆతని ప్రధానసాధనసంచయము. అందలి రచనాప్రణాళి నరకమును సృజించి తద్దుఃఖాన్నిని యాతనానిచయమును కన్నులకు కట్టనట్లు చేయగలదు, ఆసురసృష్టి కా నాటకము లుపచరించునట్లు దైవీసృష్టి కువచి

రింపవు. మానవులయందలి ప్రచండ పాశవప్రవృత్తుల ప్రబల రూపమున చెలరేగిస్తే రక్తపాతము పరిణమించి తీరును, ఈప్రవృత్తులు పెరిగి పెరిగి తుదక మానుష చర్యలగుటకూడా సహజము. ఈలోకమున వైరమెంత ప్రబలినా ఎక్కడో కాని రక్తపాతమున పరిణమింపదు, అదీ అతివిరళముగా గన్పట్టుచుండును. రక్తపాతమున కనువగు నవస్థలు జనులలో చాలా తక్కువ; జనసంకులములగు ప్రదేశములందుగూడా సాలుకు మూడో నాలుగో హత్యలు జరుగుచుండును. అట్టి బీభత్సకర్మలకు లోభమో, ద్వేషమో, వైరనిర్యాతనమో, స్త్రీయెడ సందేహజనిత క్రోధమో కారణమగుచుండును. ఇట్టి లౌకిక వస్థలజూచి షేక్స్పియర్ వియోగాంతనాటకములు రచించెను. * మేక్ బెత్, బథలో, ఇయాగో, రోమియో, బ్రూటస్, మూడవరిచ్చర్డ్, జూలియట్, మేక్ బెత్ రాణి మొదలగు అమానుషపాత్రముల సృష్టించి వియోగాంతనాటకముల నాతడు రచించెను. ఈపాత్రముల యందు యంత్రణ దుఃఖాగ్నియూ కలవు, తృదచనయం దంతశ్శత్రుప్రాబల్యము మానవప్రకృతిని దాటి అసురసీమకు దాపగును.

శ్లైగెల్ అను జర్మను విమర్శకుడు మేక్ బెత్ రాణిని “రంపెలాడి” అని నిర్వచించెను; అట్టి సాహసము, కృతఘ్నత నిర్దయా రాక్షసులకు చెల్లునుకాని మానవులందు కానరావు,

* ఇవి షేక్స్పియరు నాటకములలో ముఖ్యపాత్రములు - ఈకథలన్నియు అంధ్రీమున ననుపదింపబడినవి కావున వానిచదువుట అవశ్యకము.

ఆమె ఒకాకొకచోట—“అవసరమైనచో నేను పాలిచ్చి పెంచిన పసిపాపశిరము ముక్కముక్కలుగ చెక్కగల” ననెను. మన భాగవత మందలి పూతన యిట్టిదేకదా ! ఆమెకూడ శ్రీకృష్ణుని పాలిచ్చి చంప నుద్యుక్తురాలు కాలేదా? ఇద్దరియందును కృతఘ్నత, ధర్మదోహమును సమానమే. ఆసురీప్రేమ పిచ్చియై తిరిగి జూలియట్ అనేకవిధముల వాక్చలమున తన అంతరంగమును, యవ్వనలాలసయు రోమియో కెరిగించెను. అట్లే శ్రీరామునివంటివానిమోల కావించెనేని రెండవ శూర్పణఖ అనతరించి యుండును. ఇద్దరికీ అనురాగ భేదము లవమైన కాశరాదు. ప్రత్యాఖ్యానమున శూర్పణఖా విధిప్రేరితమున జూలియటూ విఫలమనోరథ లైరి. ఆమె సమరాగ్నిని ప్రజ్వలింపజేయ ఈమె ఆత్మఘాతకావించుకొనెను. సామాన్యకారణముచే ప్రేరితుడైన ఇయాగోచాతురి మానుషసీమను దాటి అన్నదాతయు ప్రభువునగు ఒథలోహస్తములను స్త్రీహత్యాపాపమున పంకిల మొనర్చెను. ఇక మూడవరిచర్చిట్ల నెను:—

Since I cannot prove a lover I
am determined to prove a villain.

వలపుజనియింపజేయుగ బడుగునాట

ఆసురగుణముల తప్పకే నభ్యసించు.

అతని యనంతరచర్య యీవాక్యమును స్థిరపరుచునట్లు
కవి వాని ననురునిగా సృజించెను.

ఇట్టి యాసురికాదర్శ మొక పేక్స్వియరు నాటక ములందేకాక ఆంగ్లశ్రవ్యకావ్యములకు తలమానికంబన జెల్లు Paradise Lost అను గ్రంథమున మహాకవి మిల్టన్ రచనయందుకూడ రాజిల్లుచున్నది. ఈగ్రంథమున కొంత భాగమేని చదువని ఆంగ్లభాషాభ్యాసకు లుండరు. అట్టివా *రాగ్రంథమును చదివినపిమ్మట సైతాను (Satan) ఆసురిక భీమప్రకృతి వారిహృదయములం దచ్చుపడినట్లు ఇంకొక చిత్రము నాటుకొనజాలదు. ఆకావ్యమున కాతడు నాయకుని వలె సర్వశక్తుడై అన్ని కార్యములూ నిర్వహించుచుండును. స్వర్గమర్త్యపాతాళము లాతని కర్మక్షేత్రములు. అతనిబలము కౌశలమును అపరిమేయములై పరమేశ్వరుని సృష్టియందు ఘోరవిప్లవమును జనింపజేసెను. సర్వజ్ఞుడు సర్వశక్తుడని పేరు వడిసిన సర్వేశ్వరు డేమూల దాగియున్నాడో ఎఱుగజాలము. సైతానుని ప్రచండవిక్రమము, ఆసురశక్తి, విషణ్ణదేవద్వేషమును కావ్యమందెల్ల ప్రామర్శించును. దేవదోహి యగు సైతాను చేతి కీలుబొమ్మలయి, అతని ప్రలోభనమున జడి ఆదము అవ్వయు పాపానురక్తులై తత్ ఫలమె ట్లనుభవించిరో, పాపపరిణామ మెంత విషాత్తమో చూపుటకేమిట్ట నీరచనకు గడంగెనందురు. ఆకవినరుని మానసమున మానవప్రకృతియం

*ఈమహాకావ్య మత్యద్భుతము, ఆమితరోచకము; కథ విచిత్రము; ధర్మవ్రతులగు ఆదము అవ్వయూ (Adam-Eve) అందు ప్రధానపాత్రములు; సృష్ట్యాదియందలి మానవవృత్తులందు నర్థింపబడిన వంశరు.

దలి తమోమయ మలినభావములు సాక్షాత్కరించిన తెరగు ప్రకటించుట కా కావ్యము నాతడు రచింప సమకట్టెను. అట్టిచో దేవభావములు నాత డేల చిత్రింపబూనును? ప్రబల మగు నాసురప్రవృత్తిని పెంపొనర్చి నైతికశాసన ప్రభావమును ధరిజేరనీయని దుర్దమనీచ ప్రవృత్తియగు పాపమయప్రకృతి నామహాకవి చిత్రించెను.

మహాభారతమున గదాధారియగు నాసురప్రకృతి దుర్యోధనరూపమున నంతట తానేయై ప్రబలి, తన యావేగమున మహాత్ములగు ద్రోణకర్ణులను లోభవాగురులలోని కీడ్చి వారి ప్రతాపమంతయు సమరమున సమయజేసి, నైతికశాసనమును గానీ ఉత్తమపరామర్శమును గానీ చెంతజేరనీయక—గాంధారి, విదుర, భీష్మ, ధృతరాష్ట్రుల హితబోధనను పూరికై న గొనక—కురుపక్షమున దేవద్రోహముచేయ కంకణముగట్టి, కురుక్షేత్రమందొధర్మవిరుద్ధముగా ఘోరసంగ్రామము కల్పించి పృథ్వీతలమంతయు నెట్లు గడగడలాడించెనో, అట్టి ఆసుర బలమే మిల్లచు తన కావ్యమున సైతానురూపమున చిత్రించెను. ఈ రెండును బింబప్రతిబింబము లనజెల్లును.

ఆర్యసాహిత్యమున సృష్టినంపూర్ణత.

పాపపూరితమగు ప్రపంచమును చిత్రించుట ప్రయాస జనకముకాదు. ఎటుజూచినా అదే ప్రత్యక్షము; కనబడు దానిని చిత్రించుట కష్టముకాదు. కావున పేక్స్ పియర్ ఇట్టి

చిత్రముల నచ్చొత్తుటతోనే తృప్తిపొందలేదు. తద్రచన యందు సొంతనేరుపుకానితనము కూడా చూపెను. ఆతడు చిత్రించిన మేక్ బెత్ రాణివంటి స్త్రీ అలాకికపాత్రమే, అనగా పుద్గియందట్టి వ్యక్తి పొడచూపదు.

ఆర్యకవు లీమూర్ఖమునకు వ్యతిరేకముగా తమరచనను సాగించి ధార్మికులలో అసాధారణ మూర్ఖులు నిరూపించిరి. ఎల్లెడ బరగుచున్న ధార్మిక మూర్ఖుల చిత్రించుటవలన ప్రయోజనమేమి అని యడుగవచ్చును; కాని ధార్మికవ్యక్తులం తటాకుప్ప తెప్పలుగా నున్నారని యెంచవద్దు. అదీకాక సాహిత్యమున చిత్రింపబడిన వ్యక్తివిశేషములు స్థిరరూపమున నిల్చిపోవును, కావున కవి వాటియం దసామాన్య రూపసమావేశ మొనర్చుచుండును. అట్టి రూపసృష్టి చేయునపుడు సర్వసామాన్య చిత్రరూపములు మదిలో నుంచుకొనవలయు. ఆర్యకవులు అసామాన్య శరీర సౌష్ఠవమునకు తిలోత్తమ నాదర్శముగా కల్పించి, బాహ్యసౌందర్యమున నామె యెట్టి అసామాన్య సృష్టియో, అందు కనుగుణముగ మానసికసౌందర్యముగల పాత్రములు కూడా తమ సాహిత్యము నందు చిత్రించిరి. తిలోత్తమవంటి అనుపమ శారీరకరచన పేక్స్ పియర్ చేయక పోలేదు. ఆతని యాదర్శములు మిరాండా (Of every creature's best= రత్నము) *రోసలిండ్, హెర్మి

* జాతౌ జాతౌ యదుత్కృష్టం తద్రత్నమితి కథ్యతే

జాతికల్లను మిన్నయై చనెడుదాని రత్నమగుదురు.....

యోన్; ..కాని తత్త్వల్యమాననిక సౌందర్యాదర్శమును సృజించుటలో నాతడార్థకవివరులకు వెనుకబడెను—అతని మిరాండా శకుంతలకు తీసిపోయినది; రోసలిండ్, హెర్మియోన్, ఇసబెలా, హెలీనాలు అసామాన్య సౌందర్యమూర్తులు కాజాలరు. వియోగాంత నాటకములయం దాతడు తిలోత్తమ పంటిదాని చేయబూని మేక్ బెత్ రాణి పంటి అనురసృష్టి నొసరించెను. రోమియో, ఇయాగో, మేక్ బెత్ రాణి, మూడవరిచర్డ్ పంటివారు లేకుంటే భయంకరచిత్రసమన్వితములూ రక్తపాతపరిణతములూ అగు నాటకము లెట్లు వెలువడగలవు?

ఆర్యసాహిత్యమునా ఇట్టి భయానహమగు సృష్టి లేక పోలేదు, కాని అట్టివారి కనుభులనియే పేగు; వారి వ్యక్తులు మానవేతరములు. ధర్మద్వేషమందును దేవద్రోహమందును వారు సుప్రసిద్ధులు. మిల్టన్ కావ్యమందిట్టి ప్రచండ రాక్షస సృష్టి సైతా నొక్కడే కలడు, కాని ఆర్యసాహిత్యము సం దట్టివారు లెక్కలేనంతమందికలరు. వృత్రాసురుడు, హిరణ్య కశిపుడు మొదలగు వారెందరో దేవద్రోహులై అనేకము లగు సుత్పాతముల కాధారభూతులైరి. వారితోకూడా అనురనాశకులగు దేవతలూ గంధర్వులే కాక ఎందరో ధర్మ వీరులున్నా సృజింపబడుటచేత చదువరుల దృష్టి అనురుల వంకకు బోకుండా దేవతలయందే నిలుచును. మొత్తముపై ధర్మమునకే జయము తనరుచుండును; అందుచేత ఆర్య సాహిత్యము ధర్మజయమునే ప్రశంసించును.

అంతర్వైరోన్మాదము, పాపపరాక్రమమునూ
 మూర్తివంతములగునట్లు రచించుట మహాకవులకు చక్కని
 రాజమార్గ మగునేని దీనికి తోడుగ జితేంద్రియత్వము, ధర్మ
 వీర్యమును మూర్తిభవింపజేసిన వారిప్రకర్ష వాడిపోవునా?
 మానవప్రకృతి కొకప్రక్క సముజ్వలరీతిని చిత్రించుట ఉచిత
 మైతే, రెండవప్రక్కగూడా చిత్రించుట అనుచితమగునా?
 అదీకాక ప్రపంచమును ప్రతిబింబించుపల్ల అసురప్రవృత్తి
 మాత్రమే వ్యక్తీకరించిన లాభమేమి? దానికితోడు పర
 మేశ్వరుని * అష్టవిభూతుల నమర్చి శోభావంతమగు ఆతని
 సౌమ్యమూర్తిని కూడా చిత్రించుట యుక్తము—అప్పుడు
 సమగ్రబ్రహ్మాండమున్నూ జాజ్వల్య మానశోభాయుతము
 భీషణమునగు మూర్తిద్వయము దాల్చును. అర్యసాహిత్య
 మున నిట్టి సంపూర్ణమూర్తి చిత్రింపబడినది. ప్రకృతికి ప్రక్కనే
 పురుషుడుండును కావున మూర్తిద్వయము సమానోజ్వల
 భావమున రాజిల్లుచుండును. శరీరము దంగ ప్రత్యంగములు
 తత్తత్సమాన పరిమాణములతో వికాసమానములగుట
 చూస్తున్నాము. శిరస్సులేని మొండెమును కానీ అంగ
 ప్రత్యంగములులేని శిరస్సునుగానీ చిత్రిస్తే ఆప్రతిమ సంపూర్ణ
 మగునా?

పేక్స్పియరున్నూ అసురనాశకధర్మవీరుల చిత్రము

* అజిమ, మహిమ, గరిమ, లభిమ, సాప్తి, సాకామ్య, ఈశత్య
 వశిత్వములు అష్టవిభూతులు.

లను రచించెను. కాని అవి ఉజ్వలమీపమున పెంపొందక పోవడముచేత అనురగిత్రములను మించలేకపోయెను. మేక్ బెత్ కు ప్రతిగా మేక్ డిఫ్ గాంకోలున్నాను, కాని వారసము ధ్వని- రిచర్డ్, బాక్ మొదలగువానికి ప్రతియోగులే లేరు. కావున ఆనాటకములందు అనురగ చిత్రములు ప్రబలమై శుత్రునియోగి చిత్రములు నడగ ద్రొక్కినవి *.

పుణ్యాదర్శముల ఆవశ్యకత, ఉత్కర్ష—

గహ్యమైనపాపమూర్తి తద్వీక్షణపరిణామమున్ను ప్రశ్నితుమయ్యెటట్లు రచించి మానవుల దుర్మార్గదూరణ జేయు నుచున్న ముత్తము గురిక విరోధీయ వియోగ నాటకముల యందలి అనురసప్రస్థితి కొంతవరకూ సమర్థింప నచ్చును. అలాగే కానీ. వాటిమూలమున పాప మెంతవరకు నివారించబడినదను వాదమును 'విడిచి వియోగా. తనాటక ములు చదివి రంగిల్లముపై వాటిని చూడడమునల్ల మంచి ఫలము చేకూరుననే ఒప్పుకొనవచ్చును. అంతమాత్రాన ఏమగును? మానవులను పాపమార్గమునుండి నివృత్తుల జేసి నంతమాత్రమున పూర్ణసిద్ధి అయిందా? వారి చిత్తముల యందలి పరమార్థక్షుభము పరిమార్చ సక్రమలేదా? పార

* ఇది లోకమర్యాదననుసరించి చేసిన సృష్టిగాని లోకోత్తరము కావాలను—సర్వసాధారణముగా ఆధర్మమునకు ధర్మమూ పాపమునకు పుణ్యమూ అనుగులకు దివ్యులూ అణగియే యుండును. పాపజీమాతిము ధర్మకౌంతి నాచ్ఛాదించును.

మార్థికచింతచేతనే కదా మానవుడు ప్రపంచమును పెద్ద జేయును; అట్టి చింతచేతనేకదా శాంతిసృష్టిని కల్పించి అమృతధారల ప్రవహింపజేయును. ఈలాలనేకదా మానవప్రకృతికి ప్రబలమగు నిధానమండయ, దాక్షిణ్యము, ప్రేమ, స్నేహము, భక్తి మొదలగు నాటి కాటపట్టు మానవాంతఃకరణమేకదా? దీనిని పరితృప్తి చేయుటయందే మానవుడెల్లప్పుడును న్యగుండె యుండును. అట్టివానికి సరకయాతనా ప్రదర్శన మెట్లు లాభకారి కాగలదు? పాపభీతి కల్గినంత మాత్రాన పుణ్యప్రవృత్తి అలవడునా? మానవులయందు ధర్మాసక్తి వెలుగుంపవద్దా? నద్వైత్తుల తృప్తిచేయు సాధనమేది? ధార్మికాదర్శముల సృష్టింపవద్దా? ఒకపుణ్యాత్ముని పవిత్రచరితమును పఠిస్తే అది మనమానసముల నాకర్షించును, తన్మూలమున పరమానందము కలుగును. ఇట్టి యానందము పాపచరితముల పఠించి తద్భీషణపరిణామములకు భయపడునప్పుడు కలుగనా? పుణ్యఖచులయొక్కయు మానధనులయొక్కయు ఉదారత, దానవీరుల మహత్వమున్నూ మన మానసముల నలరించి అంతఃకరణముల యందు సత్స్ఫూర్తి పరిథవిల్లజేయును. ఇట్టి కార్యసిద్ధి యింకొక తెరగున ఘటిల్లనా? పాపకంటకములు దూరమొనకు తోసి పుణ్యబీజములు మానవమానసములయందు నాటుటకు పుణ్యాత్ముల సౌశీల్యమున్నూ ధార్మికుల ఆదర్శోన్నత చిత్రించుటే పరమసాధనము.

పాపమూర్తులు పలుమారు చూస్తే మానసము పాపా
విల మవునట్లు ధర్మజ్యోతిని పలుమారు చూస్తే పాపము
దూరమగుటే కాక మన హృదయములందు పుణ్యము నెల
కొనును. ధర్మమూర్తులగు యుధిష్ఠిరశ్రీ గాముల చరితములు
పలుమారు పరిశీలనము చేస్తే మన మానసము పవిత్రమవు
తుంది. అందరియందు సట్టి సౌశీల్య ముండదు. మానవుల
చిత్తవృత్తు తెంత పుణ్యమయములై అసాధారణసౌందర్యమున
విలసిల్లుచున్నా, శ్రీరామయుధిష్ఠిరుల వృత్తములు వారి
కున్నతి చేకూర్చునే కాని అవనతి కల్గింపవు. పుణ్యాత్ముల
ఆకర్షణశక్తి, పవిత్రశీలుల సౌందర్యము, ధార్మికుల ప్రభా
వము, మానవమానసముల నాకర్షింపకయుండలేవు; కావున
అందు కనుకూర్చుకు తీగున సంఘములకు కవులు చక్క
జేయవలయును. ప్రకృతిచేతనే మానవులయందు దైవీ
ప్రవృత్తిబీజము లున్నవని చెప్పియుంటిమి. అందుకే అనేక
శతాబ్దములక్రిందట ఆర్యసాహిత్యమందు సంచిత మొనర్చిన
ధర్మబలము ఇప్పటికిన్నీ హిందూసంఘముల నడిపించుతూ,
అందలి పవిత్రప్రవృత్తుల రక్షణ చేయుచూ, ఆసాధారణ
ధార్మికప్రవృత్తుల నతిశయింపజేయుచున్నది. చూచితిరా
పుణ్యాదర్శముల ప్రభావము!

సాహిత్యమున అలౌకిక సాగన—

✓ సర్వసాధారణము కానిది అలౌకికము. అసామాన్య
ములు అలౌకికములు కాకుండుటచేతనే సాధారణమానవుల

జీవితము లూహా పేహా భేక సశించును, వారచిరకాలమున
మరపు వత్తురు. ఎప్పుడూ కన్నులయెదుట నుండే వాటికి
చిత్రాకర్షణశక్తి యుండును — “అతిపరిచయమున అవజ్ఞ.”
అనన్యసమానులు, అద్భుతవ్యక్తులున్నా చిత్రము నాకర్షించి
అందు నెలగొని స్మృతివధమునుండి త్వరలో తొలగరు.
కవులు సృష్టిలోనివా రిట్టివారే, కావున తత్సృష్టి అద్భుతా
వహ మగును. ఇట్టి అద్భుతవ్యక్తులను చిరస్మరణీయుల చేయ
డముకోసము కవులు తమ రచనయందు ప్రకృతిసీమను
కొంచెము దాటవలసి వచ్చును. అంతట గాచిత్రములకు
అతాకికత అలవడును. మేక్ బెత్ గాని యిట్టి అతాకిక
చిత్రమున కొక ప్రమాంతము. ఒథెలో, రిచర్డ్, గోస
రిల్, జాన్ మొదలగు వాత్రులు అన్నియూ ఇట్టివే. ఇట్టి
యమానుషకల్పనలు మహాకావ్యములం దావశ్యకములు;
అత్యంతాద్భుతములు కాకపోతే అవి చిరస్మరణీయములు
కాలేవు.

మిల్టన్ రచించిన సైతానుపాత్ర మత్యంతాద్భుతరస
పూరితము కావుననే కల్పనాజగమున సర్వాధికారము చలా
యిస్తూన్నది. ఆదము అప్పు సరళతయు సవిశ్రతయు నద్భు
తములే. అతడు రచించిన నరకచిత్ర మత్యద్భుతమూ సువిస్తృ
తమే కాని ఆతని స్వర్గసృష్టికిమాత్ర మాగుణ మబ్బలేదు;
అందుకే ఆస్వర్గముకన్న ఆనరకమే చిరస్మరణీయమైంది.

అమానుషిక పాపచిత్రములం దొక దోష ముంది.

మిట్టక పైతాను పాత్రమునలె వాటి విశాలత, ఉన్నతి, గాంభీర్యమూ మన హృదయములందు వెరగు విస్మయమును పొడమజేసి అనుభాగము సంకురింపజేయుటచేత పూర్ణభావమున దానియెడ రోతపడము. ఎండుకంటే పైనునహరించిన గుణసమృద్ధిచేత ఆపాత్రమందు లేశమైతా అనురక్తియు, సానుభూతియు ప్రభవింపకలేరవు. దానిని జూచి యెంత రోయుదా మనుకొన్నా చిత్తి మాదెసకే పారుచుండును. పాపకలిత మన మన మెఱిగినా ఆపాపము మన కిగుపడదు. అతాకికపుణ్యచిత్రముల కీనుచ్ఛయింపడదు. పుణ్యచిత్రము స్వాభావికముగా మనోరంజకము, అందదృశ్యతగనము మేళవించినచో ఫలము ద్విగుణించును. అట్టి చిత్రమును జూచి యానందించువారు అది తాకికమో అతాకికమో చర్చింపనేలేరు. తత్పవిత్రాంబుధిపుణ్యవీచికల దూగుచూ, తద్దివ్యకథానుధారసము గ్రోలుచూ, ఆశ్చర్యవిహ్వలత వారి మానసములు తథ్యమిథ్యానిక్రిని కోలుపోవును. ముగ్ధుల కట్టి వివేకముండునా? తత్పవిత్రగంగాప్రవాహమున సంశయపంకము తునుచుకొనిపోవును.

కామక్రోధాదులు పశువృత్తిబీజము లనియూ దయా దాక్షిణ్యాదులు దైవప్రవృత్తిబీజము లనియూ చెప్పినాము కదా? మొదటివి చేర్చి రచించిన అద్భుతకల్పన ఆసురము, రెండోవి జేర్చి రచించిన అద్భుతకల్పన దైవకల్పన. పాశ్చాత్యసాహిత్యమున ఆసురస్పష్టి సమృద్ధిగా నున్నందున దాని ఆధి

కృమువల్ల దైవీకల్పన ప్రచున్ననూ మలినమాయెను. ఆర్య సాహిత్యమున దివ్యప్రకృతినుండరప్రభాచ్ఛటలుచుభ్య అందలి పాశవప్రకృతి ప్రజ్వరిల్లదు. శ్రీరాముని పుణ్యచిత్రప్రభావమున రావణుని పాపచిత్రిము పాతువడింది; శ్రీరామభరతుల గాఢ స్నేహప్రభావమున కైకేయీ మందరల పాపచిత్రములు రూపుమాసినవి. ఆపాపకల్పన శ్రీరామభరతచిత్రములను కానల్యానీతల చిత్రములనూ ఉజ్వలప్రభాభాసమానములుగ జేసి తాను నిబిడాంధకారమున నిలిన మైనది.

శ్రీరామయుధిష్ఠిరులందు అతాకికధర్మాదర్శము లుండిన లాగున తక్కిన రాఘవులయందునూ పాండవులందునూ అతాకిక భాతృప్రేమ కద్దు; పురుషులు రాములందు అతాకిక పితృభక్తికద్దు. పరశురాముడు పితృభక్తి ప్రేరితుడౌటనే కదా తండ్రియాజ్ఞను మన్నించి తల్లి తండ్రి దైవ్యనేసెను? ఆమెను తిరిగి జీవింపజేయు సామర్థ్య ముతనియందు లేదు, అట్లు జరుగునను ఆశయు నున్నట్లు తోచదు. ఆతని చరితమును విన్నవారి హృదయములందు పితృభక్తిగౌరవ మినుమడింపదా? కవి యుద్దేశము సఫలము కాలేదా? మహాకావ్యరచనాచాతుర్యము చూపుట కిట్టి ఘటనాసమావేశ మొనర్పవలయును, అట్లు చేయకున్న రసస్ఫూర్తి గాంభీర్యమున్నూ జనింపవు. పితృభక్త్యావేశముననేకదా ఇరువదియొకసారి యాశూరుడు క్షత్రియకులనాశ మొనర్చెను. పితృదేవతలను సుఖపెట్టుటకు భగీరథుడెంత కష్టనాధ్యమైన కార్యమొనర్చినాడు! పంచ

పాండవులు మాతృభక్త్యవతాగము లనవచ్చును. అలాకికపతి భక్తిః కుదహరణములనేకములుకలవు. సతి, పార్వతి, గాంధారి, ద్రౌపది, సీత, సావిత్రి, కౌసల్య, దనుయంతి, అదుంధతియు ఆర్యసాహిత్యమున ఆదర్శపతిప్రశంసలు. వారి అలాకికప్రేమ పతిభక్తిగా నరిణమించింది. కర్ణుడు, బలి, హరిశ్చంద్రుడును దానవీరులు; శ్రీరాము డలాకికసత్యపాలకుడు; లక్ష్మణు డసామాన్య బ్రహ్మచారి,

ఇట్టి పవిత్ర ధర్మాదర్శము లొకచాయ అనురప్రతిమ లింకొక చాయ 'ఆర్యసాహిత్యము నలంకరించుచున్నవి; కేం డూ అలాకికములే. పాపదమన మొకవంక పుణ్యోదయ మొకవంక పరిధవిల్లుచుండ, ద్వివిధసంపదచే ఆసాహిత్యము పాపనివృత్తి నొనర్చుటేకాక పుణ్యపథప్రవృత్తి నాపాదిస్తూ న్నది. ఇంతకన్న ఉన్నతాదర్శములు భావనాతీతములు.

ఇందలి యా ధార్మ్యమునకు చిన్నదృష్టాంతము నవ లోకింతాము—భీమసేనుని గదాప్రహారమున దుర్యోధను నూరుభంగ మాయెను. దృష్టానుల బాకు దెబ్బలచేత శరీ రము రక్తసిక్తమై రా రా జు అడవి మొఱలిడుచుండ అశ్వత్థామ చేరవచ్చి, అనునయించి, ప్రభువునకు సంతనము గూర్ప పృథ్వి నపాండవ మొనర్తునని నమ్మించి, ప్రతి న జేసి సేనాధిపతి అయ్యెను. పిమ్మట నిశీధమున పాండవ శిబిరము జొచ్చి ఆత్రమున పాండవులను భ్రాంతిచే ఉపపాండవులైదు గురి గొంతుకలు కోసెను. అట్టి అనురకార్యనిర్వహణము

విని ఆపాదను స్థకము అడలనివారూ ఆశూరమృత్యు నేన
 గింపనివారూ ఉండురా? ముగ్ధోధనుడుమాత్రము సంతసిం
 చెనా? సాండవులు చాన్దరైరికదా అని పల్లటిల్లి ప్రాణములు
 విడిచెను. కారనవీగుల ఈభయూనకనీభత్సచైతాచిక ప్రవత్తిని
 గాంచి రోతపడనివా డెవడు? నీని యనంతరస్పష్టిని తిలకిం
 పుడు—పుత్త్రశోకోపమాతచిత్తయై ద్రాపది కన్నీరు మన్నీ
 గుగా నేడ్చుమండ ఆనుఃఖ మపనముచి ఆమెకు సంతసము
 చేకూర్చ “దేవీ, నీపుత్త్రీభూతకుని శిరము ఖండించిని కుపా
 యనముగా కొనివచ్చెదను; ఇదే యీ ఘోరపాతకమునకు
 తగిన సతీకారము” అని అర్జునుడు పఠింప జేసి శ్రీకృష్ణ సహా
 యుడై అశ్వత్థామకు కట్టితెచ్చి ద్రాపది మోల బడవై
 న్నెను. పుత్త్రశోకాతురయగు ఆసాధ్వీమణి నీసందర్భమున
 శ్రీమద్భాగవతమున న్యూసభట్టారకు షిట్లు వర్ణించెను:—
 పశువునలె త్రాటం గట్టబడి తానొనర్చిన ఉత్కటపాపము
 నకు ఫల మిహముననే లభించెగదా అని బాలనధజనిత పరమ
 లజ్జాపరాజ్ఞులు డైనఅశ్వత్థామకు మనస్కరించిపరమసాధ్వీనిట్ల
 నియె. “నాథా? ఈబ్రాహ్మణకుమారుడు గురుతుల్యుడు
 మీకు సాంగధనుశ్వేమూ నిస్తులామ్రనిద్యాగూఢమర్మ
 ములునూ ఈమహాత్ముని జనకు లగు ద్రోణాచార్యులయొద్ద
 నభ్యసించి జగదేశ తూర్పులెతికాడె? భగవత్స్వరూపు డగు
 ఆనుహాత్ముని కేకపుత్రు డీతడు—పతివ్రతాతిలక మగు నీతని
 జనని వీరమాతకృపి యీతని కొరకుకాదె సహామున మూచ

రింపలేదు. అట్టి లోకోత్తరమును గురుకులమున పూజించి తత్ప్రతిష్ఠ లోకమున వ్యాపింపజేయుట వ్యాసుని కాని, నాని కవమానము సంధింజేయుట మీర టివారి కర్మముకాదు. గౌతమపుత్ర సాధ్వియునైన మీ గురువన్నికి పూత్తశోకము తెచ్చిపెట్టినానన్నదట్లు నాకేల? దాని నాపరితాప మాయనా? మనలోగూడ ఆమె పుత్రశోకానిలమున నాడియ నేన? ఇప్పు టికే బంధువియోగానలమున సంతప్తమగుచున్న మనకులము గురుకులతిరస్కారశోకదవానలమున నహింపబడ కేల? ఇతడు చిరజీవియై యుండి ఈతని తల్లి నానలె కడుపుకుఁబునున కమలకుండుగాక” అని పల్కి అశ్వత్థామను విడిచిపెట్టెను.

1. భూసురుడవు, బుద్ధిదయా! భూసురుడవు; శుభవీరధటుసంవోహ శ్రేణుడువు, శిశుమారణ! మాసురకృత్సంఘ ధర్మమగునే తెల్లజే!
2. ఉద్రేకంబునరాగుశస్త్రములై యుద్ధాచనిజ-లేరు, కిం చిద్రోహంబును నకుండేయును. బలా! త్వేకంబుతో చీకటిన్ ఛద్రవాకౌతుల, చిన్న హాపల, గణ! ప్రాధక్రియాహీనులన్, నిద్రాసక్తుల సంహరింప నకటా! నీచేతుడెట్లాడెనో?... ..
3. ద్రోణునితో శిఖింబడక! ద్రోణకుటుంబిని యున్నదింట, న తీణతనూజ శోకవిని! శీకృతనై విలపించుచుండు, న ద్రౌణి చెరల్పి తెచ్చుటను! దైన్యము నొందుచు నెంతపొక్కునో, ప్రాణవియుక్తుడైన నతి! పాపము బ్రాహ్మణహింస మానకే.

పుత్తశోకోద్వేగావిలమానన యగు ఆనూనినీనుణి ధర్మానురక్తి ఎవరిమనము నక్కజనకుపరు? ఇట్టి అపరాధ సహృదయత, తమ, ధర్మప్రీతిగంభీరచిత్రము అశ్వత్థామ నింద్యచిత్రమును మరుగుపరచి, ఉదారమూ శాంతమునగు

రసముచే చిత్తము నార్ద్ర మొనర్చి, ధర్మానురాగ ముదయింపజేయుటచే ఎట్టి పాపచిత్తమైనా చిత్తమునుండి తొలగి అంతఃకరణమున ధర్మబల ముద్భవించును. అట్టి బలనంపద చేతనేకదా అబలారత్నముగు యాజ్ఞనేని గర్భశత్రువుగు అశ్వత్థామను గాంచినతోడనే శోకతాప మార్చుకొనజాలెను.

సాహిత్యమున రసక్షేత్రములు—

వియోగాంత నాటకములగొప్ప భయానక కరుణా రసములం దున్నది; కాని పరిణామము రక్తపాత మయినచో బీభత్సరస ముత్పన్నమై పెచ్చుపెరిగి పైరెండు రసముల నణగ ద్రొక్కి తానే రాజపుతుంది. రక్తపాతము చూచినా, విన్నా, తుదకు స్మరించినా కూడా బీభత్స ముదయించి గుండె తట తటలాడి, తనువెల్ల కంపించి చిత్తము ఖోభజెందును. ఆభావము చూపుమానేదాకా దయాదాక్షిణ్యములు పొడచూప జాలవు. ఎవరిపైదయ? చంపబడినవానిపై సాధారణముగా దయపుట్టదు. ఒకడు మఱొక పాతఘాతకుని జంపినచో పురాతనమారకునియెడ జాలిపుట్టక నవీనుడే దయకు పాత్రుడగును. ఎట్లన, వినతండిని హేమ్లెట్ పిల్కుమార్చెనే, ఇందెవరిపై దయ పుట్టును? నిస్సంశయముగా అందరూ చిన్న హేమ్లెట్ నే మెచ్చుకొందురు. మేకోబెత్ ప్రభువు నుండిన పిదప దయకు పాత్రుడవునా? కీచకదుశ్శాసనుల హత్యానంతరము వారియెడ అనుకంప జనించునా? ధార్మికులు నిగ్రహింపబడిననూ నిహతులయిననూ వారియెడ దయ పుట్టుట

సహజము:—సావిత్రి, నీత, దమయంతి, శకుంతల, ఉత్తర, డెన్ డె మొనా, కాన్స్టెన్స్, ఒఫీలియా, పాండవులు, లియర్ మొదలగుచారే ఇందుకు ప్రమాణము. వియోగాంతనాటకముల సంక్షిప్తక్షేత్రము పాపపూరిత సరకకుండము; అందు పాపము కాలక్రమమున భయానహమై దుర్నిరీత్యోవస్థల బొందుతుంది; దాని చిత్రించుటకు కావలసిన ఉపాయములన్నియు అందు సంచితములగును-అటులనే పుణ్య మేయే అవస్థలయి దేలాగు విజృంభించునో చూపడమున కందవ కాశము లేదు. లియర్ నాటకమున ఇట్టి రచనకు వీలులేక పోవుటచే నిగృహీతుడైన కథానాయకు డొకడే దయకు పాత్రుడయ్యెను. ఒకవంక కార్డ్లిలియా ఇంకొకవంక నామె అక్కలు-వీరి జీవితవైషమ్యములు నిరూపించుటకే రాజుగారి పాత్రము కల్పించబడింది. శ్రీరామ శుద్ధిష్ఠిరుల చరితము లెట్టి దురవస్థయందున్నా తామర మొగ్గలవలెవికసించి క్రిమముగా స్ఫూర్తివహించి ఉన్నతధర్మాదర్శముల కునికిపట్టులై శాంత రసమును ప్రసరింపజేయును. అట్టి ఉపాయసంచయము ఆర్య సాహిత్యాంతర్గత మహాకావ్యములయందు దమరింది కాని వియోగాంత నాటక సాహిత్యమున నట్టి దనువుపడదు. దుష్కర్మములు ధర్మానురక్తిని శ్రీరామధర్మతనయుల కోడి పోవును. షేక్స్పియరు నాటకములందే కాక ఇతర ఆంగ్లసాహిత్యగ్రంథములందున్నా ఇది అసంభవ మాయెను. లాటిగ్రీకు సాహిత్యములందు కూడా ఇట్టి చిత్రములు మృగ్య

ములు; అందు శౌర్యవీరుల చిత్రములు కరవుతిన కలవు. ధర్మవీరుల ప్రతిమ లెందుగా కానరావు. శ్రీరామ ధర్మ నందనులు మానవ కల్పనానీమనెల్ల కప్పియున్నారు; ఇంకేది చేర్చుటకూ సూచనలు మోపు వోలెనా లేదు. నారిచరిత్ర మాదలి అసంబంధమున మానవ హృదియములందు భక్తి శృంగార పుట్టించి నాటిని శాంతరస ముద్రితముల జేయును.

డెస్ డెమోనాపాత్ర మసల్పకృపాపాత్రము; లియర్ తన అనివేకముచే తెచ్చి పట్టుకొన్న కష్టములు పాపాణ హృదయము నైనా కలిగి పగలవు. పతివియోగమున ఉత్తర వలె సుఖవియోగమున కాన్ సైన్స్ మనోవైకల్యము చెంది ఊరదీల్లుటకు ఉచితముగా కలుగలేనందున పిచ్చిమెత్తి తానేర్చి యితరుల నెద్దించినది. అంతలో ఆమెపని సరి. వియోగాంత నాటకనీరంధ్రసవిజాంధకారమున డెస్ డెమోనా చిన్న నక్షత్రమువలె మినుకులాడుచున్నది. చండభానుడు కేతుగ్రస్తుడై సప్తమ దినసమంధకారముమై మట్టమధ్యాహ్నమున చీకటి గ్రమ్మును. అప్పుడు కొన్ని నక్షత్రములు గగనమున పొడ చూపును; డెస్ డెమోనా అట్టిదుక్క. నాటకబీభత్సాంధకార మామె స్వచ్ఛజ్యోతి నాచ్ఛాధించినా, దయకించుక తావుంచి నది. వియోగాంతనాటకములందీ వరుస-ధర్మజ్యోతి ఆ నాటకముల పాపాంధకారమున బడి వెలుగుదామని ఎంత యిష్టించినా, సముద్రమున బడి వర్షధారలవలె స్వీయవర్మల రుచిని నిల్పకొనజాలదు. ఆనాటకములందు ధర్మాభాస

నొంపనే కాని ధర్మవ్యాప్తికి తావుండదు. ఇది ప్రబలెనా నాటకము వియోగాంతము కానేరదు. అట్టి నాటకములందు స్థాయిభావము నొందదగినది భూమికరణము; పరిణామమున నుండదగినది కరుణరణము. ఈ రసోద్దేకములందు ధర్మవికాసమునకు వీలులేదు. ఒకవేళ ధర్మవిన్యాస మొనర్చుచున్న నే వెంటనే శాంతరస మనతరచవలెను, అప్పుడు వియోగాంతమునకు రసభంగము కలుగును. అందుచేతనే వియోగాంతనాటకములు శాంతరసముజోలికి బోవు. శాంతరస ప్రాబల్యము చూడవలెనంటే ఆర్యసాహిత్యమందలి మహాకావ్యములూ నాటకములూ చదువవలయును.

సాహిత్యమున వీరత్వము—

ఆంగ్లవియోగాంతనాటకములలో పాపచిత్రణ మెట్లు ప్రబలెనో, పాపగతి మెట్లాన్నత్యము వహించెనో, అట్లే ఆర్యసాహిత్యమున ధర్మచిత్రము ప్రబలి ధర్మగతి బెన్నత్యము నొందెను. మిల్లనుకృతియందు పాపవీర్యము తద్విజయమును ప్రకటింపబడినరీతిని ఆర్యకృతులయందు ధర్మవీరత్వము తద్విజయమును ప్రకటింపబడెను. ఆవీరత్వమును పెంపొనర్చుటకు దానిలో నింక రెండు తెగలు వీరత్వము జోడింపబడి వికాసము నొందెను. అందొకటి బలవీరత్వము, రెండవది చాతురీవీరత్వము—భీముని బలవీర్యము ధర్మాధీనము; దుర్యోధనుని దల్లు కాదు. భీము గాహాబలమును మహాశక్తియు దుర్యోధనునందూ కలవు; కావున వారిద్దరూ ప్రతీయోగులు.

అర్జునుడు ప్రతియోగి కర్ణుడు; కృష్ణుని ప్రతియోగి ద్రోణుడు; కర్ణుని ఆసురవీరత్వమునకు ప్రతియోగి ఘటోత్కచుడు; భీష్మునకు పాండవులందరూ ప్రతియోగులైనలాగున సభిమన్యునికి కురువీరు లందరును ప్రతియోగులు—యుద్ధిష్ఠిరునకు ప్రతియోగి యెవడు? భీమాద్వునులవలె దేహబలమున గాని సమరచాతురిని గాని అతడు ప్రధానపీఠము కాదు. సమరమున రాధేయున కోడి కాండిశీకుడు కాలేదా! అతని యందు ప్రధానవీరత్వము ధర్మవీరత్వము; ఈవిషయమున భీమాద్వును లాతని యెదుట తలవంచుకొనవలయును. కురు పక్షమున ధర్మవీరత్వము భీష్మునియందును విమరునియందును కలదు. పాపపక్షమున నుంటచే వారివీరత్వము ప్రస్ఫుటత మగుటకు పూర్ణావకాశము చిక్కింది. పాండవపక్షమున ధర్మ తేజోతిశయము మెండుకొన్నది; ప్రశాంత ధర్మార్యమన్నది.

ఇంకొక విలక్షణముగు ఆదర్శము శ్రీకృష్ణుడు. అతని చరితమును విమర్శిస్తే తేలే సారాంశ మిది—పాపపక్షమునందలి బలము కౌశలమూ ఎంతఉన్నా దైవబలకౌశలములకు చాలదు. దైవబలమే సర్వోన్నతమగు బలము, తత్పక్షమే ఉత్కృష్టబలిష్ఠము, మానవపరాక్రమముకన్న దైవపరాక్రమమే దృఢము; అందుచే దైవబలమే సర్వదా విజయ మొందును, ధర్మము దైవబలము రాశ్రయించి యుండును. పార్థివబలమునా ధారముచేసుకొన్న కురుపక్షము ధర్మబలమునూ

దైవబలమునూ నమ్మకొని యున్న పాండవక్షమునకు సమకక్షియై నిలవ గలదా? కురువక్షమున ధర్మవీరులు లేరు; దైవసహాయము లేదు; కనుకనే దానికి సర్వనాశము సంభవించెను.

సాహిత్యమున దేవత్వము—

మహాభారతమునకు నాయకు డెవడు? భీముడా? అర్జునుడా? వారిరువురూ యుద్ధిస్తున్న సమయమునందలివారు కావున నాయకులు కాజాలరు యుద్ధిస్తున్నారా? అతడు శ్రీకృష్ణుని సహాయమున నుండే కావున అతడూ కాజాలడు. శ్రీకృష్ణునే నాయకునిగా నెంచవలయును. విశ్వమున కంతకు అధీశ్వరుడై బ్రహ్మాండమున కెల్ల నాయకుడై, సర్వశక్తుడు, సర్వవ్యాపియునగు భగవంత్స్వరూపుడు శ్రీకృష్ణుడే భారతకథానాయకుడు. అతడు ధనస్సు ధరింపకున్నా అందరి యంతఃకరణములందును, అన్నిచోటులను అతనిశక్తియు కాశలయును అఖండ రూపమున తేజగిల్లుచుండెను. అయితనసంఖ్యాకులు అస్త్ర శస్త్రధారులగు వీరులు నిరస్త్రుడగు నాతనికి సాటిరారు. అతని శక్తి కాశలములకు ఇరువీడుల వీరశిఖామణులు “జితోన్ముః” అనవలసినవారే. మహాభారతమున అడుగడుగున అతని ప్రభావమున కచ్చేరువు పడుచుండును. ఇట్టి చిత్ర మాంగ్లసాహిత్యమున లభించునా? కిల్ల. మిల్టన్ రచించిన మహాకావ్యమున భగవంతుడు నిర్జీవప్రతిమవలె ఏమూలనో నిమిషి యుండును.

శ్రీమద్రామాయణమున కూడా అట్లే, కాని భేద మిది—అందు వీరత్వములకెల్ల ఆధారభూతుడు శ్రీరాముడే. భీము బలము, విజయు కౌశలము, ధర్మజ్ఞ ధర్మశాసనమున శ్రీరామునియందు కేంద్రీకృతము అగుటచే వా రంగరికన్న ఆత డధికుడు. ఈ మూడింటికిఁబోడు శ్రీకృష్ణుని ప్రభావ మాతనియందు దేదీప్యమానమై వెలుగుచున్నది. శ్రీరాముని యందు సమష్టిచెందిన శక్తులు న్యష్టిరూపమున శ్రీకృష్ణపాద వుల చిశ్రములందు గాంచనగును. శ్రీరాము డాకావ్యమున సర్వశక్తుః, సర్వవ్యాపి; అతని బోలు పృక్తి యింకొకడందు లేదు. అనంతశక్తి, అసగుబలము, అద్వితీయవీర్యము నొక్క చోట కూర్చి శ్రీరాముని పాత్రము చిత్రించబడి యుండనోపు. త్రివిధవీరత్వము శ్రీరామునియందు ముష్టిగొనిచూడండి— ధనుర్భంగ మొనర్చునపుడును రాక్షసుల నునుమాడునప్పు డును భీమబలము, పరిశుగామ గర్వభంగమున రావణకుంభ కర్ణనిధనమందు విజయకౌశలమును, మొదటినుండి తుదవఱకు ధర్మవీరత్వమును ప్రకటిత మగును. రాఘవులందఱు ధర్మ వీరులే; కాని శ్రీరాముడు వారిలో నాయకమణి. నింజోలగ మునుండి నిర్జనాటవులకు బోవునప్పుడు, నా వాసులగు ముసుల యార్తి తొలగించునపుడు, సుగ్రీవునితో సఖ్య మొనర్చు నపుడు, విభీషణునకు శరణు నొసగునపుడును శ్రీరాముని ధర్మానక్తి ఈ రేడుజగముల కెగబ్రాకును. ఇం దాతని తుల్యుడు ఆర్యసాహిత్యము నెల్ల శోధించినా కానరాడు.

మందోదరి తన పతిని శ్రీరామునితో సంధిచేసుకొమ్మని పలుమారు నిరోధించుటకు హేతు వేమి? శ్రీరాముడు లోకైక వీరుడు గాన అతని బలమునకూ చలమునకూ వెఱచియూ? కాదు కాదు. అతని యుం దొక విలక్షణమైన శక్తి అనగా దైవబల మున్నదని ఆచుహాసాధ్వి గుర్తించింది. అతనియం దట్టి తేజ గాంచి తత్ప్రభావమును సాక్షాత్కరించుకొన్నది కాపున ఆమె “నాథా! శ్రీరాముడు జననమరణ రహితుడు; సర్వశక్తుడు; సర్వాంతర్యామి; ప్రకృతిప్రవర్తకుడు; సనాత నుడు; పరమపురుషుడును కానోవు. శ్రీవత్సాంకుడు; అక్ష రుడు; పరిణామ శూన్యుడు; సత్యపరాక్రముడు, అజయుడు; సర్వలోకేశ్వరుడు; లక్ష్మీపతియు నగు విష్ణువు సమస్తజగత్కల్యాణ సంధాయి కాపున తాను మానవరూపముదాల్చి దేవతల నందరిని వానరుల గమ్మని, భూభారనిర్వహణార్థము మహాబలసంపన్నులు అమిత పరాక్రములు, లోకవిద్రావణులు, త్రిలోక భీకరప్రవృత్తులు నగు మిమ్ము సమూలము సమముంప జేయుటకు వచ్చియున్నాడని నాకు *పాడగట్టు చున్నదని మొఱపెట్టెను.

శ్రీరాముని చరితము పార్థివదైవబలస్ఫూర్తియుత మగు అద్వితీయ వీరత్వ సంపదచే విలసిల్లుచున్నది. ఆత డపరస్పృహి యని చెప్పియుంటిమికదా వియోగాంత నాటకము

* శ్రీమద్రామాయణము యుద్ధకాండము 118 అధ్యాయము చూడండి.

** అతని యం దన్ని రకముల వీరత్వమూ అన్ని విధముల బలమూ పుంజీ భూతమై యున్నది. ఇతర వీరులయందవి కొన్ని మాత్రమే ఉండును.

లం దిట్టి సృష్టి అనంగతము. అవి ధర్మమునకు యథాహామగు పదవిని కల్పించనేరవు. ఇరుతెరగుల బలవీర్యము కల్పింపజాలిన మిట్టన్ కూడా ఇట్టి రచన చేయ మొదలు పెట్టి గర్భనిశ్శేద మగు అసురసృష్టితో ముగించెను. లాటిన్ గ్రీకు సాహిత్యములందు పార్థివబలము అసుర వీర్యము కలిపి చేసిన కల్పన లెన్నో యున్నవి; కాని వాల్మీకి రచనవంటి సుందర చిత్రణ మిందున్నా కానరాదు. ఇట్టి ధర్మాదర్శములకూ వీరత్వసృష్టికీ దివ్యశోభకూ లీలాక్షేత్రములు రామాయణ మహాభారతములే. ఆమహానముద్రముల యందలి బిందువులగొని కవులు చిన్న చిన్న గ్రంథములను, పెద్ద పెద్ద కావ్యములను రచించి చదవేటిని భూమిపై ప్రవహింప జేసిరి. ఆప్రవాహమున ముగ్ధినవారు తడవుతరసా స్వాదన మొనర్చి సుఖు లయ్యెదరు. ఆ దివ్యసుధ యింకొక సాహిత్యమున లభింపదు, భారతవర్షమునకది అమూల్యనిధి; తదపూర్వ దివ్య సుందర సృష్టి సనుభవించిన వా రెల్ల శుద్ధాంభీర్యము పవిత్రతయు గాంచి ప్రాన్పకుదురు.

రెండు ప్రకరణము

సాహిత్యమున రక్తపాతము

రక్తపాతమును గురించి అలంకారికుల మతము. —

అలంకారికులు కావ్యములను దృశ్యము లనియు శ్రవ్యము లనియు రెండు తరగతులుగా విభజించిరి. ఒకరు పఠించగా వినుటకును స్వయముగా అధ్యయనము చేయుటకును రచించబడిన కావ్యములు శ్రవ్యములు. కావ్యకల్పన ముభినయ రూపమున వ్యవహారమున పరిణమింపజేసి పది మందియెదుట ప్రదర్శింపవలసినవి దృశ్యములు; కావ్యము నకు రూప మూర్తోపించుటచే వీటికి రూపకములని పేరు పెట్టినారు. సాహిత్యదర్శనకారుడు శివాశ్యం రసాత్మకం కావ్యమ్” “రసవంతమైన వాక్యము కావ్యము” అని లక్షణము నిరూపించెను. మానసమున ప్రేమకాని ఆనందము కాని జనింపనేరనిది రసము కాదు. సహృదయుల హృదయ

ములయందు కరుణతోత్యాది * స్థాయీభావ విభావములచేత పరిపుష్టి నొందిన లోకోత్తరానంద జనకము రసము, కావ్యమునకు రస మాత్మవంటిది. కావ్యమును పఠించునప్పుడున్న దాని ప్రవర్తము జూచునప్పుడున్న కోవిదల మానసములందు ఆనందోదయ మగునటుల కవి కావ్యమును రచింపవలయును. ఇది కావ్యమునకు ప్రధానగుణము. ఇది గాక యింకేదైనా ఫల ముండిన నుండ వచ్చును.

“శరీరం తావ దిష్టార్థ వ్యవచ్చిన్నా పదావళీ” అనగా

* విభావానుభావసంచారీభావములచే స్థాయీభావము వ్యక్తము కాగా రసోత్పత్తి యగును.

భావనను విశిష్టముగా స్పష్టికరించునది „విభావము”, ఇది రెండువిధములు:—అలంబనము, ఉద్దీపనము. దేని ఆశ్రయమున రస ముదయించునో అది „అలంబనము.” దేనివల్ల రసము అలిశయించునో అది „ఉద్దీపనము” రసానుభూతిని కావించుభావము „అనుభావము” సాత్విక, కాయిక, మానసికములని అనుభావము మూడురకములు. రసమున సంచరించుభావము „సంచారి” యగును, సిగ మగుభావము „స్థాయి” అనబడును. ఎచ్చుచూపోవుచుండునవి సంచారిభావములు; ఎప్పటికిని, సిగముగా నుండునది స్థాయీభావము. రతి (అనురాగము) హాసము, శోకము, క్రోధము, ఉత్సాహము, భయము, క్లాని, అశ్చిర్యము, నిర్వేదము లని తొమ్మిది స్థాయీభావములు—వీటినుండి శృంగారము, హాస్యము మొదలగు తొమ్మిదిరసములూ క్రమముగా పుట్టును. రసములన్నిటికీ ఉత్పత్తి విభావానుభావసంచారిస్థాయీభావము లుండితీరును. వీటినిగూర్చి విఫలముగా నెఱుగ దలచువారు దశరూపకాది అలంకారికగ్రంథముల చూడవచ్చును.

ఏదైనా విశిష్టాభీష్టార్థ ముండిన పదావళియే కావ్యమునకు శరీరము కాదగునని నండి మహాకవి చెప్పెను. అభీష్టము లేక ఏకాగ్రము మొదలుపెట్టము. ఆయభీష్టము విశిష్ట మైనచో అందుకు తగిన పదచయమును కవి కూర్పవలయు నని మహాకవి నండి అనుశాసనము. అభీష్టార్థ మెట్టి దంటే “సహృద హృదయవేద్యోర్థః—” పండితులహృదయము లెరుగదగినది. కావ్యమునకు రెండులక్షణములుండవలెను—మొదట అది ప్రీతి కలిగింపవలెను; పిమ్మట ఇష్టార్థసిద్ధికి సాధనము కావలయును. ఎవరియిష్టము ? సహృదయులది. సహృదయులెట్టివారు ? సురుచినంపన్నులు, కావ్యరసాస్వాదనసమర్థులు; వీరే విద్వాంసులు. ఇందుకే కాళిదాసు—

“ఆపరితోషా ద్విదుషాం నసాధు మన్యే ప్రయోగవిజ్ఞానమ్”
తలప నానుప్రయోగకాశలము మంచిదంచుపండితుల్ పంతోషమంగునరకు అని చెప్పెను.

కావ్యము శ్రవ్య మైనా దృశ్య మైనా గనమును పుట్టించనలెను. లోకుల సుచులు భిన్నములు కావున కావ్యముల నేకరీతుల రచింప బడవలయును. శ్రవ్యకావ్యము పఠనమునకు వినుటకును నిర్మింపబడినది, కావున సురుచినంపాదనమున దానికి కావలసినంత స్వేచ్ఛ కలదు. దృశ్యకావ్యమునం దాస్వాతంత్ర్యము చెల్లుబడికాదు. దృశ్యకావ్య మభినయింపదగినది కావున తన్మూలమున ఆకావ్యమునకు జీవము పోయవలెను—యుద్ధము, రాజ్యవిప్లవము, కొట్లాట మొదలగునవి శ్రవ్య

కావ్యమును యథేచ్ఛముగా జొన్ననచ్చును, కాని దృశ్య కావ్యములం కట్టివి కూర్చరాదు. రంగస్థలమున కత్తివేటలు కల్పించినచో చూపఱకు ప్రీతి జనింపదు సఖేకదా, ప్రమాదములకూడా ఘటిల్లవచ్చును. ఇట్లే శ్రవ్యకావ్యములకన్న దృశ్యకావ్యములందు ఎక్కుడు నియమములు పాటించవలయును.

కేవల పఠనముననే ఆనందజనకమగుదానిని కార్యక్షేత్రమున అభినయిస్తే కథకన్నులకు కట్టును గాని ఆనందము అంతగా కలుగజోదు, కావున ఆనందోదయమునకు విఘ్నమొనర్చుకార్యముల నాటకకర్త లతిజాగరూకతతో విచువనలయును. శిష్టాచారములకు విరుద్ధములు, సహృదయులగుచులకు ప్రతికూలములు, లజ్జావహములు నగు కార్యములు నాటకకవులు త్యజింప వలయును. ఇట్టి వాటిని “సాహిత్య దర్పణ” కాగు డొక్కచోట చేర్చెను:—

మారాధ్యానం కథో యుద్ధం రాజ్యదేశాదివిప్లవః
వివాహో భోజనం శాపోత్సర్గౌ మృత్యు రతి స్తథా
దంతచ్ఛేద్యం నఖచ్ఛేద్య మన్య ద్ర్యోడాకరంచయత్
శయనాధర పానాది నగ రామ్యపరోక్షనమ్
స్నానానులేపనేచేభి ర్వర్జితో నాతివిస్తరః॥

ఈశ్లోకములభావము సుగమము కావున నిట విస్తరింపఁపనిలేదు. ఆర్యలాక్షణికులు నాటకములయందు హత్య నిషేధించిరి. రంగస్థలమున అది ప్రదర్శించిన నెవరి కానందమున యించును? అంతే కాదు, వెగటుకూడా పుట్టును, కొన్ని

వేళల రోతాయు రోషమూ జనించును. అందుచే నాటకము లోని హత్యకు తోడు బయటకొట్లాటలు జరుగును. హత్యా విడంబనము ఉద్వేగజనకము కావడముచేత దానిని కన్నులార గాంచినచో ఎవరు ధైర్యము చిక్క-బట్ట గలుగుదురు?

షేక్స్పియరు రచించిన ఒథెలోనాటక మందలి యీ దృశ్యమును పరికింపుడు:-

* డెస్ డెమొనా.....నాథా, నన్ను వెడల గొట్టము, చంపవద్దు.

ఒథెలో.....చాల్పాలు—జారిణీ!

డెస్.....రేపు చంపుము, ఈరాత్రి ప్రాణములతో నుండనిమ్ము.

ఒథె.....లేదు. అడ్డుచెప్పితివా—

డెస్.....అరగంటనే పోర్చుము.

ఒథె.... అంతలో నేమగును? ఇప్పుడొక నాగను.

డెస్. ... ఒక్కసారి దేవుని ప్రార్థింప నిమ్ము.

ఒథె.....ఇప్పటికే జాగయ్యె.....
(నులిమిచంపును.)

* Desdemona.....O,banish me,my lord, but kill me not.
Othello.....Down, Strumpet !
Desdem.....Kill me tomorrow,let me live tonight.
Othllo..... Nay, if you strive'—

రంగభూమిని రక్తపాతము:—

పై నుదహరించిన దృశ్యము డెన్ డెమొనా దోష
రహిత అని స్పష్టమైన పిన్ముట ప్రదర్శింపబడును. నిరపరాధిని,
సరళస్వభావ, విశుద్ధప్రేమముగ్న, పతిపరాయణయునగు సాధ్వీ
తిలకమును సందేహ పితాచా యతచిత్తుడును, అవిశ్వాసి,
మూర్ఖుడు నగు పతి అంతశీఘ్రముగా మూటైనా వినుపించు
కొనక ముందు వెన్నె లారయక గొంతునొక్కి ఘోరహత్య
చేయుట సహృదయులు స్థిరచిత్తముతో చూడగలరా? వారి
కాతనిపై పట్టరాని కోపమురాదా? మొద్దువలె ఎదుట నిలిచిన
మోరకుని జూచి ఊరకుందురా? అతడు ప్రతారితుడౌట
నిజము, అసూయచే ఆతిని మానసము పొరవడినది; స్త్రీస్వ
భావము చపలమాట నిజము, కాని విచక్షణలేక విలయ
మొందింపదగునా? ఎన్నివిధముల సరిపుచ్చుకొన్నా నిరపరాధిని
యగు స్త్రీ నిధనము నిర్భరము- ఘోరపాతకియైనా మన
కళ్ళయెదుట చంపబడుట చూస్తేనే గుండె చెదరును. ఇక
స్త్రీవాత్య విషయము వేరే చెప్పవలయునా? పత్ని పాపకలిత
యైనచో ఆమెను పరిత్యజించుట న్యాయము. హిందువుల ఆద
ర్శములయందును, ప్రకృత సహృదయకుల ననుసరించియు
హిందూధర్మానుశాసన విధానమునన, వారి సంఘచట్టముల

Desdem....., But half an hour.

Oth..... Being done, there is no pause,

Des..... But while I say one prayer.

Oth..... It is too late. (He smothers her)

ప్రకారమును స్త్రీహత్య, అయోగ్యకర్మగా భావింపబడుచున్నది. అట్టియెడ అమాయిక నిరపరాధిని యగు అబలహత్య అత్యాహితముకాగా! అందుమూలమున చూచుచున్నదయముల కానందము చేకూరదు సరేకదా, మానివ్యమకూడా సంక్రమించును. అట్టి దృశ్యముల నాటకములందు కూర్చుట పాపహేతువు, కావుననే ఆర్యనాటకకవులు వాటిని బహిష్కరించిరి. *

హింసవుల ఆదర్శము.

స్త్రీహత్యను రంగస్థలమున ప్రయోగించుట అనర్థదాయకము హిందూధర్మాపేతమని వక్కాణించితిమి. వేలాము వెరిచే నాటక కవులు దీని నుపయోగించి గా, రంగస్థలము సర

* ఈయభిప్రాయము బొత్తిగా తోసివేయదగినది కాకున్న కొంత వఱకు అతిశయోక్తి అనక తీరదు. ఇప్పటి నాటకములలో నిట్టిదృశ్యములు తరుచుగా గుప్పించుటచేత ప్రేక్షకుల గుండెలు దిట్టబడుచున్నవి. కాలగతి మారుచుండుటచే ఇట్టి దృశ్యములు అనుభవ నిర్థములగుచున్నవి. అనుయావేశమున కదా ఒకఁడెరిగినది నిరపరాధిని యగు కాంతవై నిందమోపి నిధన మొనర్చెను. ఇట్లే యెన్నో హత్యలు ఇప్పుడూ జరుగుచున్నవి. ఈర్ష్య మానవులకన్న గట్టి కార్యాకార్య విచక్షణను క్రమక్రమముగా తగ్గించుచు, కనుక ప్రేక్షకులకు ఒకఁడెరిగినది కొంత సానుభూతి జనింపవచ్చును. సాత్త్వికచిత్తులకును అస్థిరభావులకు, నిర్భీయులగు బాలకులకు ఇట్టి దృశ్యములు గర్భనిర్భేదకము లనుటకు సందియములేదు. నిరపరాధులు బాముల బడుచుండ జూచి యోర్వలేక తత్కారకుల శిక్షింప ప్రేక్షకులు కొన్ని వేళల త్రో ధావేతుల రంగస్థలమున కురుగుటయు, ఒకరిద్దరు ఉన్నాను లగుటకూడా తటస్థించును.

కముగా పరిణమించును. అందువలన లోకము మాలిన్యకలితమగును. కావున ఆర్య నాటక కర్తలు హత్యలు విసర్జించిరి. యూరపు దేశమందలి వియోగాంత నాటకము*లనంటి నాటకములు సంస్కృతమున లేవు. హిందూధర్మాదర్శములకు విపరీతము లగుటచే అవి మన సాహిత్యాదర్శమునకు ప్రతికూలములు. అట్టివి మనదేశమున వుట్టకుండటనల్ల వాటియనర్హములు మనల దాపరించలేదు.

యూరోపీయ వియోగాంతనాటకములఉత్పత్తి, వాటి ప్రకృతి.

మనసంస్కృతనాటకసాహిత్యమందలి ఉచ్చాదర్శము లన్నియు మన ధర్మానుసారము, అనుమోక్షనీయములు. అవి మనహృద్భావములతోడను సుముచులతోడనూ చక్కగా మేళవింపును. యూరోపీయ సాహిత్యమున నిట్టివి మృగ్యములు. సాహిత్యదర్పణమున నుదహరించిన నిషిద్ధకార్యచూలను బట్టి మననాటకాదర్శము స్పష్టము కాగలను.

యూరపుఖండమున ప్రప్రథమమున గ్రీకు దేశమందు

* ఇది వియోగాంతశబ్దము Tragedy అనుశబ్దమునకు పర్యాయపదముగా వాడబడినది, కాని రెండునొకటికావు. వియోగము అనేకవిధముల ఘటిల్ల వచ్చును, Tragedy వాటిలోనొక భంగి. ఉత్తరరామచరితము వియోగాంతమే కాని Tragedy కాదు Tragedy యందలి వియోగము కొట్లాట రక్తపాతము లేక కాబోదు. ఇవిలేకపోయినా నాటకము వియోగాంతము కావచ్చును కదా; అయినను ఈరెండుశబ్దములు సమానార్థమున వ్యవహరింపబడు చుండుటచేత ఈగ్రంథమునకూడ అవిపర్యాయపదములు గానే వాడబడినవి.

నాటకములు వెలువడినవి. ఆయాదర్శములనే ఇతర దేశస్థులు తమ దేశముల ననుసరించి పరివర్తనములుచేసి వారివారి ధర్మముల కనుకూలించుకొనిరి. అవి మన ధర్మాదర్శములకు సరిరావు. వాటియందు కూడా రుచివైచిత్ర్యము, పొడగట్టు చున్నను తక్కువలు మనధర్మాదర్శములకు బహిర్భూతము లగుట మనసాహిత్యాదర్శములందు కానరావు. ఆజాతులు రుద్ధిరప్రియములు సహజకఠినములు నగుటచే వారి నాటకములు తదనుగుణముగా నుంటవి.

గ్రీకు దేశేశ్వరము చదివినవారికి స్పార్టానగరనియమము లెంతనిష్ఠురములో తెలుసును. ఏధైర్యపురవాసులు గొప్పగొప్ప నాగరికులయెడ నిర్దయ జూపుచుండిరి—పరమ ధార్మికుడగు సోక్రటీసుకు విషమిచ్చి చంపిరి. ఆదృశ్యము వారి కెంత ఆనందదాయక మాయెనో! క్షమాగుణము మచ్చున కైన వారియందు లేకుండెను. తద్దేశీయనియమము లమితనిర్దయాపూరితములు. అట్టి పరిస్థితులలో వ్రాయబడిన నాటకములు వియోగాంతములు కాకున్న వారికి రుచించునా? లోకులయం దట్టి నిర్మమత్వము నిర్దయయు ప్రబలుచుండే కాలమున వియోగాంతనాటకములు ఉత్పన్నము లగుట వింతకాదు.

ఇక నీనాటకము లనుకరించిన వారిస్వభావము లెట్లుండెనో కొంచెము విచారితాము. చాలాకాలము క్రిందట యూరపుఖండమున వేండలు లనీ (Vandals) గాథలు

(Goths) నియా బర్బరజాతులవారు నివసించుచుండిరి. వారితో నిర్దయాస్వాంతులు. అట్టివారిరక్తము ఆధునిక ఐరోపీయజాతులరక్తనాడులలో నిప్పటికీ ప్రవహిస్తూంది. క్రూరకర్మములమొడ ప్రసన్నతవహించుట ఇప్పటికిని కొన్ని ఐరోపీయజాతులవారికి సహజము. స్పార్టన్లు నిర్దయాచరణములు రోమీయుల కోలీషియమ్ పోట్లాటలు (Gladiatorial fights) నిందుకు ప్రమాణములు.

మధ్యకాలీ (Middle Ages) నేతిహాసములుకూడా భయంకరరక్తపాతముచే నిండియున్నవి. మతయుద్ధములు* (Crusades) మతాంతహాత్యలు * (Inquisition) ను విన్న ఒళ్ళు గగురుపొడుచును. యూదుల (Jews) మూలముట్టుగా నాశనముచేయు ప్రవృత్తి, భూతవైద్యులకు పోడెగాండ్రకు సత్యావేషణపరులగు శాస్త్రజ్ఞులకు ఐరోపీయులు విధించిన మరణశిక్షలూ ఇగిలొకజాతివారియందు కానరావు. ఇంతయేల? విగ్లాండువృత్తాంతము, ఆంగ్లేయులు, ఫ్రెంచివారు, స్కాటులును కావించిన అన్యోన్యరక్తప్రవాహము

* Crusades అనునది క్రైస్తవులకు మహమ్మదీయులకు జరిగిన మతయుద్ధములు క్రైస్తవుల పుణ్యభూమియగు జెరూసలేమ్ మహమ్మదీయులవశమునండి తప్పించుటయే వీటి యుద్దేశము. యూరపుఖండమందలి ప్రతిదేశస్థులు(నించు పోరాడి మడియు చుండిరి.

* (Inquisition) అనునది క్రైస్తవులయందలి శాఖలలో నన్యోన్యము కలుగుచుండిన హత్యలు. ఇవి అతిభయంకరములు, హృదయదారకములు.

లును బ్రల మైనసాక్ష్యము నిచ్చును. అమెరికాఖండము నాక్రిమించుకొన్నప్పుడు స్పెయినుదేశీయు లెంతసేచముగా ప్రవర్తించిరి? ఇన్నీ పరిశీలించినచో యూరోపీయజాతుల పరిస్థితులు కూర్మోపకరణములచే సంఘటిత మైనవని స్పష్టమగును. అట్టియెడ కోమలప్రవృత్తులు వారి హృదయములందుద్భవించు తెల్లు? క్రైస్తవధర్మ మున్నతమైనదే కాని యూరపుఖండమందు అది నిష్ఠు మాయెను, తత్ఫలంబవాసుల క్రూరత డిందు పరిచి పరశప్రవృత్తుల నాటలేక పోయింది.

What is bread in the bone cannot come out of the flesh'

“శిల్పగతమైన నైజంబు చలితమగునె?”

యూరోపీయ జాతులయందు ప్రకృతిమూలక మైన యీదోషము వారి యితీహాసములచే కాక సాహిత్యమును కూడ కలుషిత మొనర్చింది.

వియోగాంతనాటకములు సదివిన ఫలము.

క్రూరప్రకృతులు రక్తప్రియులు నగు యూరోపీయులు గ్రీకువారి వియోగాంతనాటకముల సమితాదరమాతో అనుమోదించి అనుకరించిరి. వారి ప్రకృతులకూ రుచులకు తగిన వాటిని వా గామోదించుట అబ్బరమా? వీరి మూలమున ఆంగ్లేయ సాహిత్యమున ఆనాటకములు ప్రవేశించెను. అవి వారి కమితానందదాయకములగుట నిస్సం ప్రతిభానంతుడగు షేక్స్పియరు కూడా ఆయానందపార్థి నోలలాడుచు, వాటి

యందలి ఆదరిమహిమచే దోషమును పెకలిపజాలక తన రచనాచాతురి నందే ఓతప్రతము కావించెను. అతని వియోగాంతనాటకములు జనవశీకరణ సామర్థ్యమును సంపాదించి ప్రపంచమున అనుపమగ్రంథము లని కొనియాడబడుచున్నవి. అందఱూ ఆమహామహుని ప్రతిభాప్రసూతనాటక రాజము లనే బంగారుకత్తితో గొంతుక కోసుకొన నుద్యమించిరి. ఇప్పటికీ మనలో సనేకులు పేక్స్పియరువంటి కవిసార్వభౌముడు వాటిని రచించె ననుభక్త్యావేశమున తత్సయోముఖవిషకుంభములయందలి అమృతమును మనసార గ్రోలుచున్నారు. సాహిత్యము సర్వగుణసంపన్నముగనూ, తత్తశోభాయతముగనూ, అసంతమాధుర్యకలితముగనూ, కావించిన కాలిదాసు కావ్యములు మనవారి కిప్పుడు రుచించుట లేదు, భవభూతి రచించిన అనఘా మగు ఉత్తరరామచరితము ఎక్కడో పాతర వడినది, వ్యాసవాల్మీకిరచితము లగు మహాకావ్యములకు వ్యాప్తియే లేదు. అంగ్లవిద్య సభ్యసించువారి కాంగ్లకవిత రుచించుట ఆశ్చర్యమా! పేక్స్పియరు నాటకసమాలోచకులే (Critics) మనకు పథప్రదర్శకు లగుచున్నారు. మన రుచులు వారిపాల బడినవి. విస్సన్న చెప్పినదే వేదము- వారి రుచులే సభ్యములు, వారి అభిప్రాయములే ప్రశంసనీయములు, వారి ఆదర్శములే మన కాదరణీయము లగుటచేత మన జాతీయసుకుమారరుచులు జ్వరితములై అత్యుత్కృష్టాదర్శము లడుగంటు చున్నవి, వాటియందు మనకు గౌరవము క్రమ

ముగా తగ్గుచున్నది. ఆంగ్లసాహిత్యమే ఉత్కృష్టసాహిత్యమనియు, ఆంగ్లకవులే ఉత్తమకవులనియు, వియోగాంతనాటకములే ప్రశంసాహాములు, పఠనీయగ్రంథములనీ దృఢవిశ్వాసము మనవారి మానసముల నాటుకొనుచున్నది.

మనవారిపక్షము తరుచుగా పేక్స్ పియరు రచించిన ఉత్తమవియోగాంతనాటక చతుష్టయము నాడుచున్నారు. కవులు మన దేశభాషలలో వియోగాంతనాటకములను వ్రాయ మొదలుపెట్టుచున్నారు, అస్త్రశస్త్రములను ఇతర ప్రాణాపాయసాధనములను రంగస్థలమున రుఢిపించి అనాథలను అమాములగు నగుతు రక్తపాతమునకు ప్రచారము కల్పించుటే సభ్యత అని యెంచుచున్నారు. అందుచే రంగస్థలములయందు రక్తపిసాస నానాటికి హెచ్చుచున్నది. ఇది ఇంతతో నాగునో, లేక బయటికికూడ దుముకునో విచారణీయము.

అట్లగుటయే సంభవమని స్ఫురించుచున్నది. ఆంగ్లసాహిత్యమున ఏనాటకము గాని, నవలగాని, కావ్యము గాని కథ గాని చదునగా చదునగా వియోగాంతకార్యములు మనచిత్తముల నాకర్షించును. ప్రతికల్పనమునా రక్తము ప్రవహించు చుండుటయే యుక్తమని తోచుచుండును. ఎప్పుడూ చిత్త మక్కడే జొత్తిలి యుండడముచేత రక్త మన్న రోత పోవుచు, పాపభీతి తొలగును; బలవీరులే మనమానసముల

నెలకొని యుందురు, రక్తపాతమును పృథులముగా నొనర్చు వారే గౌరవమునకు పాత్రులగుదురు. మన కాదర్శగూఢులు వారే అగుటవల్ల మనముకూడా వారి ననుకరింపవలయునను ఔత్సుక్యము జనించి, కలహము, రక్తపాతము, విజయము అను మార్గత్రయముదే పొరుష మున్నదనే భావన కలుగును, రక్తపాతమున వెగటు పోయి అనురక్తి జనించును. “ఊత్త వింత, పాత రోత” అను సామెతప్రకారము ఈ మార్గమే గౌరవనీయ మని యెంచబడును. ప్రాచీ క్రమముగా ప్రతీచి అగును.

ఇంకొక విశేషము—పాశ్చాత్యులయం దిష్టాడిష్టాడు రక్తానురక్తి శిథిలమగుచున్నది—ప్రతీచి ప్రాచ్యాదర్శముల గౌరవించుచున్నప్పుడు మనవారియందలి గుచివిప్లవము విపరీతముగానే కనబడు చున్నది.

ఆర్యసాహిత్యమందలి వియోగాంతము రక్తపాతకూన్యము.

ఆర్యసాహిత్యమున వియోగాంతఘటనాసంచయము లేకపోలేదు, కాని అందు రక్తపాతము శూన్యము. యూరపునందలి వియోగాంతనాటకముల రెండవ ప్రధానగుణమైన కరుణారసము ఆర్యసాహిత్యమున గానవచ్చు చున్నది. షేక్స్పియరు రచించిన డెస్ డెమోనా పాత్రము చూచి ఎంత వ్యథ చెందెదమో నీత, దమయంతి, ద్రాపది, శకుంతల, మహాశ్వేత మొగలగు పాత్రముల చూచిన అంతకన్న నెక్కువ వ్యధకు భాజనుల మగుదుము; ఐనను డెస్ డెమోనా

వలె వా రెవరును నధిపబడ లేదు. వాల్మీకి అతి సుందర దృశ్యకల్పనమున నీతను అంతర్ధాన మొనర్చెను. సరళస్వభావ పాపవిదూరయు అగు డెన్ డెమోనా నిష్ఠురరూపమున నిహతయై స్వర్గముచే, నీత వాల్మీకికల్పితవిచారానూహ యై, ఆనందధ్వనులు చెలకుచూ పుష్పవృష్టి గురియు చుండ స్వర్గారోహణ మొనర్చెను. కాని జన్మదుఃఖినియగు నీతా లలామదుఃఖము మనహృదయమున పాదుకొని ఆమెయెడ నిరంతర సానుభూతి పుట్టించు చున్నది.

నీతదుఃఖము చూచి గుండె లవిసి ప్రతిఘట్టమున వాల్మీకితో కన్నీరోడ్డి, ఆమె పూతచరిత అని శిశ్వసించి, తచ్చీల గూహాత్మ్యము నున హృదయముల నుద్బోధించ తత్సుగుణపుంజయున పక్షపాతము జనించి, అశోకి వనమున ఆమె సజీవ యై యుండుట ఎరిగి సరమత్రిజటలతో సంత సించి, వనవాస చూమె సున్ననెడ లక్ష్మణునితో విలపించి ఆమె జగన్మోహనమూర్తి మన మనోమందిరముల నెల్ల కాలము అచ్చొత్తి యుండుటచే ఆమె గుణములనే ప్రశం సిస్తూ సదా జపించు చుండుము.

ఈ విషయమున ప్యాసవాల్మీకులతో షేక్స్పియరు సరిగాడు. అతని కవితయందు మఱపురాని గుణము లనేకము లున్నవి. అతడు మహాకవి, కాని శోకరసమును గూర్చి చర్చించునపుడును, సంతాపము స్థాయీభావముగా నుండ దగు పట్టునియందున్నా కవిత్యుచామాట తలప సనిలేదు,

ఇది రసస్ఫూర్తివిషయము; కవిత్వము ప్రత్యేకవిషయము.

సీతపిషయమున చెప్పిన సంతయు నమయంతియెడ కూడ వర్తించును. నిరంతరదుఃఖాకాంతలగుటచే వారి పతి భక్తి పరమపవిత్ర మయ్యెను. చిరదుఃఖభాజనములు కావుననే వారు మానవహృదయముల బట్టుకొని యుందురు. నిహతులు కాకున్నా వారి వియోగదశ దుర్నిరీక్ష్యము చిరసంతాప కారి యగుటచే వారిని చూచి జాలిపడనివా రుండరు. హత్య లేకయే సంతాపమూ శోకమూ స్థాయిభావ మొందు చున్నవి.

హత్యయంగు బీభత్స సంచారము.

డెస్ డెమోనా యెడ జాలిపుట్టరా? ఆమెనుచూడ గుండె లవియవా? ఆహా! తప్పక అట్లేజరుగును; కాని ఈ హత్యాకాండమున నుదయించిన అశ్రుధారలకును సీతావియోగమున ప్రభవించిన కన్నీటికాలువలకున్నా సామ్యమే లేదు. దీనిగూర్చి ప్రత్యేకచర్చ చేదాము.

షేక్స్పియరు నాటకాలయందు ఇమోజ్, డెస్ డెమోనావంటి ప్రేమపూరితలూ పతివ్రతలూ అరుదుగా నున్నారు. డెస్ డెమోనా ప్రేమ జూలియట్ ప్రేమవలె హృదయోన్మాది కాక అత్యంత గంభీరము, హృదయపూరితము, శాంతమైనా అది యుగ్రము ప్రబలము నగును—దాని యుద్రేకమున కళ్లు పొరలు కప్పవు; దానిచే నలంకృతయై డెస్ డెమోనా స్వీయ హృన్మాధుర్యప్రభావమున అందరిమన

ముని నలరించును. అట్టి దొండపండును కాకి ముక్కున గట్టి బఘలో చరితమునకు మహాత్వము తేనెలెనని పన్నీఘాతమును కుచక్రమును కవి పన్నెను. పాఠకులు ప్రేక్షకులును ఆ కుచక్రమున దగిలి హత్యావ్యాపారమున మగ్నులవుదురు. నిష్కారణముగా నిద్రియుడగు మోరకఃడామెను బలవన్మరణముపాలు జేసెను. ఈవ్యాపారమెంత బీభత్సమో యోచించండి. కవి ఆమెను సృజించిన దట్లు చంపించుటకేనా? ఇట్టి హత్యాకాండమును చూడంజూడ కన్నులు నీరుగ్రమ్మవా? కాయమెల్ల క్రోధవశమున కంపింపదా? డెస్ డెమోనా నధానంతరము ఎమిలియా వధింపబడునప్పుడు ఆకత్తి మనగుండెలోపొడిచి నట్లగును. ఎంత భయకము! ఏమి బీభత్సము!

వియోగాంతమా, కసాయికొట్టమా?

షేక్స్పియర్ రచించిన మేక్ బెత్ నాటకమున ఇంత కన్న బీభత్సమెక్కువ. అది హత్యతో ప్రారంభించి హత్యతో బెరిగి హత్యతోడనే ముగియును. మొదట డంకన్, సదుమ బాంకో, శుదిని మేక్ బెత్ హతులగుదురు. నాటకమంతా కసాయిఖానా! అందును రాణీమేక్ బెత్ వచ్చి “నాచేతి రక్తము వీడునదికాద”ని చెప్పినప్పటినుండి రక్తవృష్టి అతిశయించును. ఇట్టియెడ అక్కడక్కడ అసహన తుషారము ప్రారంభించును కాని కాలుచున్న యింటిని కన్నీటితో నార్పతరమా? ఆవీచికలు హత్యాకాండ జనితపుష్పము రక్తప్రవాహమున నెచటికో కొట్టుకొని పోవును. బిందెను విషమున నొకచాల చుక్క!

దాగుణమును హత్యాపరంపరను అనుతాపము నునుగుపరచ గలదా? కొత్తనీకు పాతనీటిని గొనిపోవునట్లు రక్తప్రవాహ సంసర్గమున అనుతాపబాష్పప్రవాహి కలకబారి హత్యకాండమున కే అంతశారివము నాపాదించును. అంతట వ్యాపించి యున్నది హత్య, ఆచ్ఛటచ్ఛటపొడచూపునది అనుతాపము; ఇది అంతరించుట అబ్బురముకాదు. మానవ హృదయముల నుచ్చితచేయుటకు హత్యకాండము పెట్టు ముచ్చుమందు ఆ యనుతాపము!

షేక్స్పియరు ప్రసిద్ధ నాటకములందెల్ల బీభత్సజనకముగు నీహత్యవ్యాపారము ఆవిష్కరించియే యుంది. హేమ్లెట్ నాటకమున తుదియంశము కసాయి కొట్టమే. రిచర్డ్ నాటకములు, జాన్, లియర్, కొరియొలేసన్ ప్రభృతులన్నీ రక్తక్రాంతములు. జూలియస్ సీజర్ సందలి (Beware the ides of March) అను హెచ్చరిక సీజరు మరణాంతరమున గుండె దిగులువెట్టును. ఈనాటకములందు కరుణరస మేదీ? మేక్ బెత్ పేరు విన్నతోడనే ఇప్పటికే బిళ్ళ జలగరించునే! మూడవ రిచర్డ్ నాటకమందు గోత మున్నురించును. అది చదివినా రంగస్థలమున చూచినా ఇక వియోగాంతములజోలిక పోరా దనిపించును.

రక్తపాతము, విచేకియ కుచులు.

ఖడ్గవ్యాపారము షేక్స్పియరు వియోగాంతము లందే కాక ఆతని సంయోగాంతముల (Comedy) యందుకూడా

కాన్పించున, “వెనిసున ర్తకుడు”(Merchant of Venice) నాటకముందు కత్తిపోటుచేతనే కసియు గౌరవమూ కడతేలుచుండును. నాటకములు కసాయిఖానాలు చేయుట పాశ్చాత్యుల ననాతన ధర్మమా? అట్లనరాదు. యూరపునగు కూడ శిష్టానుసారము అట్టిపని జగుప్సాక్సుముకాని ప్రశంసనీయుముకాదు. సురుచిసంపన్నుడూ సుప్రసిద్ధుడనగు Addison అను విమర్శకుని అభిప్రాయము విసండి:—

¶ Among all our methods of moving pity or terror, there is none so absurd and barbarous, and which more exposes us to the contempt and ridicule of our neighbours, than that dreadful butchering of one another, which is so frequent upon the English stage. To delight in seeing men stabbed, poisoned, racked, or impaled, is certainly the sign of a cruel temper; and as this is often practised before the British audience, several French critics, who think these are grateful spectacles to us, take occasion from them to represent us as a people that delight in blood. It is indeed very odd to see our stage strewn with carcasses in the last scenes of a tragedy, and to see in the wardrobe of the play-house several daggers, poniards, wheels, bowls for poison and many of the instruments of death.”

కరుణయు భయమును కల్గింపవలెనన్న మన కనేక సాధనము లున్నవి. అందు భయానకహత్యాకాండ మొకటి. దానిని మన (ఆంగ్లేయ) రంగస్థలమున తగుచుగా ప్రదర్శించుచున్నారు, కాని అది కడునిష్ఠురము, అసభ్యము. దాని మూలమున ఇరుగు పొరుగు జాతులవారిచే మనము ఘృణితులమై

విషాసాస్పదుల మగుచున్నాము. భీషణమగు మానవ హత్య, విషప్రయోగము, కారావరోధము, త్వగ్విదారణము మొదలగు దృశ్యముల జూచి సంతసించుట క్రూరప్రకృతి ధర్మము. నాటిని అంగ్లప్రేక్షకుల ఎదుట కన్పరచుటచే కొండరు పరాసువిమర్శకులు మన వినోదము లిట్టివని యెంచి మనల రక్షప్రియులనీ క్రూరకర్మాచిష్టులనీ కేలినేయుదురు. వియోగాంతనాటకము ముగియునరికి రంగస్థలమున పీచుగుల పెంట్ల, నేపథ్యమున కత్తులు, కతారులు, బాకులు, పిస్తోలులు, విష పాత్రలు ఇతర ప్రాణాపహరణోపకరణములును జూచుట రోతగా నుండును.”

రంగస్థలమున రక్తపాతము హేయమనియు, అసభ్యమనియు అంగ్లవిమర్శకులే వాక్కుచ్చుచున్నారు, కావున హత్యాకాండము ఆనందజనకము కాదనే వారి మతము. నాటకము సవరసాశ్రయము; వియోగాంతనాటకము కరుణ భయానకముల నెక్కువగా నుపయోగించును. భయానక రసపరిణామము హత్యయు రక్తపాతము కానక్కరలేదు; రసస్ఫూర్తి కలుగుటకు రస మానందదాయకము కావద్దా? ఆనంద జనకము కానిచో రసము స్ఫూర్తిచేందడ మెట్లు? తళతళ లాడుచున్న కత్తిని తనువున గ్రుచ్చుటచూచి తనయు వారుందురా? దానినలసి జుగుప్స ఆవహిల్లునా? లేక సంతస ముదయించునా? హత్యాపరంపర అమర్చినచో భయానక రసమునకు భంగము వాటిల్లును. నాటకమును కసాయిఖానాగా

నొసగుట వలన రసము పరివక్ష్యము కాబోదు. అట్టి నాటక కనిత హానికరము రసభంగజనకమునై దోషదూషితమగును. కసాయి కర్మ కనిత కాదు. (Butchery is not poetry.)

షేక్స్పియరు నాటకములందు కవిత లేదనరాదు. హత్యచేయకున్న కరుణరసస్ఫూర్తి కావేరదా? అట్లు చేయ నేరని కవులు విభావాది అంగములచే రసపరిపాకము రచింప నేరనివా రన్నమాట. వా రారసము జోలికి పోకుండుటయే శ్రేయము. హత్య నైసర్గికముగా జగుప్సజనకము. దాని కేదీ జోడింపనక్కరలేదు. హత్యయెడ వెగటుపుట్టించడానికి నాట్యసాహిత్యమున దాని నెలకొల్పి యత్నించినచో ఫలము వికటించును. ఒక్కొక్కతరి చాలా హత్యలు జరుగును. యుద్ధములమాట యటుంచి రాజ్యలోభమున ఔరంగజే బానర్చిన హత్యల స్మరింపుడు. ఒథెగో వంటివా రెంద రున్నారు? కవియే ఆతని పెద్దజేసి అస్వాభావికవ్యక్తిగ నొన రించెను. మానవుడు అందు నభిజాతుడగు వీరుడు అంతటి వెంగలివిత్తగునా? ఇది సంశయాస్పదమే. జాన్ నాటకమున హ్యూబర్టు మంచుచున్న లోహశలాకను తెచ్చి ఆర్తరు కన్నుల కాల్పుట కుద్యమించిన తోడనే జగుప్స పుట్టును. కన్ను లట్లు పోకుండుట మేలయ్యె. ఆనిష్ఠురకర్మ నోరువలేక పాప మా రాజపుత్రుడు కాగారకుడ్యమునుండి దుమికి కాలధర్మము నొందెను. అట్టి ఆత్మహత్య మానవహృదయ ముల వేధింపదా? ఆబీభత్స దృశ్యములగు ఫలమేమి? రాజ్య

లోభము గాఢమైనప్పుడు పాపముని చిత్రించుట కే కదా అవి యవతరించెను. అట్లు పాపగర్భిణులగు వాడెందరుందురు? అట్టి రాజ్యలోభము నరికట్ట జాలువా యెవడు? అట్టి అసాధారణ వ్యక్తుల చరిత్ర మందరికళ్ళయెదుట కట్టుటనల్ల ప్రయోజనమేమి? నాటక మితిహాసమా? ఇతిహాససాభాగ్యము ఇతిహాసమున నుండనీ, నాటకములలో దానిని దూర్చడమెందుక?

హత్య లేకుండానే వియోగాంతముల రచించిన పట్టుల షేక్స్పియరు తప్పక ప్రశంసాహక్కుడు. అతని నాటకములలో కొన్ని వియోగాంతములయ్య నంయోగాంతములనే పాడబడుచున్నవి. కాని వాటిని వియోగాంతములుగా గణించుటయే శ్రేయము. ఇమోజిన్ సీతాదసు మంతులవలె ఘోర కష్టములపాలు కాలేదు, అందుచే వారిలో నమగౌరవమునకు పాత్రము కాజాలదు. సింబెలీన్ నాటకము వియోగాంతమై ఇమోజిన్ లియోనిటనులకు సహాగమము ప్రాప్తించినా, ఆమెను జూచి యందరు ఖోభచెంది యుందురు. సీతా రాములకు సహాగమము లేనందుచేతనే వారి వనవాసమూ వియోగమూ అధిక కరుణాస్ఫూర్తములయ్యెను. సీత పుట్టిల్లు చేగి నచో ఆమెయెడ ఇప్పటి జాలిపుట్టునా? ఆమె వనవాసము కావ్యమందలి కరుణను కడముట్ట జేసింది. ఆరణ్యము స్థాయి భావము నొందుటచేతనే ఉత్తర రామచరిత్రకు విశిష్ట గౌరవము ప్రాప్తించింది. ఛాయాంకమున నీది ప్రకటితమగును. వియో

గముచేత కరుణ జనించును; హత్యావళిచేతనో, బీభత్స ముత్పన్నమై కరుణను కమర్చును. డెస్ డెమోనా తలపునకు గాగానే జాలివుట్టును గాని, ఆమెహత్య తలంచినతోడనే వెగటు వుట్టి కరుణరసమునకు భంగము కలుగును.

హోరేస్ (Horace) ను గ్రీకు విమర్శకుడు “రంగస్థల మందు ప్రకాశముగా హత్యాదికముల ప్రదర్శించుట తప్పు? గాని అప్రకాశముగా కప్పించిన దోషముండదని” వచించెను. ఇది “గుడ్డిలోమెల్ల” అని యెంచరాదు. హత్య అను మాట వినగానే మనసులో దడబుట్టును. గొప్పగొప్ప పట్టణములలో జరిగెడు హత్యల సందరము కళ్ళతో చూచినామా? వినుకలిమాత్రమున నవి కండ్లకు గట్టినట్లు తోచవా? కల్పనా మాత్రముననే ఆదృశ్యములు ప్రత్యక్షములుకావా? బాల హత్య, స్త్రీహత్య, స్వామిహత్య, పితృహత్య, మాతృహత్య అన్న మాటలు వినగానే బళ్ళు జలదరించి ఆహత్యా కాండము మనయెదుట జరుగునట్లుండును-కావున హత్య అన్న మాటయే నాటకములనుండి బహిష్కరించుట మేలు; అదిప్రత్యక్షమైనను పరోక్షమైనను రసభంగము కాకతీరదు. అందున్నా అనాథల, అమాయికల, సద్గుణశీలర హత్యల మాట చెప్పవలయునా? గ్రీకు సాహిత్య మీముప్పును సృజింప ఇతర ఐరోపీయ సాహిత్యములు దానికి దోహద మొనర్చినవి; ఆ విషవృక్ష ఫలములన్నియు కురుచి భరితములు, జన సామాన్యమందలి నురుచు లందు చేరజాలవు; ఆఫలములు

దోషకలితములని యెరిగియు భారతీయకవులు వాటినే ఆర గించుచూ తమసాహిత్యము పేరుప్రతిష్ఠల విడనాడదగునా? ఇతర సాహిత్యముల ననుకరింపవచ్చును, కాని తద్దోషముల పరిహరింపవలదా? ఆర్యసాహిత్యము చూడండి-దానియం దిట్టి దోషము కానరాదే! స్వదేశీయమైన అనర్హ రత్న భండారమును అధఃకరించి అవలక్షణరేఖాసమన్వితములగు విదేశీయమణులవిడంబింపనేల? తన్మూలమున మన సాహిత్యమునకు ఇంటావంటాలేని దోష మావహింప జేయనేల?

వియోగాంత నాటకముల రుప్సరిణామము.

ఆంగ్లవిద్యాభ్యాసకుల మనముల నలరించు కవి షేక్స్పియర్. అతని నాటకములలో వియోగాంతములే మిన్నలు, వాటిని చదివిన జనసంఖ్య తక్కిన నాటకములకు లభింపదు-కళాశాలలలో నున్నపుడే యువకుల రుచులు వాటిచే కలుషితములగును. పరీక్షలలో కడతేరని విద్యార్థుల దృష్టి సాధారణముగా ఆత్మహత్యదెసకు బోవును. కాలక్రమమున దానియెడ వెగటు తగ్గుటచే అది పాపమనే తోచదు. షేక్స్పియరు గ్రంథములయందు ఆత్మహత్య మహాపాపమని ఎచ్చటను విశదముగా వివరింపబడలేదు, సరేకదా అది గౌరవదాయకమనియే ప్రశంసింపబడియెను. * భగ్నకృషులు

* కొన్నిచోట్ల ఆత్మహత్య ఆచరింపగూడదని లేకపోలేదు, అది మాటవరుస కన్న దేకాని సేనామంది ఆత్మగౌరవము నిలువజెట్టుటకు ఆత్మహత్య అవలీల కావించినారు.

కావింపవలసినది ఆత్మహత్యయని ఆనాటకములు దృష్టాంతీ కరించును. ఇది కన్నవారికీ విన్నవాళ్ళకూ ఆత్మహత్యయం దాదరము కలుట ఆశ్చర్యముకాదు. ఆత్మహత్య అనహామని ఆర్యసాహిత్యము పలుమా రుపదేశించును. ఇట్టి సంప్రదాయమునకు విపరీతములు ప్రతికూలములు నగు బోధన లాంగ్లసాహిత్యమందు కలవని నానమ్మకము.

ఆంగ్ల సాహిత్యమందలి పక్షపాతము.

ఆంగ్ల సాహిత్యమందలి అభిమానముచే అది చెడ్డదన్న మాట మనవారు పెడచెవిని పెట్టుచున్నారు. నింద్యమగు దానిని నిందిస్తే సైపజాలక, అట్టి నింద్యవిషయములు ఆర్య సాహిత్యమున నేమూలనైనా ఉన్న వేమో అని ప్రయాసపడి వెదకుతారు. మన సాహిత్యమునం దట్టి దోషము లున్నవను కొన్నా, అంతమాత్రమున ఆంగ్లసాహిత్యమందలి ఆదోషములు పరిహరింపబడునా? తనకంటిలో పువ్వున్నవాడు ఎదుటి వాని కంటిలోని కాయనుచూపినంతనే తనలోపమునుండి తప్పుకొనజాలునా? హలధరునియందు దోషము నెంచినంత మాత్రాన జలధరుని యందలిదోషము తగ్గునా? “వెనిను వర్తకుడను” నాటకములోని ఘరికావ్యాపారము దోషకలిత మన్నతోడనే మహాశయు డొకడు రామాయణములోని అగ్నిప్రవేశము దోషముకాదా అని ఆక్షేపించెను. అగ్ని పరీక్ష కేవలపరీక్షయే- ఆయగ్నిచ్చటల సీత భస్మీభూత కాలేదు. ఏనాటకమందైన నాయకుడోనాయికో నిప్పులోబడి

నీరయితే, అట్టి పరీక్ష భయప్రదమై పై నుదహరించిన ఛరికా వ్యవహారము వలె బీభత్సాశహముగ నుండి యుండును. భారతమున లాక్షాగ్రహ దహనము లేదా అని యడుగవచ్చును. ఉండి, కాని అదిప్రహసన ప్రాయము- ఖాండవదహనముంది, కాని అది రాజ్యమున శాంతి నెలకొల్పుటకు నిర్దిష్ట బడింది. ఇంచేదీ నాటకమందు కానరాదు. శ్రవ్యకావ్యములలో నిట్టివుండుట దోషము కాదు. పురాణేతిహాసములలో ఎన్నియో అద్భుత వ్యాపారములు కల్పింపబడియుండును. ఇది సాహిత్యమునకు లోపము కాదు. నాటకములయందు దని ఉండగూడదు.

నాటక పర్యవసానము—

ఆంగ్ల సాహిత్యమందలి హత్యాకాండము సమర్థింపబూని అవి స్వాభావికములని వాదించేవారు సీతాస్వర్గారోహణము అస్వాభావికమనియు అద్భుతమనియు ఎట్లువాదించురో? వియోగాంత నాటకము లందలి ఘోరహత్యాకాండమును కన్నులార జూచి యూరకుండుట స్వాభావికమని అనలేము. మనుష్యులయందు పాపము స్వాభావికమే, కాని యిట్టి హత్యాకాండము ఎట్టిపాపశైలిభిరమును కూడాముంచును. హత్యకన్న నీచతరమును గహ్యము నగు పాపమింకొకటి కలదా? ఇట్టి అస్వాభావికవ్యాపారముల నాటకములలో జొన్నుటకు ఆవశ్యకత యేమి? నాటకకళాకాళమందమా? సీతాస్వర్గారోహణము, పాతాళ ప్రవేశము

శ్రీరాముడు సరయూనదిలో సంశ్లేషానమగుట, పాండవులు హిమాలయమున సంతరించుట మొదలగు కల్పసల మూలమున ఆర్యకవులు హత్యల బహిష్కరించిరి- హత్యలవలన పాశ్రములు అంత మొందించుట కంటె యీతెరగున వాటి నపనరింపజేయుట నూరుమడుగులు మేలుగదా? హత్యలచేత పాత్రాపసరణము చేయుటే నాటకకాశలమా? ఉపాయాంతరమేమీ కానరాదా? ఆర్యసాహిత్యమందలి స్వర్గారోహణదులు కల్పించుటా కాశలమే. “చుధురేణ సమాపయేత్” అను కావ్యసూత్రము ననుసరించి అట్టికల్పన చేయబడెను. హత్యానంచయముతోనే గ్రంథసమాప్తియైతే పరిణామము బీభత్సము కాకతీరదు. అట్టిపర్యవసాన మతినింద్యము కావుననే ఆర్యకవులు దానిని వర్జించినారు.

“హత్యాకాండ మంతటా రాదు, అవశ్యకమగు చోటనే అవతరించును. డెస్ డెమోనాహత్య అవశ్యంభావి వ్యాపారము, ఒధెలో కథాంతర్గతము, అదిలేకున్న ఆతని పాత్ర పోషింపబడదు. ఘటనాక్రమమున ఆ నాటక మట్లే పరిణామించవలయున”ని కొందరి అభిప్రాయము. తథాస్తు, కాని ఇది “విషయనిర్వాచన” మను దోషమని యెంచనగును. ఘటనాచక్రమును పరివర్తనము చేయనేరని కవిప్రతిభ ప్రశంసనీయుముకాదు. పేక్స్ పియరు ప్రతిభ అట్టిదనుట సాహసమందురా? ఆతనిప్రతిభ ఇట్లు మొక్కపోవుటకు ఆతని రుచి దోషమే హేతువు. హత్యాకాండము ఆనందదాయకమని

యెంచే రుచి నురుచి కానేరదు. కృష్ణకాయునొకని నిర్దయుని గనూ పామరునిగనూ చిత్రించి శ్వేతముఖుడు పరమా నంద భరితుడాయెను. ఇందు పేక్స్పియ రొక్కడే దోషి కాడు, అతని సమకాలీనులందరూ అట్టి రసికులే. ఇప్పటికినీ అట్టి రోచకులు మనలో లేకపోలేదు. ఈగుచి గిట్టని వారప్పుడూ ఉండియుందురు, కాని వారిమాటల పాటించు వారెవరు? ప్రతిభావంతులు పరోపదేశమును పాటించురా?

ఆర్యనాటకములలో వేణీసంహారమున కీ “విషయ నిర్వాచన” దోషమే పట్టింది. భీముడు “ప్రల్లదు దుస్ససేను రుధిరంబు నురంబునువచ్చి త్రావు” చున్నానన్నప్పుడును, “పెళ్ళుమనన్ సుయోధనుని పెందొడలన్ గదనుగ్గుచేసి” తద్రక్తాక్రములగు చేతులతో “వీరక్షస్సునుగాను” అంటూరంగ స్థలమున ప్రవేశించి అతడు ద్రాపదీ వేణీసంహార మొనర్చు నప్పుడున్నూ ఈదోషముందని ఒప్పుకొనవలయును.

1. తల్లడ మంద కారవిశతంబును పట్టి అనిన్మధింపనా?

ప్రల్లదు దుస్ససేను రుధిరంబు నురంబును వచ్చి త్రావనా?

పెళ్ళుమనన్ సుయోధనుని పెందొడలన్ గద నుగ్గు సేయనా?

.....

2. వీరక్షస్సునుగాను భూతమునుగా నేలామృతేభాశ్వవి

స్తారాంగంబులక్రింద దాగ? హతశేషక్షృణులారా! ద్విష

చ్చారీరక్షతజాభిషి క్తతనుడన్ సంలంఘితోరు ప్రతి

జ్ఞారత్నాకరుడైన శ్చత్రియుడనే శంకింప మీ కేటికిన్.

పార్శ్వనాటక సంఘములు — వారి రంగస్థలస్థితి;

పార్శ్వనాటక సంఘముల మూలమున మన దేశమున వియోగాంతనాటకముల కెక్కువ ప్రచారము కల్గింది. వా ర నాటకముల ప్రదర్శింప వేసవేలుప్రజ లతికుతూహల మున చూచి సంతసిస్తారు. నాటకములు చదివేటప్పటికన్న రంగస్థలముల యందు చూచేటప్పుడు కురుచులు జనుల మనములందు చక్కగా కుదుగుపడతవి. మనవారిప్పటి నూతన సారస్వతోజ్ఞీవనమున రచించు నాటకములయందు, నవలలయందు, అపరాధపరిశోధక కథలయందునూ విషప్రయోగములు, హత్యలు యధోచ్ఛముగా గుప్పతూన్నాగు. వియోగాంత నాటకము లంతగా మనలో ప్రబలలేదు. అది కొంత మేలు. వాటిప్రభావవీచిక లంతటా వీచుచుండుటచే గ్రంథములయందు ఆశ్మహత్యలు, పరహత్యలు నవిరళముగా పరిధ విల్లుచున్నవి, వాటియెడ వెగటు తగ్గుచున్నది. ధర్మభీరుత, పాప భీతియు పాదుపడుతున్నవి. పురుషులయందే కాక స్త్రీలయందు కూడా కురుచులు వ్యాపిస్తూన్నవి. *నాటకదర్శన కౌతూహలము నానాటికి హెచ్చి, విదేశీయాదర్శము లాబాలగోపాలము ఆమోదనీయము లవుటవల్ల ఇతరభాషలయందును, సాహిత్యములయందును ప్రబలియున్న కురుచులు మన భాషలయందు

* ఇప్పు డిప్పుడు సినిమాలు ఊరి కొకటిచొప్పున వ్యాపిస్తూన్నవి. వాటిలోనూ హత్యలు పరిపాటే, ఆదర్శములు అవసరములు, రుచుల నాగరకములునై ప్రేక్షకుల మనస్సులందు వివేచిజములను నాటుతూన్నవి.

కూడా ప్రవేశిస్తూన్నవి. ఇంటింటా పిన్నలు పెద్దలు వాటినే ప్రశంసిస్తున్నారు.

మహాభారత రామాయణములు విడిచిన ఫలము.

ఆంగ్లసాహిత్య పక్షపాతులు ఆర్యసాహిత్యమున మాత్రము హత్యలు మొదలుగు హానికరములగు కృత్యములు లేవా అని యందుకేమో? లేకేమి? పుష్కలముగా నున్నవి. కురుక్షేత్రసంగ్రామమున, రామరావణయుద్ధమున, ఉపపాండవుల వధయందు, శిబిర్దండధీచుల దాసములయందున్నా హత్యలు రక్తపాతములుగల కలవు, కాని మన దృశ్యకావ్యములందట్టివి కానరావు. శృంగారములకూ దృశ్యములకూ ఈవిషయమున చాలాభేదమున్నది. ఇట్టిదృశ్యము లార్యదృశ్యకావ్యములలో లేకుండుటచే కురుచిప్రచార మార్యసాహిత్యాదర్శమున లేదని చెప్పవచ్చును.

రామాయణ మహాభారతములు సరించుటవల్ల ఫలమత్యంత శుభావహము. ప్రకృతమున మనసంఘమున ప్రబలియున్న ధర్మప్రభావము ఈగ్రంథములు చదువుటవలన కలిగిందని నిశ్చయించవచ్చును. ఈ రెండుగ్రంథముల జీవరూపముగు ధర్మతేజము ధర్మబలమున్నూ మనసంఘమునకు మూలాధారములై బరగుచున్నవి. దాసవీగులు పుత్త్రబలి నొసగడము జూచునపుడు మన మానసములగు ధర్మప్రభావమావేశించి తదితరభావముల డిందుపరచును. వారి దాసవీర్యము ధర్మానక్రియ మనల భక్తిపరవశుల జేయును.

ధర్మానురక్తిచే సర్వము శ్వజించువారికి పుత్రబలి లెక్కా? ఆ బలిమూలమున త్యాగమందు శౌరవము, ధర్మభావమును పరిపూర్ణత నొందడమే గాక మన కావీగులయెడ సానుభూతి జనించి వారివలెనే ధర్మానక్తి విషయపరాజ్ఞుభవతయూ మన హృదయముల మట్టుకొనును. అట్టియెడ పుత్రబలి పూరి కైన సాటికాదు.

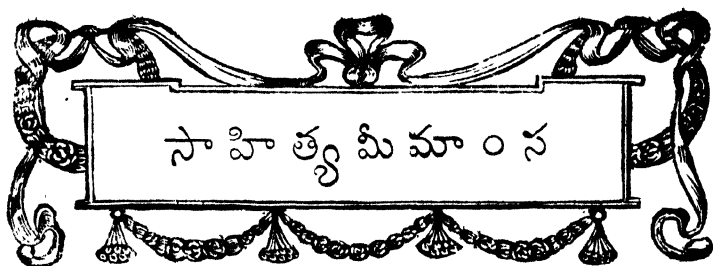
ఆర్యధర్మానురక్తి కేవల ఋషిచరితములందే కాక ఔత్త్రవీరులందున్నా కనబడును; పురాణములు చదివిన ఈవిషయము విశదమగును. కౌరవపక్షమున సమరావేళుడై యుండుతరినికూడా కర్ణుడు దానవీరుడు కావున ధర్మ పాలనమున అకుంతితుడై, అమోఘములగు తన కవచకుండలములను ప్రతివీరపక్షపాతియు నంచకుడునగు ఇంద్రున కిచ్చెను. ఇది విన్నవారికి ఛార్మికోత్తేజనము కల్గదా? ధర్మానురక్తి అభిశయింపదా? దీనిమూలమున మానవప్రకృతి దోషాయత్త మగునా? లేక ఉన్నతధర్మానక్త మగునా? ధర్మమునకును దానవీర్యమునకును మానవుడు సర్వస్వపరిత్యాగ మొనర్పవలయు నను విధి నిర్ధారితము కాలేదా?

ఇక ఉపపాండవుల హత్య—ఇది దుర్యోధనుని ఆసుర ప్రకృతియందు జనించిన పాపవ్యాపారము. ఇది ఘోరమనియు తామసికమనియు వ్యాసుడే వ్యక్తీకరించెను. ఈఘటనను పరివర్తన మొనర్చి పాపసమ్మూర్జనము చేసి శిక్షాప్రదమగునట్లు కొందరు కావించిరి. ఆత్రమున జరిగెను కదా

అని దుర్యోధనుడుకూడా పశ్చాత్తప్త డాయెను. యుద్ధసమయములందు మోసము, వంచన, భ్రాంతి మొదలగువాటిచే చోదితములగు కృత్యములు ఎన్నో జరుగుచుండును. అంతఃకలహము లాపజ్ఞనకములని చూపుటకు కవులిట్టి ఘోరకర్మల కల్పింతురు. మహాభారతము ఇతిహాసము (history) ని యెంచేవారి కివి అసంబద్ధములని తోచదు. అది యొకకావ్యమని యెంచేవాళ్ళకే ఇట్టి కార్యపరంపర భయంకరవ్యాపారమని తట్టును. జ్ఞాతివిరోధమున భయంకరపరిణామము చేకూగుతుందని వారు తెలుసుకొందురు.

భారతము పురాణమని యెరుంగునది. జనులయందు ధర్మబీజముల నాటి సంఘములయందు ధర్మబుద్ధి ప్రబలునట్లు చేయడమే పురాణముల ముఖ్యోద్దేశము. అట్లు చేయబూనునపుడు కొన్నిచోట్ల హత్యాకాండము అననరమగును, కాని ప్రధానాంశముకాక పోవడముచేత అది యేమూలనో మట్టువడియుండును. శృశ్యకావ్యములం దట్టివి కల్పిస్తే అవి ప్రధానములగును, కావున ధర్మబుద్ధిని మట్టుపరచును. పురాణములందన్ననో అవి ప్రక్కలకొరిగి ధర్మానురాగోదయమును అరి కట్టవు. పుష్కలకార్యప్రపంచమున వీటికి ప్రాముఖ్యముండదు. ధర్మానురక్తి జనుల జీవితముల నియమితములుగను సుశిక్షితములుగనూ చేయును.

మూడో ప్రకరణము

సాహిత్యమున దివ్యప్రేమ.

సీతాదేవి ప్రేమ—

సాహిత్యమున ప్రేమచూహత్యము గాంచవలె నన్న సీతాదేవిచరితమును పరికించవలయును. ఆమె రాజర్షియగు జనకుని ప్రశాంతవంశమున పుట్టి, లాలనపాలన శిక్షల నొంది, ప్రేమమూర్తియైన శ్రీరాముని చెట్టబట్టింది, కావున అద్వితీయప్రేమమూర్తి అయింది. శ్రీరాముడు సింహాసనాధీశుడైనప్పుడు తాను మహారాణి నాడుననే బౌత్సక్యముతోనున్న సీత, అతనికి వనవాస మచ్చినతోడనే వెంటబోవుటకు సిద్ధపడెను; అందు కాత డొప్పుకొనలేదు, ఆమె మాత్రము ముందంజ వేసినది. ఘోరాటపుల గ్రుమ్మరుట అమిత భయావహమనీ కష్టదాయక మనీ రాముడెంత బోధించినా ఆమె నిరుత్సాహపడక, నిర్భయముగా పతి వెన్నంటెను.

దీనికి కారణము ఆతని యందలి ప్రేమయే. పతిచెంతనున్నచో ఆమె కెట్టి కష్టములూ కష్టములుగా తోచలేదు, భీతి అనలే లేదు. ఋష్యాశ్రమముల వీక్షించు నపుడు శ్రీరామున కెట్టి యానంద ముదయించెనో సీతకు కూడా అట్టి యానందమే కలుగుతుండెను. అర్జుల మతమున పతి పతికి నీడ వంటిది. అతనికి సుఖావహమయినవన్నీ ఆమెకు సుఖావహములు— ఆశ్రమవాసుల కష్టముల తొలగించి శ్రీరాముడు వనస్థుల యందు శాంతిని నెలకొల్పు, అతని నాశ్రయించిన ప్రేమలత సీత ప్రేమకుసుమముల వెదచల్లుతూ అచ్చటి మునిపత్నులను మునికన్యలనూ ప్రేమాలాప ప్రేమాచరణపాశములచేత బంధిస్తూండెను—నండకారణ్యమున గుమ్మరు వేళల శ్రీరాముడు శాంతి సముద్రమున నోలలాడుచుండ, సీత ప్రేమస్రోతమున నీడుచుండెను.

సీత ప్రేమదూత అననొప్పు; ఆమె ప్రేమ విశ్వవ్యాపి- శ్రీకృష్ణుని ప్రేమ రాధారూపము ధరించినట్లు శ్రీరాముని ప్రేమ సీతారూపము గైకొనెను. అశోకవనియందలి కూర రాక్షసులు సయిత మా ప్రేమకు వశులై చేతులు జోడించి ఆమెకు మ్రొక్కుసాగిరి. ప్రేమప్రభావమున శత్రులు మిత్రులౌట చూచినారా? ఆమె ప్రేమయొక్క నిజస్వరూపము గోదావరీతీరమందలి పంచవటియంగు కనబడును. అచ్చటి పర్ణశాలను సీత నందనవనముగా నొనర్చుట వల్ల తజ్జీవకోటి ఆమెకు అనుపమప్రేమతో గారవిస్తూండెను. హరి

ణము లామె చేతుల యందలి పూరినిమేయుచుండ, మ.శూరము లామెవేయు తాళము. ననుసరించి నృత్యము చేయుచుండెను; పావురములూ గువ్వలును ఆమెతో ప్రేమాలాపములు సల్పుచుండెను. క్రూరమృగములు సముతము హింసా ద్వేషముల నుజ్జగించి ఆమె నిర్మించిన ఉద్యానమున విచ్చలవిడిగా విహరించుచుండెను. ఆప్రేమ కాననమున శాంతినుములు వెల్లివిరియుచుండెను. నీతప్రేమ అపారమని గోదావరి ధీరమందస్వనమున చాటుతూ అమృతరసధారల వెల్లివోడుచుచుండెను. జనస్థాన మంతా ఆమె యందలి ప్రేమచే పుష్పవృష్టి కురియగా ఆలతాంతరాసులతో వనదేవతలను ప్రియదేవతయగు పతిని ఆమె పూజిస్తాండెను. ఇందుచే అయోధ్య యందు రాజసింహాసనమున నుండడము రామున కెక్కుడు సుఖదాయకమో, లేక పంచవటియందలి కుసుమోద్యానమున నుండుట ఎక్కుడు సుఖదాయకమో నిర్ణయించడము సులభము కాదు. ఆకుసుమ కాననమున నీత రామునకు స్వర్గసుఖము చేకూర్చిందని ఇదివరకే చెప్పియుంటిమి కదా? పంచవటి నీత నిర్మించిన ప్రేమ రాజ్యము. ఆ దంపతుల నిస్తుల సుఖజీవనము చూచువారికి “ముందున్నది మునుశ్శుపండుగ” అని స్ఫురించక మానదు.

కవికులతలకుడగు వాల్మీకి మహాముని అపూర్వమగు ఈప్రేమ చిత్రమును రచించెను. కణ్వాశ్రమముచందలి శకుంతల పంచవటియందలి నీతయొక్క నకలువలె తోచును. మిల్క్

రచించిన ఆదము అవ్వల ప్రేమచిత్రము ఈ రచనముఁ దేపాటి? పుట్టినదాది స్వర్గమందున్నవారికి భూలోకమందలి సుఖదుఃఖములూ, హింసాద్వేషములూ తెలియవు. వారు ఐహికజ్ఞాన రహితులు; అజ్ఞానాంధతమసావిష్టలకు ప్రేమ రస తేజస్స్ఫురణము అసంభవము కాదా? కావున వారిప్రేమ ప్రేమకాదు, వారిసుఖము సుఖముకాదు. సీతారాముల ప్రేమ కును వారి ప్రేమకును స్వర్గపాతాళముల కున్నంత అంతరముంది. సీత దుఃఖమయకాననమును ప్రేమసుఖమయమగునట్లు చేయ, అవ్వ సుఖమయకాననమున వసించుటకు అహత గడించలేక అధోగతిని కూలత్రోయబడెను. పాప కలితమగుపృథ్వీఖండము సీత పుణ్యనతముగా చేయ, పుణ్య వంతమగు స్వర్గమున ఆవ్వ పాపకంటకము నాటి హింసాద్వేషముల మొలిపించింది.

రాధాప్రేమ—

ఆర్యుల భక్తిశాస్త్రమున నింకోమాదిరి ప్రేమాదర్శము పొడచూపుచున్నది. మానవుల యందలి సాత్విక ప్రేమ కది మూలప్రతిమ అనవచ్చును. ఆప్రేమ మూర్తిభవించి రాధారూపమును దాల్చింది, గోపికలమొ సహచరులు; దంపతుల ప్రేమ చెందదగిన చరమసీమను మీరి రాధికా ప్రేమ కృష్ణభక్తిగా మారెను, కావున దానిని ప్రేమభక్తి అననొప్పును, దంపతీప్రేమకు పరమావధి భగవదర్పణమే. భగవంతుడే జగమునకెల్ల నాధుడు. రాధయు గోపికలూ

తప్ప వేరెవ్వరును “భగవంతుడు మాకు ప్రాణవల్లభు”డని చెప్పకొన జాలరు. సత్యభామ అట్లే అనుకొనుచుండెను కాని రాధానునోవల్లభుడగు శ్రీకృష్ణు డామెకు గర్వభంగ మొనర్చెను. ఆమెప్రేమను దృష్టభక్తి అనదగును. ఆత్మ సమర్పణమున పరిణతి చెందిన రాధాప్రేమభక్తి కిది సాటి కాదు. రుక్మిణిభక్తి దాంపత్యప్రేమ మాధురీసంఘటిత మవుటచేత దానికి యోగ్యపరిణతి ప్రాప్తించింది. ప్రేమ భక్త్యుల్లాసమున శ్రీకృష్ణలీలాతరంగిణులయందు అభిమాన విలాసములతో రాధ ఓలలాడుతూ ఉండడముచేత ఆమెకు శ్రీకృష్ణుని ప్రేమయే లోకము, ఆమె సర్వస్వ ముదే. శ్రీ కృష్ణుడే ఆమెధనము, ఆతడే ఆమె సుఖము, అతడే ఆమెచింత; అతని ప్రేమయే ఆమె కునికిపట్టు, అతని నోడునీడగా నుండి ఆమె యితరమును మరచెను; ఆమెకు శ్రీకృష్ణునినోడి విరహ మెక్కడిది? అతని ధ్యానమున సదా మగ్నయై ఎప్పుడూ అతనినే విలొకిస్తూ ఉండును. శ్రీకృష్ణునెడ తుణమైనా విముఖత చెందక, తదగ్రాహమయ బృందావనమున తత్కథాశ్రుత రసపానము చేస్తూ ఆమె కాలము వుచ్చుచుండెను. రాధా కృష్ణులు ఎల్లప్పుడూ కదంబమూలమున విరాజిల్లుతూంటే రాధ శ్రీకృష్ణునుండి వేరుపడు తెట్లు?

నీత ప్రేమయందలి వికాంతకము.

నీతా విరహ మింకొక మాదిరి; సుఖాలవాలమగు బృందావనమున అది జనింపలేదు - అశోక వనియం

దుండనెడ ఆకారాగారమును ఆమె శ్రీరామమయ మొనర్చెను. రామనామస్మరణయే ఆమె కప్పుడు సంజీవి-రాక్షసకాంతల తర్జనభర్జనముల కోడి ఆమె మనసు ఏకాంతమున శ్రీరాముని శరణు జొచ్చింది. భయముచేత భక్తి పెరిగి పతి ప్రేమను పరిపుష్ట మొనర్చెను. అహోరాత్రములు శ్రీరాముని నీలమేఘశ్యామలమూర్తిని ధ్యానించుటచేత ఆమె పతి పరాయణుడై పరమావధి చేరెను. సగమనో ఎల్లప్పుడూ శ్రీరాముని చరిత్రమునే వల్లెవేయుచుండు ఆమెకు వేరొక చింత యెట్లుండును? లంకా విజయానంతరము ఆమె పాతివ్రత్యము అగ్నిచే పరీక్షింపబడినది.

శ్రీరాముని అంకమునుండి విగళితయై లంకావాసము చేయునెడ తిరిగి పఠినమ్మేళనమున దానిని పొందగల్గును నను ఆశచే ఆమె ప్రాణమాలు బిగబట్టెను, కాని లక్ష్మణుడామెను గంగా తీర కాననముల విడిచినప్పుడు ఆమెకిట్టి ఆశయెక్కడిది? ఐన నామె శ్రీరామునియందలి భక్తిని వదలలేదు, ఆతనిమేలు కోరడము మానలేదు. సహకారము నాశ్రయించిన మాధవీతను తెంచి పారవేయు మాడ్కి ఆతడామెను వనభూములకు పారదోలెను. వాల్మీకి యాశ్రమము అశోకవనము వంటిది కాకున్నా ఆమె పాలిటికి అంతకన్న భయావహ మాయెను; రావణుని వశమున ఆమె యుండునపుడు వైర నిగ్యతన మొనర్చడమునకు శ్రీరాముడు తనచెర విడిపించి తీరుననే ఆశయుండెను, కాని యిప్పుడట్టి ఆశలేదు, కావున

ఆమెప్రేమ నైరాశ్యభరితము. ఇప్పుడు శ్రీరాముడు స్వయముగా ప్రజానురంజన కామెను బలియిచ్చెను. ఇక పునస్సమ్మేళన మనంభవము. ఈవియోగమున ఆమె శ్రీరాము నుద్దిష్టప్రేమకు ప్రబలాధారమయ్యెను. ఆప్రేమ నలన నీతకు లేకమైనా గర్వముకాని గుండెనిబ్బరముకానీ కల్గలేదు, దానిమూలమున అందరికీ ఆమెయెడ సానుభూతీ అతులాదరమున్నూ ప్రబలినవి. ఆప్రేమయే నీతకన్నులనుండి బాష్పధారానృప్తిని ప్రభవిల్లచేసెను. తనబిడ్డలను జూచి పతి రూపము స్మరించి దానినెల్లప్పుడు ఆరాధిస్తూ ఉండేది. సుతుల మోముల తిలకించి శ్రీరామచంద్రుని లోచన రాజీవమును స్మరించి కన్నీటి కాల్యలచే కాననభూమిని తమపుతూ ఉండి, శ్రీరాముని ప్రేమము కే జీవాధారము చేసుకొని నిర్భరములగు ప్రాణములు నిల్పుకొన గలిగింది.

ఆశ్రమావాసమున పెరిగిన ఆమెగాథప్రేమ పాతాళ ప్రవేశసమయమున ప్రకటితమాయెను. శ్రీరాముని నోట పునఃపరీక్షాప్రసంగము వెలువడగానే నీత గుండె పటిలున బద్దలయింది. పితృకల్పుడగు వాల్మీకి, ఇతర గురుజనము, పుత్తులు, ఎందరో సభాసదులు—అందరిముందర మర్న భేదకమగు ఆవార్త విని ఆమె సహింపగలదా? భూమి దారి యిచ్చిపవెంటనే శ్రీరాముని ముఖమునందే నృప్తినిల్పి ప్రేమ ప్రతిమ యగు నీతాసతీమణి మాతురంకమును జేరి మరి కనబడలేదు. సతీప్రేమ పవిత్రప్రతిమ అంతటితో నస్తమించినది!

సతీత్వ గౌరవము—

పతియెడ సతికుండ దగిననుప్రేమ అతాకిక మనుటకు సీతయే దృష్టాంతము. పతిభక్తిని సతీత్వమునకును చూడాంత నిదర్శనమగు ప్రేమస్ఫీత సీత అపూర్వకవిస్మయి అనక తీరదు. ఇట్టి సతీత్వము పాతివ్రత్యమును ఆర్యసాహిత్య మెక్కువగా కొనియాడబట్టి యీ రెండు ధర్మములూ ఆర్య నారీజనమునకు మూలబలమని యెంచనగును. 'సతి' అను మాట వినగానే ఒడలు గరుపారును—పతినే మననము చేయుచూ ఆతనినే నేవించుచూ ధ్యానించుచూ తదితరము నెరుగనట్టి నారీమణి, 'సతి', యనబడును. సతీదేవి పతినిండ చెవిని బడినచోడనే అగ్నిలో నురికింది—సావిత్రి పతిశరీరము నంటి యుండుటచేతనే కదా యము డామే నంటవెరచెను! సుమతి పతిరోగదళిత కళేబరమును తప్తకాంచన నిభముగా నొనర్చగల్గెను. సావిత్రి యముని చేతబడిన పతిప్రాణముల నార్జింపగల్గెను—వీరిట్లు చేయగల్గుటకు సతీత్వ పాతివ్రత్య ములే ముఖ్యసాధనములు-- సతీత్వమును గౌరవించినన్నాళ్ళు ఆర్యులనామణులు అధికశక్తియుత్తలై విరాజిల్లుచుందురు. సతి అనుదానికి పతివ్రత అనునది పర్యాయపదము-సతి మనకు దేవీతుల్య, ఆమెకు పతి దేవతుల్యుడు, అట్టి భావముతోనే ఆమె ఆతని నర్పించుచుండును. ఇట్టి సతీగౌరవమును స్థాపించి నవి ఆర్యశాస్త్రములు-ఆర్యావర్తము పుణ్యభూమి, ఆర్య భామములు పవిత్రములూ అగుటకు సతులే ముఖ్యధార

ములు- వారిని గౌరవించు నాచారము గున కుగ్గుపాలతో ఉపదేశింపబడును. గాంధారి తనభర్త అంధుడని యెరిగిన నెంటనే కళ్ళకు గుడ్డకట్టుకొని అంధీభూత అయ్యెను. సావిత్రి తండ్రియిచ్చిన భూషణాంబరాని రాజచిహ్నములవీడ్చి నారచీరకట్టి గురువుల నేవించుతూ పత్యనసానదినమున యముని మెప్పించి పతిని పునర్జీవితు గావించుకొంది.

ఇట్టి సతీశౌరవమున గ్రాలుచున్న భారతవర్షమున సీత సర్వజనసమాదరణమునొంది ఎల్లకడల పూజింపబడుతూ ఉన్నది- ఒక్కసీత అననేల? పతివ్రతలందరూ ఆమెవలె పరమపూజనీయ లయినాను— సతి, పార్వతి, అరుంధతి, సావిత్రి, గాంధారి, చంద్రమతి, దమయంతి, మొదలుగా గల నారీమణుల పేర్లు విన్నతోడనే ప్రతిభారతీయుని శిరము గర్వముచే ఉన్న తమై, చిత్తమునకు శుద్ధియు, శీలమునకు పవిత్రతయు అలవడును.

ఏ పాతివ్రత్యశౌరవము ఆర్యసాహిత్యమున పురాణ ణములయందు, కావ్యములందు, నాటకములందు, నవలలందును అవిరళముగా ప్రస్తుతింప బడెనో, ఏ పాతివ్రత్యబలము నాధారము చేసుకొని భారతరమణులు ధైర్యము, ఔంతి, అధ్యవసాయము, కార్యచాతుర్యము, వైదగ్ధ్యము, సహిష్ణుత మొదలగు సుగుణముల సభ్యసించి నారీరత్నములని బరగుచున్నారో, ఏసతీధర్మాచరణమునవారు పవిత్రశీలలు, పూతచరితలు నగుచున్నారో, అట్టిపాతివ్రత్యధర్మశౌరవమును

ఆర్యకపు లనేకోపాయముల తమ సాహిత్యమున జొన్పినారు చూడండి:—

౧. పురాణశ్రవణము—పాటలు.

మన దేశమున పురాణశ్రవణము లోకులకిప్పుడు రుచింప కున్నా అచ్చటచ్చట ఇది చెలగుచుండ బట్టి మధురవాక్యములతో కూర్పబడిన దృష్టాంతసహిత వ్యాఖ్యానముల యందును, వీధులలోనూ ఇండ్లలోనూ పాడుచున్న పాటలు, వింటూన్న హరికథలు, గీతములూ, కనుచున్న వీధినాటకములు భాష్మలాటలు మొదలగు వాటియందున్నా కీర్తింప బడు సతీహర్మము, సాత్వికత్యప్రభావమును స్త్రీల మానసములందు గాఢముగా నాటి వారి జీవితముల శుభోదర్శములగునట్లు బసర్చుచున్నవి. శ్రీమద్రామాయణము మహాభారతమును నాటకములుగాను పాటలుగాను రచింప బడుటచేత కొంతవర కీ ఫలమే సిద్ధిస్తూన్నది. వీటిని విన్నతరువాత పతిత పావనమగు నిర్మలధర్మప్రవాహము మానసములందు పారుచునే ఉంటుంది. గాయకులు, నటులు “కాలక్షేపముల” చేయువారును వివిధశబ్దార్థాలంకారముల కూర్చి వారివారి వాక్చాతురి, కళాకౌశలమున్నూ వెలయునట్లు ఈరెండు ధర్మములను అధికముగా ప్రకటిస్తూన్నారు.

౨. ఇళ్ళలో చెప్పకొనే కథలు.

మనలో నృద్ధులు (స్త్రీపురుషులు) అనుశృతిగా కథలు చెప్పతూ పాటలుపాడుతూంటే చదువుకొన్నవాళ్లు చిన్న

చిన్న పుస్తకముల ద్వారా ఈధర్మముల నన్నిదిక్కుల వ్యాపింపజేస్తున్నారు.

3. వ్రతములు—నోములు.

పుణ్యకథల రచించుటతోనూ వినుటతోనూ తనివితీరక పిల్లలచే ఆధర్మముల నాచరింప జేయుటకు ఋషు లనేకవ్రతములను నిర్మించిరి. సత్యభామా సావిత్రియూ ఎట్టివ్రతముల నాచరించి పతిపూజ ప్రతిష్ఠించినాలో వాటినే మనవారిప్పటికీ చెప్పుకోవడమే కాక తామాచరించి కోడళ్ళచేతను కూతుళ్ళ చేతను ఆనోమాలు పట్టిస్తూన్నారు. వ్రతివ్రతము నోము తుద నొక కథ యుండును. అందు కొనియాడబడునవి పైరెండు ధర్మములే.

౪. దృష్టాంతములు—

బోధనచేయడమే కాక తామాతీరున అచరిస్తూన్న పెద్దలు దృష్టాంతరూపులై బాలకులచిత్తములందు ధర్మ ప్రవృత్తి పాగుకొల్పుచున్నారు. ఈధర్మములను వట్టి బోధన వల్ల సాధించుట దుష్కరము, ఇందు దృష్టాంతములే ముఖ్య సాధనములు.

ఇన్ని రీతుల ఉపాయములచేత స్త్రీలకు మనపూర్వులు విద్యనేర్పుతూండిరి. ఇదే యోగ్యమైన బోధన. ఈవిద్యా ప్రభావముననే మనస్త్రీల కనేక సుగుణములు అలవడుచుండేవి. విదేశ శిక్షాప్రచారములేని చోట్ల ఈశిక్షాఫక్తియందలి ఫలము నేటికిన్నీ తెల్లచుగుచున్నది. సతీత్వపాతివ్రత్యగార

వోజ్వలమగు పౌరాణిక సాహిత్యమును పఠించుటవల్లనే అట్టి సుగుణము లలవడును, కాని విదేశీయగ్రంథముల చదువుటచే ఎన్నడును అబ్బవు. ఇట్టివిద్య కథలు వినుట, వృష్టాంతములు కనుట, ఆచరణముల చేయుట వలన లభించునంత సుఖముగా వట్టి గ్రంథపఠనము వలన లభింపదు. ఈనాల్గుసాధనముల చేతను తరుణతరళములగు మన కులకామినుల హృదయము లందు పాతివ్రత్య సంస్కారము వేరుదన్ని నిలుచును. తన్మూలమున పాదు ధర్మగౌరవమును మదిన్నిల్పి తమ జీవికను సార్థక మొనర్చుకొందురు.

పై నుదహరించిన ఆర్యశిక్షాప్రణాళి కాలవశమున తారుమారులు, ప్రస్తుతమున ఆ సుందరపథమునకు మారుగా విదేశశిక్షాపరిపాటి ఉపక్రమింపబడుతూన్నది. ఆసాహిత్యమున మన సతీత్వపతివ్రతాధర్మములు లేక పోవడమేకాక తద్వ్యతిరేక రీతి కాన్నిస్తూంది. పతిప్రేమరసాయనము గ్రోలుతూ తదేకనిష్ఠతో జన్మమంతా గడుపుట భారతీయసతికి విధి. పాశ్చాత్యసంఘమునం దిట్టి ఆదర్శము లేదు. వారి ఆదర్శ విధానము కొంచెము వివరింతాము—

౧. వారిలో స్త్రీలు తమ కిష్టమైన వారిని పెండ్లి యాడుదురు, వారి యిచ్చప్రబలము, తదనుసారము కార్యముల నిర్వర్తింతురు; వారికి న్వాతంత్ర్యమూ స్వేచ్ఛయూ ఉన్నవి.

౨. వారిలో స్త్రీలు పలుమారు పెండ్లి యాడ

అందుచేత అనలే గిట్టవు. ఇట్టి దృష్టాంతము లిష్టాశిష్టాదు కాన్పించుచున్నవి. ఇవి ప్రబలకపూర్వమే శాశ్వత్యోదా ఘణితి మన వారికి ప్రమాదజనకమని యెరుంగుట మేలు. బోధనకును ఆచరణమునకును సానుకూలత లేనందున విద్యాభ్యాసము విఫలమగును; ఎట్లు ఎండకూ పోకునీటికూ లాగితే బండి నడుచుటెట్లు?

ప్రాచీన భరితశబ్దమున స్వేచ్ఛానిరము—

యూరోపీయ సంఘములందు శ్రాంత్యమున బరగుచున్న సతీలక్షణములు సభ్యతాప్రాధమికావస్థయందు అన్ని సంఘములందూ ఉండెను. ప్రాచీన భరితశబ్దమున అచ్చటచ్చట ఇట్టి ఆచారవ్యవహారములు ప్రబలియుండెనని తలంచుటకు నిదర్శనములు కానవస్తూన్నవి-విశ్వీజయ సుందర్భమున సహదేవుడు ప్రాచీన మాహిష్మతీ నగరమున కేగినప్పుడు అచటి స్త్రీలు ఘంశ్చల్తులై స్వేచ్ఛానిరము నల్లుచుండిరి.

“పూర్వకాలమున మనదేశమున స్త్రీలకు అంతఃపురి నిర్బంధము (సూరూ) లేక వారు ఇచ్ఛానుసారము వర్తించుచుండిరి. ఒకరి యభీనమున కాలక్షేపమునయు దీక్షర వారికి లేకుండెను-విషయవ్యాపారములందు తిర్యగ్గతువుల లీల వారు విహరించుచుండిరి. ఉత్తరకుసుధాములందలి వారిప్పటికిని ఆ రీతినే వర్తించుచున్నా”రని పాండురాజు కుంతితో చెప్పెను.

పిమ్మట శ్వేతకేతు వృత్తాంతమును స్త్రీలకు తిర్యగ్గం

మన స్త్రీవిద్యావిధానము పాశ్చాత్యవిధానముకన్న భిన్నమని చెప్పినాముకదా. మన స్త్రీలు కొంచె మక్షరజ్ఞానము కలగగానే పురాణములు మొదలగు మన గ్రంథముల పఠించి మన ఆదర్శములను అనుమోదించి వాటి ననుకరింప మొదలు పెట్టుదురు. విద్యాభ్యాసమునకును, శ్రవణము, ఆచరణము, (వ్యవహారము) దృష్టాంతములను పైని చెప్పిన నాల్గుసాధనముల కును సామంజస్యముండటచే, చదువుకొన్న స్త్రీలు సతీత్వ ధర్మము, పాతివ్రత్యధర్మమును గౌరవిస్తారు. ఇట్టి స్త్రీ విద్య ప్రమాదజనకము కాదు. “అధీతి బోధాచరణప్రచారణము” లకు చక్కని సామంజస్య మున్నందున ఇదే ఉత్తమవిద్య.

యూరోపీయాచారములు మన ఆదర్శముల కనురూప ముగానుండవు. పాశ్చాత్యసాహిత్య మధ్యసించి విదేశాచార ముల నుపక్రమించిన మనస్త్రీలకు ఆర్యపతివ్రతాధర్మముల యెడ గౌరవము నమసిపోయి వాటికి వారు దూరలగుటే కాక పాశ్చాత్య సతీధర్మములందా సక్తి పుట్టును. వీటికీ మన ఆచారవ్యవహారములకూ సరిపడదు. ఆనంధమున నవి చెల్లుబడి యానుగాని మన వ్యవస్థలకు పనికిరావు. మన సాహిత్యమున నుపపాదింపబడిన ధర్మముల నాశ్రయించుట చేతనేకదా మన స్త్రీలకు కొన్ని సుగుణములు అలవడునని చెప్పియుంటిమి. ఆధర్మములు పాశ్చాత్యసాహిత్యమున అక్కడక్కడ ఇంచుకించుకగా స్ఫురించును, కాని ఉజ్వలరూపమున కానబడవు. కావున దాని పఠించువారి కా సుగుణము లబ్బవు.

అందుచేత అసలే గిట్టవు. ఇట్టి స్పృహంతము లిప్పుడిప్పుడు కాన్పించుచున్నవి. ఇవి ప్రబలకపూర్వమే పాశ్చాత్యుల దా ఫణితి మన వారికి ప్రమాదజనకమని యెరుంగుట మేలు. బోధనకును ఆచరణమునకును సానుకూలత లేనందున విద్యాభ్యాసము విఫలమగును; ఎద్దు ఎండకూ పోతునీడకూ లాగితే బండి నడుచుటెట్లు?

ప్రాచీనభారతవర్షమున స్వేచ్ఛాచరణము—

యూరోపీయ సంఘములందు ప్రస్తుతమున బరగుచున్న సతీలక్షణములు సభ్యతాప్రాథమికావస్థయందు అన్ని సంఘములందూ ఉండెను. ప్రాచీనభారతఖండమున అచ్చటచ్చట ఇట్టి ఆచారవ్యవహారములు ప్రబలియుండెనని తలంచుటకు నిదర్శనములు కానవస్తూన్నవి-దిగ్విజయ సందర్భమున సహదేవుడు ప్రాచీన మాహిష్మతీ నగరమున కేగి నప్పుడు అచటి స్త్రీలు పుంశ్చలులై స్వేచ్ఛావిహారము నల్పుచుండి రట.

“పూర్వకాలమున మనదేశమున స్త్రీలకు అంతఃపుర నిర్బంధము (సోపా) లేక వారు ఇచ్ఛానుసారము వర్తించుచుండిరి. ఒకరి యధీనమున కాలక్షేపముసేయు సక్కర వారికి లేకుండెను-విషయవ్యాపారములందు తిర్యగ్జంతువుల లీల వారు విహరించుచుండిరి. ఉత్తరకురుభూములందలి వారిప్పటికిని ఆ రీతినే వర్తించుచున్నా”రని పాండురాజు కుంతిలో చెప్పెను.

పిమ్మట శ్వేతకేతు వృత్తాంతమును స్త్రీలకు తిర్యగ్జం

తువులవలె స్వాతంత్ర్యమూ, స్వేచ్ఛాచరణమూ తత్పూర్వముండెననియు, అట్టి యాచారముల నుజ్జగించి భారతీయులు ఉన్నతప్రపత్తి ననుసరించి దివ్యత్యమును సాధించిరనియు అతడే చెప్పెను.

మనము అట్టి దేవత్యమును కోలువోయి నిమ్న వ్యాపారముల ననుమోదించుట ధర్మమా? యుక్తకర్మమా?

ఆర్య సతి పవిత్రత—

యూరోపీయ సాహిత్యమున మానవప్రకృతియందలి నైసర్గిక స్వేచ్ఛాచరణమునకు ప్రాబల్యము కానవచ్చుచున్నది. ఆర్యసాహిత్యమున ప్రేమ ఉదయించి మానవప్రకృతిని పవిత్రీకృత మొనర్చి దాని కున్నతిచేకూర్చింది. మహాశ్వేత* ప్రేమ ఇట్లే పవిత్రీకృతమై దైవారాధనముగ పరిణమించెను. ఆమె మూర్తీభవించిన దైవారాధన, ప్రకృతిరూపముగొన్న పవిత్ర ప్రేమ అననొప్పు. అచ్చోదసరస్తీరకాననాభ్యంతరమున దైవారాధన చేయుచుండు ఆసతీమణి దేవీమూర్తియో మానవీమూర్తియో నిర్ణయించుట కష్టము. దేవపూజా చ్ఛలమున మానసమునకు ఏకాగ్రత కల్పించి ఆమె యెవ్వని పూజించుచున్నది? అప్పుడామె పతిని ప్రేమించుచున్నదందామా? లేక పూజించుచున్నదందామా? బాణభట్ట నిర్మితయగు మహాశ్వేతవలెనే కాళిదాస నిర్మితయగు

* బాణకవి రచితమైన కాదంబరి అను గద్యకావ్యమున నొక నాయకి.

పార్వతీయు పూతచరితయే. అప్పరస్సంభవయైస శకుంతలయు
తుద కిట్టి పవిత్రమూర్తిగానే పరిణమించింది. ఇట్టి నారీ
మణుల సంస్కరమున మానవప్రకృతి పవిత్రతమైన దన
నచ్చును.

ఆర్యసతి యాత్మోత్సర్గము

పత్యనుగాగము ప్రబలినకొద్దీ సతి తన అస్తిత్వమే
మరిచిపోవును. ప్రేమావేశమున ఆత్మనిస్మృతినిొంది సర్వవిష
యముల తన పతితో సాయుజ్య మొందును. ఆతని
సుఖమే తన సుఖమనియు, ఆతని దుఃఖమే తన
దుఃఖమనియు, భావించడమే దాంపత్యప్రేమకు పరమా
నధి అని ఇంచునల్ల విదితమగును. ఆర్యకుటుంబములందు
పతికీ సతికిన్నీ స్వార్థ మొకటి, సుఖమొక్కటి, స్వర్గమొక్కటి;
ఇట్టి విశ్వత అలవడనిచో దాంపత్యమే సిద్ధింపదు.

పాశ్చాత్యదంపతుల స్వార్థములు వేరు, రుచులు
వేరు, పారలౌకికేష్టసాధనలు వేరు; తత్పరిస్థితులు పతిపత్నీ
విచ్ఛేదకారకములాట వారియందు భారతీయ దాంపత్య
మండలి ఏకాగ్రత, ఏకనిష్ఠ, ఆత్మోత్సర్గమూ సిద్ధించు నవ
కాశ మంతగా లేదు. భారతరమణు లేకాగ్రమనన్మలై
పతుల ననుగమించుచు సహధర్మిణీసౌభాగ్య మనుభవించురు;
పాశ్చాత్యనారీమణుల కిట్టి సౌకర్యము లభింపదు, ఇష్టవస్తు
విభేదము వారిని పతులనుండి వేరుచేయును.

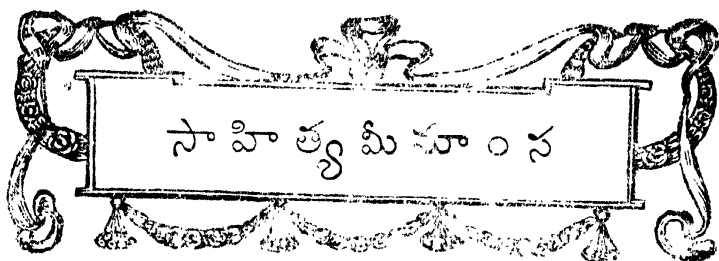
ఆర్యసతిమణులయందలి ప్రగాఢప్రేమ వారియం

దుండబాలదు, అందుచే “ధర్మపత్ను” లను ఆర్యవదము వారియందు పెట్టెడు. ధర్మపత్నుల గుచితముగు సతీచరిత్రము పాశ్చాత్యసాహిత్యమున లభింపదనుట నిర్వివాదాంశము. సహధర్మిణీచిత్రమును సావకాశముగా నెఱుంగవలెనన్న ఆర్య సాహిత్యమునే పఠించవలయును. ఆర్యసతి కోరేది యీజన్మ మునమాత్రమే పత్యునసరణము జేసి ఆతనితో సాయుజ్య మొందవలెనని కాదు; ఇహమున పరమునా పత్యునసరణమే పరమధర్మమని యెంచి సచ్చీలబలమునా ధర్మాచరణ ప్రభావముననూ పతితోగూడ దేవత్యము అమరత్యము నొందడమే ఆమెకు పరమావధి. అందుచేతనే ఆమె “అర్ధాంగి” యగుచున్నది.

పతిశ్రేమినుండి విశ్వపతి శ్రేమ—

ఆశ్చర్యముతో సతి అభ్యసించు పతిభక్తియే భగవద్భక్తికి మొదటి మెట్టు. ఈరీతిని భక్తుడు భగవంతుని యందు లీనముగాకున్న భగవద్భక్తి అతని కలవడనట్టే. పతిభక్తిచే సతి పతియందు లీనమగునట్లు భక్తుడు భగవంతుని యందు లీనుడై తచ్చరణములకు తన స్వాస్థ్యమును సమర్పింపవలెను. దీని సంతయు పరికించి చూస్తే సతియొక్క పతిభక్తి భక్తుని దైవభక్తికి నకలని తోచును. పతినే భగవంతునిగా భావించి వానిలో లీనమగుటకు నెంచుటచే సతి దేవ్యవతారమగుచున్నది. సీతయు రాధయు ఈరెండు తెరగుల ప్రేమాదర్శములై పరస్పరప్రతిబింబము లవుచున్నారు.

నీత పతిప్రేమ అత్యుజ్వలము కావున అందు జేవభక్తి దాగియుండి; రాధ భగవత్ప్రేమ ఉజ్వలమును చే పొట్టినను పతిప్రేమ అందు లీనమైంది; పతిప్రేమయే భగవత్ప్రేమగా పరిణమించింది, కావుననే రాధయొక్క భక్తి “ప్రేమభక్తి” అని పింతుంది. ఇట్టి ప్రేమపరిణామయే ఆర్యసాహిత్యమున గాంచనగును. ఒక్క సాహిత్యముననే కాదు, ఆర్యసంఘమున కూడా ఇట్టి ప్రక్రియ తోచుచుండును. వైశ్య మొందిన ఆర్యసతికి జగత్పతియే పతి, కావున ఆమె పతిభక్తియూ దాంపత్యప్రేమయూ సహజముగా భగవద్భక్తితో పరిణమించవలెను. అట్టివా రార్యసంఘమునలీ రీతిగీతుల ననుసరించి సువాసినులభంగి పతిభక్తి నాచరిస్తూ తన్ములమున దైవభక్తి నభ్యసింతురు. భగవంతునే పతిగా మదిలో నిల్పి, అతనినే ప్రణయభాజనునిగా నెంచి నేవిస్తూ, సతీధర్మము నాచరింతురు. అనురాగ మంతా భగవంతునియందు నిక్షిప్తము చేసి వా రాచరించే భక్తి పతిభక్తియు జగత్పతిభక్తియు నగును. అట్టివారు పతినారాధించవలెనంటే భగవంతునారాధింపవలయును. పతి జీవించియున్నప్పుడే రాధ అతడు భగవంతుడని తలంచిన తీరున, వీరు పతి గతించిన వెన్క భగవంతుడే పతియని తలంచవలయును. రాధాపతి జననమరణ రహితుడు జగత్పతియు కావున పతి లేనివారు అతనినే పతిగా భావింపవలయును.

నాల్గో ప్రకరణము

సా హిత్య ము న సా శ వ ప్రేమ

సతీప్రేమ—కామానురాగము, ప్రేమ

ఆర్యకవులు నిర్మించిన ఆదర్శములలో సతీచరితమున నెట్టి ప్రేమాదర్శమును కల్పించినారో పూర్వప్రకరణమున వివరించినాము. ఎందు చూచినా సతీప్రేమ గోపికాప్రేమను పోలియుండును. నిస్సవ్యభిభావము, ఏకనిష్ఠ, స్వామిగౌరవ మున్నూ రెండింటియందు నొకతీరుననే ఉండునని స్పష్ట మైంది. ఇట్టి భావోదయము కలుటచేతనే పతిభక్తి దైవ భక్తిగా పరిణమించి మానవునకు దేవత్వము సిద్ధింప జేయును.

సతీప్రేమను పర్యాయోచిత ప్రేమతత్త్వము చక్కగా బోధపడుతుంది:—

కామానురాగమునకూ (lust) ప్రేమకున్నూ (Love)

కున్నా కావలసినంత భేదమున్నది. పతిని సుఖపెట్టి తాను సుఖంప సమకట్టు ఇల్లాలు సతి. వాత్సల్యప్రేమకూ సతీ ప్రేమకూ లక్షణమొకటే. సంతానమును సుఖపెట్టి పితరులు తాము సుఖంప జూచునట్లు పతియెడ సతి అనురక్త అవుతుంది. నిస్సర్గప్రేమస్వసుఖాభిలాషి కానేకాదు. ప్రణయభాజనమగు ఇతరవ్యక్తి సుఖమే దానికి పరమాపేక్షణీయము. ప్రేమ అట్టి సుఖమునే కాంక్షించుచుండును.

కామానురాగమం దిట్టి ధర్మదృష్టి కానరాదు. అ దెప్పుడూ ఇతరుల ద్వారా తాను సుఖంప సమకట్టును. ఇంద్రియ లాలస పరిత్యజి నొందగానే కామము చరితార్థమగును. ప్రేమ స్వసుఖనిరభిలాషి, పరార్థకాంక్షి; కామము కేవల స్వార్థకాంక్షి, పరసుఖపరాజ్ఞుని.

ప్రేమ పరార్థపర మవుటచేతనే సతి పతియందు గుణదోషములు పరికింపదు; గుణములగాంచి ప్రేమించువారు దోషములగాంచి ద్వేషింతురు, దోషము లందరియందున్నా తోచును, కావున చూపగుణనివిప్రమగు అనురాగము స్థిరము కానే కాదు. నిస్సర్గప్రేమ గుణదోషపక్షపాతి కాదు. తల్లిదండ్రులు తమ సంతానమునందలి గుణదోషములు తడవక వారి నాదరించి ప్రేమించునట్లు సతియు తనపతి యెట్టివాడైనా వానినే ప్రేమించును. ఇట్టి గుణదోషపక్షపాత రాహిత్యమే సతీప్రేమ కాదర్శము. కనుకనే “పతి యెంత దోషకలితుడైనా సతికి పరమ పూజ్య” డని మనువు

శాసించెను. మనువేకాదు మహాభారతాది ఆర్యగ్రంథములెల్ల ఇట్లే ఉపదేశిస్తూన్నవి.

కామానురాగము ప్రేమనలె ఉన్నతదశ నొందజాలదు. అది గుణరూపముల ననుసరించి యుండును, గుణములు దోషమిశ్రితములు కాకయుండవు, రూపము కాలక్రమమున కడచును,

ఇదిగాక రూపగుణముల తారతమ్య మస్థిరము, నేడు నచ్చిన రూపమూ గుణమూ రేపు నచ్చవు. కావున తత్పత్రములు కాలవశమున అపాత్రములగును.

మరియు రూపగుణసంపద నొకరి నొకరు మింతురు, కావున కామమునకు కడలేదు.

ఈ మూడు కారణములచేతనూ కామానురాగ మెల్లప్పుడూ ఏకపాత్రినీక్షిప్తము కాజాలదు. అతిచంచల మగుటచే దానికి స్థాయీభావ నులవడదు.

ప్రేమకు సహజధర్మము స్థాయీభావము; అది ఏక నిష్ఠము, నిశ్చలము; గుణములు జూచి కూడరాదు, దోషములు గాంచి తొలగిపోదు. అందునల్లనే ఆర్యసతీప్రేమ అత్యంతానురాగపూరితము, స్థిరము, నిశ్చలము, ఏకనిష్ఠము నగును; కామాంధుల అనురాగము కాలానుగుణముగా మారుచుండును.

నిస్సార్థమగుటచే నినర్గప్రేమ ఆకాంతరహితమగును. దోషగుణముల నపేక్షింపక, ఇతరుల మూలమున

తాము సుఖంపనెంచనట్టివారికి ఆకాంక్ష యెక్కడిది?

సతీప్రేమ వ్యవసాయము కాదు కావున మారుకోరదు. “నీవు నన్ను ప్రేమించిన, నేను నిన్ను ప్రేమింతు” ననేది కాదు, ఇచ్చిపుచ్చుకోవడ మందుండదు, వినిమయవ్యాపారము కానరాదు. లతలను, వృక్షములను, పశుపక్ష్యాదికమును సోదరభావమున ప్రేమించిన శకుంతల బదులుకోరెనా? పతిప్రేమాసారము ప్రశంసనీయము, పతి తనయెడ ప్రేమ జూపెనా పత్ని ధన్యయే; కాని పతిప్రేమ నాసించియే పత్ని పతిని ప్రేమింపనెంచితే అది నిసర్గప్రేమ కానేరదు. పరస్పర ప్రేమ సమకూడినదా మణికాంచన సంయోగమయినట్లు, కింశుకమున సౌరభము వెలసినట్లు, చంపకము శూన్యకంటకమయినట్లు, చందనతరువు పుష్పించినట్లు, చెరకు పండినట్లున్నారాణించును. ఇట్లు జరుగకున్నా సతి పతిని ప్రేమింపకతీరదు.

సతీలక్షణము నొకకవి యిట్లు వర్ణించెను:—

* నీవు నన్ను ప్రేమింతు వటంచును, నేను నిన్ను ప్రేమింతునొకా? నిన్ను వీడి యెన్నను నే నన్యని, నియమమిద్ది సతి నే నాటన్.

వాత్సల్యప్రేమలాగే దంపతీప్రేమకూడా నిఃస్వార్థము కావలెను. పసిపాపలు పెద్దవారై తమ్ము సంరక్షింతు రనియా తలిదండ్రులు వారి నాబాల్యము అతిగారాబముతో పెంతురు? వారి కవత్సప్రేమప్రతీక్షయే యుండదు, ఏనా ప్రాణములకన్న

* ప్రేమ తుష్టహార కర్మహీన మై భీ కహో కదూంగీ ప్రేమ?

తుష్టహే ఛోడ్కు-ర్ బొర్ న జానూం యహీ హై మేరా నేష్.

నెక్కువగా పిల్లల ప్రేమింతురు. పసితనమందే వరుసకొసంగ బడి అత్తవారిల్లు చొచ్చినప్పటినుండి పతిప్రేమ నవేక్షించుట సతీధర్మము కాదు. పతి తన్నెప్పుడు ప్రేమించునో, అప్పుడు తా నాతని ప్రేమింపవలయుననీ సతి యెన్నటికి తలపరాదు. పెళ్ళియైనప్పటినుండి పతిని ఆదరిస్తూ ఆతడే తనకు సర్వమని యెంచి త్రికరణశుద్ధిగా నాతని ప్రేమిస్తూండవలెను. పెళ్ళియూడిన వానినే ప్రేమించుట (Love whom you marry) ఆర్య సతీధర్మముకాని, ప్రేమించినవానిని పెండ్లియాడుట (Marry whom you love) కాదు. సతికి జీవితసర్వస్వము పతియే. అట్లామె భావిస్తే పతియూ ఆమెను ప్రేమించితీరును. అతడున్నా పెండ్లినాటినుండి ఆమె తన్ను ప్రేమించునను ప్రతీక్షితేకేనే ఆమెయిం దనురక్తుడై యుండును. ధర్మ మాచరించునెడ నిద్దరూ సమభాగినులు కనుక సతి “సహధర్మిణి” అనిపించుకొనును. “ధర్మవత్ని”, “అర్థాంగి” అను పదములు సార్థకములగునంత సాంద్రసంబంధము పాశ్చాత్యదంపతులలో గానరాదు. వారి దాంపత్యము చిరకాలికము కావలెననే నిర్బంధము లేదు; పాశ్చాత్యదాంపత్యసంప్రదాయము ననువర్తించువారియం దట్టిప్రేమయే అవతరించుచుండును.

ఆర్యదాంపత్యప్రేమ వినిమయ విహీనము, ఆకాంతౌరహితమనియు, కామానురాగ మందుకు విపరీతమనియు చెప్పి యుంటిమి. వినిమయప్రతీక్షచేతనే పశుపక్షిగణములో ప్రేమ జనిస్తుంది. కామానురాగము పరముఖాపేక్ష, ఇతరులు మనపై

వలపుగొనకున్న మనకామ ముద్దీప్తము కానేరదు. నిసర్గ ప్రేమవలె నది నిరాకాంక్షము కానేరదు. విషయవ్యాపారము నర్వజంతువులకు సామాన్యము కావున దీనిని “పాశవప్రేమ” అందాము.

ప్రేమకు కామానురాగమునకూ మరో తేడా ఉంది. సతి పతిగౌరవ పరిపూర్ణ, వేరొకవ్యక్తియందు సతి చిత్తము ప్రసరింపనోపదు. వ్రజబాలికలకు శ్రీకృష్ణునితో సమగౌరవ భాజనుడు లేనట్లే సతికి పతితుల్యు డుండడు.

తల్లికి సంతానముపై ప్రేమ అత్యధికము, తల్లియూ సంతానమున కమితప్రేమగౌరవభాజనము. కావున నిసర్గప్రేమ మహత్వజ్ఞానపూరితము. అసమానపదస్థులయెడ ప్రేమ జనింపబోదని కొంద రందురు, కాని అది సరికాదు. నేవకుడు ప్రభువును, ప్రభువు నేవకుని ప్రేమించడము లేదా? గురువు శిష్యుని శిష్యుడు గురువుని ప్రేమింపగూడదా? పదవియందలి నిమోన్నతములు ప్రేమోదయమునకు బాధాకరములు కాజాలవు. ప్రేయసులకు ప్రేమపాత్ర మత్యంతప్రియము, వారికి దానియం దాదరము మెండు. ఒరు లేల్వాగైనా దాని నధఃకరింపనెంచితే వారు సహింపజాలక ఆనస్తువును పెద్ద జేసి “దీనికి సరియేదీ?” అని వాదింతురు, అది వారికి కొంగుబంగారము; పరునవేదివలె ప్రేమ తానుసోకినదాని నెల్ల పసిడిగా పరిణమింపజేయును.

కామానురాగము స్వతంత్రవ్యవహార; వాస్తవిక

నీచోచ్ఛముల గణించక నీచ ముచ్ఛమును, ఉచ్ఛము నీచమును, చేయు సామర్థ్యము దానికి కలదు. చిన్నదానిని పెద్దజేయు నప్పుడు పెద్దదానిని చిన్నబుచ్చునపుడును కామమునకు సం చారీభావము సమకూరును.

ప్రేమకూ కామానురాగముకూ ఇంకొక తేడా ఉంది. ప్రేమ తన ప్రభావముచేత మానవునకు దేవత్వ మాపాదింప, కామానురాగ మాతనియ్యదు పశుత్వమును సంక్రమింపజేయును. ప్రేమ భగవదవతారము కావున ఈ దేవాంశమును మానవుడెంత అభివృద్ధి నొందినై భగవత్సన్నిధ్యము సంతవేగముగా చెందగలడు. పిమ్మట సాయుజ్యము సులభమగును. అట్లుచేయక కామపరతంత్రుడై కాలమునుచ్చుచుండునా, తన ప్రకృతిని పశుభావమున పరిణతము చేయుచూ మోక్షమునకు దూరుడగును.

ఆర్యసాహిత్యమున కామము—

ఆర్యసాహిత్యమున సతీప్రేమాదర్శము, కామానురాగ స్వభావము నెట్లు చిత్రింపబడెనో సూచించితిమి. ఇంద్రియ లాలసాచిత్రములూ వాటిరీతులూ కూడా ఆ సాహిత్యమున వివరింపబడినవి. పశుత్వకలితములగు పాపరూపములూ కన్నులకుకట్టినట్లు చిత్రింపబడినవి, అందలి మంచిచెడ్డలు మరుగుపడలేదు. ముక్కుటి దేవతల కధినాథుడగు ఇంద్రుడూ శపింపబడెను, ఆతనిపై మరులుగొన్న అహల్యయూ పాపఫల మనుభవించెను. తారాశశాంకుల పాశవకృత్యమునకు తగిన శాస్తి

అయింది. దేవతలని వారికిమాత్రము పాపకళంకము తప్పిందా? మహాకార్యముల సాధించునప్పుడు తప్పనిసరి యైనపట్ల కామోదయము కల్పింపబడినది, కాని చెడుతలంపుచే కాదు. మహాత్ములవతరించుటకూ కామోదయము కావలయునే! అభీష్టసిద్ధి యగునంతవర కవి ప్రబలి పిమ్మట అంతరించును.

ఆసక్తియు లాలసయు నుండుచోట్ల పాప ముండితీరును, కాని ఆసక్తి హీనమగు కార్యము పాపపంకిలము కానేరదు. అట్టి కార్యమునకు ఫలముండదు; అది పాపముగానీ పుణ్యముగానీ కానేరద(Non-moral)ని భగవద్గీతలయందుచెప్పబడినది. కేవలస్వభావజనితకార్యములన్నీ దైహికములు. అవి ఆసక్త్యనురాగసహితము లయినప్పుడే పాపపుణ్యఫల మిచ్చేవి కాగలవు. ఈధర్మసూక్ష్మము మనశాస్త్రములందు పెక్కుతావుల నుదహరింపబడినది. దీనిని దృష్టాంతీకరించుటకే దేవతలయందూ మానవులయందున్నా కామప్రవృత్తులు కల్పింపబడ్డవి. మహాభారతము గీతలయందలి ధర్మసూక్ష్మములకు విపులవ్యాఖ్యానము. నై సర్గికము, ఆసక్తిశూన్యము, పుణ్య పాపరహితము నగు దైహికకర్మయే వేదవ్యాసునిపుట్టుకకు హేతువు. అట్టిమహనీయుడు పుట్టడముకోసమే ఋషిసత్తము డగు పరాశరునికి మత్స్యగంధిసంపర్కము సంభవించెను, అదీ క్షణికము. ఇట్లే భరతుడు, శకుంతల, కార్తికేయుడును జనించుటకు దువ్యంతుడు, విశ్వామిత్రుడు, శంకరుడు మొదలగు మహాత్ముల చిత్తములందు కామము క్షణికావిర్భావమొంది

నది. ఈధర్మసూక్ష్మమునే పాండురాజు కుంతి కుపదేశించి దేవతాప్రభావమున పాండవుల నావిర్భవింపజేసెను; బలిరాజు అంధుడగు మునిమూలమున అంగ వంగ కళింగాది పుత్ర సంచకమును పొందగల్గెను. అంధునకు రూపమునం దాసక్తి యుండుట అసంభవము. ఇప్పుడు దహరించినవన్నీ పాపకలిత మగు కామమున కుదాహరణములు కానేరవు, అవి పాప రహితములు.

ఆర్యసాహిత్యమున గాంధర్వవివాహముచిత్రింపబడుటచే పూర్వకాలమున పడతులు తాముకోరిన వరులను పొందు చుండిరిని స్పష్టమగును; అందుచేత అప్పటిస్త్రీలకు స్వేచ్ఛ యుండెననట తెల్లము కాదా అని అడుగవచ్చును. నిజము-స్వయంవర వివాహములు పూర్వకాలమున లేకపోలేదు. కాని అట్టి యాచారము క్షత్రియజాతులయందే ఉండేది; సాధారణజనసంఘమున నది యున్నట్లు దృష్టాంతములు కాన రావు. రాజకన్యల కట్టి స్వాతంత్ర్య ముండుట నిక్కము. వీరుల కెక్కువ కౌరవ మాపాదించబడు ఆ కాలమున అది రాజనీతిగా చెలగుచుండెను, ఆ నీతినే ఆంగ్లకవియొక డిట్లు తెల్పెను:—

✓ “None but the brave deserves the fair”

“పొందదగు వీరుడే సుందరాంగులను”

సుందరినొకతెను వరించి స్వయంవరమునకు వచ్చిన రాజుల గుణములు సభలో వర్ణింపబడుచుండెను. ఇట్టి వర్ణ

నము చేతనేకదా నునంద ఇందుమతిచే అజుని వరింపజేసింది. శివధనుర్భంగము చేయనేరని వీరుడు సీతను, మత్స్యయంత్రమున లక్ష్మ్యభేదము సేయనేరని వీరుడు ద్రాపదిని పెండ్లియాడుటకు తగ్గు. సభయందు రూపవీర్యగుణవర్ణన చేసినంత మాత్రాన కార్యసిద్ధి సమకూరెనా? నుందరీరత్నము లభించినవారు ఏ పోరూలేక ఆమె నింటికి గొనిపోవ సాధ్యమాయెనా? స్వయంవరమున నామెచే తిరస్కృతి వడసిన వారెల్ల పెల్లికొడుకుతో పెనగులాడేటప్పుడు అతడు వారినందరిని జయింపవలయును, లేకుంటే ఆమె యతనికి దక్కదు. ఈగెల్పు అసాధారణకార్యము.

స్వయంవరమున జయము పొందినవారి గుణములను వర్ణించుటకాక ఓడినవారి మొగము లెట్లు చిన్నవోపుచుండెనో, వారెట్లు లజ్జాభీభూతులగుచుండిరో, అదికూడా ఆర్యకవులు వర్ణించుచుండిరి. స్వయంవరములయందు వివాహమే ముఖ్యవిషయముకాదు, వీరత్వముకూడా పరీక్షింపబడుచుండెను. కావున అవి పరాక్రమనికషపాషాణములని యెంచదగును. ఈవర్ణనములు చదువువారి చిత్తములు అందలి వీరకాద్రవములచే నాకర్షింపబడును, కాని ఇంద్రియలాలసయు, కామాసురాగమును వారి కనుభూతములు కావు.

ఆర్యకవులు కామాసురాగమునకును నిస్సరప్రేమకును గల తారతమ్యమును నిర్ణయించి మొదటిదానియందలి

మచ్చను రెండవదానియందలి మెచ్చను విపులముగా వర్ణించిరి. కామమున కెట్టి సందర్భములందు పాపము సోకునో ఎట్టియెడ సోకకుండునో వారు చక్కగా తెలియపరచిరి. సూక్ష్మదృష్టికలవారు కావున ధర్మసూక్ష్మమును స్పష్టముగా నిరూపింపగల్గిరి. ఇట్టి నిరూపణమును వారు చేయగడంగి నప్పడు పలురకముల కామానురాగమును రచనచేయవలసి నచ్చెను. పాపకలితమగు దానిని కళంకయుతముగనే వర్ణించిరి. ఇట్టి చిత్రరచనచేత సాహిత్య గౌరవము తగ్గకుండా ఇతరరస సమ్మేళన మొనర్చి తన్నూలమున గౌరవ మినుమ డించిరి.

సఖ్యప్రేమ -

ఆర్యసాహిత్యమందలి ధార్మికదంపతీప్రేమ పాశ్చాత్యసాహిత్యమున దుర్లభము. అం దింకొకవిధమైన ప్రేమ చిత్రింపబడియున్నది. ఇద్దరు మిత్రులకు, ఇద్దరు సఖులకు ఇద్దరు సమానుల కన్యోన్యమూ ప్రబలు ఈమధురప్రేమను సఖ్యప్రేమ అనదగును. ఇదీ మెచ్చదగినదే. ఆర్యసతులయం దిట్టిప్రేమా లేక పోలేదు. సతికి పతియు, పతికి సతియు పరమ సఖులు, కావున వారిరువురూ ఆప్రేమయందు నిమగ్నులగుదురు. వా రన్యోన్యాదరపాత్రములై మధురాలాపములతోనూ, ప్రణయచేష్టలతోనూ, కాలము వెళ్ళబుస్తూ, ఒకరి వృత్తము నొక రనుమోదిస్తూ ఉండురు. ఇందు సతీపరతం త్రత పతిదేవత్వమును మిళితము కావడముచేత వీటిసాంగత్య

మున సఖ్యప్రేమయందలి సౌందర్య మినుమడించును ; వీటికి తోడు భక్తి ఉదయించుటచేత ఆప్రేమ పరమపవిత్రమగును. సఖ్యభావమున మాధుర్యమూ, భక్తిభావమున పవిత్రతయూ, మేళవించుటచేతనే ఆర్యనారులు కమనీయశీల లగుచున్నారు. శుశ్రూష సల్పునెడ పతి దైవమును, సల్లాపము సల్పునెడ సఖుడు నగును. ఆర్యనారిశౌరవము గరువమును పత్యవలంబ సమున ప్రభవించు లక్షణములు. మానినియగు భార్యకన్న భర్త కెక్కు డాదరపాత్రమగు పదార్థము లేదు.

సతి కుపిత అయ్యెనా ఏల్లాగైనా ఆమె సూరడించ డము పతికి విధ్యుక్తధర్మము. అందుచేతనే రాజప్రాసాదముల యందు రాణుల కోపగృహములు ప్రత్యేకముగా నిర్మింప బడుచుండెను. రాణి అలిగినచో రాజ్యమిచ్చియైన ఆమె ననుసరించుట రాజధర్మము కావడముచేత కైకకోపోపశమ మునకై దశరథుడు ప్రాణాధికుడు సర్వజనాభిరాముడునగు శ్రీరాముని ఘోరాటవుల కంపెను. దురపిల్లు నైదేహిని సమాశ్వసింప శ్రీరాము డంతఃపురమునకు చనెననియు, పిమ్మట చిత్రదర్శనముననూ మధురాలాపములచేతనూ ఆమె దుఃఖ మవసరించి వెళుకటి దాంపత్యసుఖమును జ్ఞప్తికిదెచ్చి సుఖానుభూతి సమకూర్చెనని ఉత్తరరామచరితమందు కన బడుతూన్నది. లంకావిజయానంతరము కుబేరపుష్పకముపై అయోధ్యకు పోవుచూ శ్రీరాముడు సరస సల్లాపములచేతను తన కీర్తిపరిచయముచేతను సీతహృదయమున కానందము

గూర్ప యత్నించిన రీతిని కాళిదాసు రఘువంశమున అతి మనోహరముగ వర్ణించెను (పదమూడవసర్గ.) దాంపత్యప్రేమ సఖ్యభావమాధుర్యమిలితమైనచో తత్సుఖ మపూర్వమై నిర్వర్ణనీయమగును. ఆసుఖమును ఆనందమును జూరగొను నాసతో భక్తురాలు భగవంతుని సమ్మానపూర్వకముగ అర్పించునట్లు సీత భర్త నారాధింప నుద్యుక్తురాలగును. దారుణములగు ప్రతిజ్ఞావాగురుల దశరథు బడద్రోసి రూక్ష వచనముల నాతని అలయించిన కైక తత్పూర్వము దేవకార్య నిర్వహణమున ఆతనికి సాయమిసర్చి ప్రసన్నునిచేసుకొని ఆతనికృపచే రెండువరముల గడించింది. శ్రీకృష్ణుడు రాధ పాదముబట్టి అలకదీర్ప ఆతడు సాక్షాదభగవంతుడని ఆమె పూజించును. భక్తిసమ్మిశ్రితమగు సఖ్యప్రేమమూలమున దాంపత్యసుఖ మనుభవించు యోగ్యత భారతరమణుల కబ్బెను. కావున తచ్చిత్ర మార్యసాహిత్యమున కల్పింపబడి దానికి వన్నె తెచ్చింది. ఈ యాదర్శసౌందర్యమున స్వర్గ మందలి పవిత్రత నందనవనమందలి శోభ, మధుమాసమందలి మాధుర్యమును వెలయుచున్నవి.

పాశ్చాత్యప్రేమ స్వభావము—

పాశ్చాత్య సాహిత్యమందలి ప్రేమ యెట్టిది? అది కేవల సఖ్యప్రేమయే. అం దార్యసతీప్రేమయందలి భక్తి, నిస్వార్థము, ఏకనిష్ఠ, ఆకాంతౌరాహిత్యము, గౌరవస్ఫూర్తియు కానరావు; ప్రేమాలాపము, మాధురి, దర్పము,

స్వాభిమానము మాత్రమే ఉండును. ఎన్నియున్నా భక్తిమయైకనిష్ఠ, పుణ్యప్రతిచ్ఛవియు లేనందున ఆప్రేమ పవిత్రము దివ్యమునూ కాజాలదు. అందు మానవప్రకృతియందలి మాధురి ఉందిగాని దివ్యప్రకృతియందలి సౌందర్యము లేదు. మాధుర్యమునకూ ఆనందమునకూ తోడు నిర్మలశోభా వికాసము లేకున్న ప్రేమకు సర్వాంగసౌందర్య మిలవడదు.

పాశ్చాత్యసాహిత్యమందలి ప్రేమసౌందర్యము ప్రాయశః కముగా ఇంద్రియలాలసావిలాసక్షేత్రమున ప్రస్ఫుటితమగుచుండును. ఆక్షేత్రములే దేశదేశములందు కళంకబీజముల నాటుచున్నవి. నిస్సర్గప్రేమనవంతి కామాసక్తి అను పంకముచే కలుషితముకాగా అంతఃశత్రువిరోధము దాని గమనమును మందగించి పెక్కుచోటుల నరికట్టుచుండుటచేత వడ్రిపుప్రభుత్వమే సర్వత్ర సాగుచున్నది. మానవులయందు పాశవప్రవృత్తి మితిమీరితే వారియందలి మానవత్వమునే కాక దేవత్వమును కూడా నశింపజేయును.

ఆర్యసాహిత్యమందలి సీతవంటి సతీమణిని పాశ్చాత్య సాహిత్యమున గాంచనగునా? హోమరు రచితయగు హెలెన్ సీతకు ప్రతియోగిని (సాటి)గా చేయవచ్చును, కాని అట్లెంచుట స్వర్గమునకు నరకమును సాటితెచ్చుట! ఇక షేక్స్పియరుస్పష్టిని తిలకించితిమా, మనము వెదకబోవు ప్రేమ మందునకైన కానరాదు. గోమియో మొదట రోసలీన నునామెను చూచి, మోహపరవశుడై, నిద్రాహారములుమాని

చిత్తకాంతి శిథిలముకాగా, వేడి నిట్టూర్పులతో వేడికన్నీ
 రోడ్చుచూ ఉండగా, జూలియట్ అతని దృష్టిపథమున
 బడెను. అంతట నాతనిలక్ష్యము అవస్థయూ ఒక్కరాత్రిలో
 మారెను. పిమ్మట జూలియట్ పై మరులుకొని వికలచిత్తుడై,
 ఆమెయింటిచుట్టూ తిరుగుతూ పొంచిపొంచి కిటికీదగ్గరకు
 బోవును. డెమెట్రీయస్ హెర్మియాను చూచి యిట్లే చిత్త
 వైకల్యమునొంద, అంతవరకూ ఆతనిహృదయమున నెల
 కొన్న హెలెనా అపసరిల్లింది. ఇట్టిప్రేమ పాశ్చాత్యులకు
 చెల్లునే కాని మనకు చెల్లదు. దీనిని మనము ప్రేమగా గణిం
 చక “లాలన” అందుము.

వాల్మీకి ధర్మవీరుని చిత్రింపనెంచి శ్రీరాముని పాత్ర
 మును నిర్మించి మానవుల ముగ్ధుల నొనర్చెను. పిమ్మట
 అందుకు ప్రతిగా ఇంద్రియపరాయణుడగు రావణుని పాత్ర
 మును సృజించెను. ధర్మవీర్యవివశీకృతులై అందరూ రావ
 ణుని గర్హింతురు. అదేరీతిని మొదట పవిత్రము సుందరము
 నగు సీతపాత్రమును నిర్మింప, తచ్చిత్రముగ్ధులై అందరునూ
 ఇంద్రియపరాయణ, కామమోహిత, లజ్జాహీనయునగు
 శూర్పణఖను చూచి గర్హించి, ఆమె ముక్కుచెవులు లక్ష్య
 ణుడు కోయనప్పుడు ఆపని మెచ్చి అతని ప్రశంసించును.
 ఆర్య సాహిత్యమందలి చిత్రము లిట్టివి.

షేక్స్పియరు నాటకరచనయందలి పరిణామ మిట్లుం
 డదు. వాటియందు మొట్టమొదటనే దుర్దమాంతఃకృతచిత్ర

ములు కానవచ్చును,—రావణునిబోలు మత్తమాతంగములు, స్వర్ణప్రసవగు లంకాద్వీపము, ఇంద్రభోగమును, మానసముల నాకర్షింప, వాటి మహత్వప్రకాశమున కన్నులు మూతపడును. క్లియోపేట్రారూపము జగన్మోహనము, మేక్ బెత్ రాణిని దలచినతోడనే ణోభప్రబోధమగును; ఇయాగోచాతురి మానసమును నూన్వడజేయును; ఇట్టిపాత్రములు చిత్తమున జొత్తిల్లి తత్ప్రతిబింబములం దచ్చుపడిన వెన్కనంయో గాంతములందలి పాత్రములకు సందేదీ? నర్వసామాన్యము లగుటచే వాటియందు తారతమ్యము కన్పట్టదు. పేక్స్ పియరు కల్పనాప్రపంచమున ఈ రెండువిధముల పాత్రములే కనబడును.—అదంతయు ప్రక్షిప్తసంక్షుభితమగు మానవ ప్రకృతి. విషయాభిభూతములగు పాత్రములయం దాసక్తులగు వారి చిత్తములకు తద్విరుద్ధ స్వభావపాత్రములు రుచించునా? పాత్రగణనాప్రసంగమున వియోగాంతముల నాయికానాయకులు అగ్రస్థానము నలంకరింతురు, వారివెన్క వియోగ సంయోగాంత (Tragi-Comedy) ముల పాత్రములు, అవెన్క సంయోగాంతపాత్రములును మెప్పు వడయుచుండును.

అంతశ్చక్రప్రబల్యము, ఇంద్రియ లాలసాప్రసాధాన్యము అంతటా వెలయుచున్నా, కొన్నిచోటుల నది తగ్గును. రోమియోజూలియటుల బోలు సాంఘాతికరిపూర్వాచ్ఛాసము సంయోగాంతములం దుండక తద్బలము క్షీణించియున్నా యావనోన్మాదము, అధీరత, లాలాసా వేగమున్నా ఉండి

తీకును. బెనిడిక్ మాంససకాసారమున ప్రేమతరంగము లుత్పన్నములైనతోడనే జనించిన అధీరత ఏమని చెప్పను? అతడు బియూట్రీస్ కిన్న ఎక్కుడు పిరికివాడగును. యువానురాగోన్నత్యయై రోసలిం డాన్లెండ్ ను చూడక క్షణమేని నిల్వలేకుండును. సంయోగాంతములందు ప్రేమచిత్రములు, యౌవనోన్మాదేంద్రియలాలసా కళంకితమూర్తులును కలవు, గాని, అవి ప్రేమచిత్రములో లేక లాలసాచిత్రములో నిర్ణయింప నలవి కాదు. మదోద్రేకమున నాయికానాయకులు సాంఘికవ్యవస్థలను, కుటుంబనీతిబంధములను, తెంచుకొని యధేచ్ఛముగా వ్యవహరింతురు. డెస్ డెమునా యవ్వనమదమున విజాతీయుని, విమతస్థుని వరించి రహస్యముగా నింటినుండి లేచిపోయి, నిండోలగమున సిగ్గువీడి తనవృత్తాంతము ప్రకటించి, తన్నే లోకమనియెంచు తండ్రిగుండెలు పగులగొట్టి, ఆతని పరలోక ప్రాప్తికి హేతుభూతురా లయింది. జూలియట్ ఇమోజెన్లు కూడా పితౄరాజ్ఞోల్లంఘన మొనర్చినవారే. హెర్మియా లైసాండరుతో లేచిపోయి, అడవిపట్టి, తన్నూలమున పిత్రాజ్ఞకే కాక రాజనియమములకునూ వెలియెనది.

ప్రణయాలాపములు యువకుల కత్యంతప్రియము లనుటకు సందేహములేదు. అంగ్లనాటకములం దిట్టి వనేకములున్నవి; వాటియందెల్ల యౌవనోన్మాదమే కాన్పించును. ఉన్నతులకు నియమోల్లంఘనము పరిపాటియే కదా! వారు నైతిక శాసనములు లెక్కనేయరు, సాపమునకు వెరవరు.

దుర్దాంతప్రేమావిలమానన అగుటచేతనే కదా జెసికా నిర్దను డగు జనకునికంట దుమ్ముజల్లి, బెల్గాంటునందలి లార్ నేన్స్ దగ్గరకు పరుగెత్తిపోయినది! ఇట్టిపనులు యూరపునందు సర్వ సాధారణముగా జరుగుచుండుటచేత షేక్స్పియరు వీటిని తననాటకములందు తరుచుగా వాడెను. హోమరు మహా కావ్యముందును హెలెన్ పారిసుతో లేచిపోయెను. ఇట్టి పాప చిత్రములను నవయువకులగు మనవిద్యార్థులెదుట సతతము నిలువనిచ్చిన వారిభావములు దూష్యములుకావా? ఇక శృంగారరసపూరితములగు నవలలమాట వేరే చెప్పనేల? యూరోపీయ సంఘధర్మముల ననుసరించిన షేక్స్పియరు నాటకములయందు దిట్టిపాపచిత్రములకు కొదవ యుండునా?

ఆజనసంఘములందు ఆదర్శప్రేమ నిర్దిష్టములగు నాటకములు లేకపోలేదు, కాని ప్రేమసౌందర్యమును వివరించునవి మాత్రము చాలాతక్కువ. ఆంగ్లకావ్యములు, నాటకములు నవలలు మొదలగు వాటియందు దీలోపము సర్వసాధారణముగా కనబడుచుండునే, వాటివలన మానవప్రకృతి ఉజ్వలితమగునా? పాశ్చాత్య నాటకకవిసార్వభౌముని నాటకములయందు అచ్చటి ప్రజల రీతినీతులు యథార్థరూపమున చిత్రింపబడి యుండుట చేత అవి వారి కాదర్శములైనవి. రూపగుణమోహమువలన ఉత్పన్నమగు అనురాగము యావనమున నెట్లు దుర్దాంత మగునో కనవలెనన్న పాశ్చాత్యసాహిత్యము పఠించ వలయును.

శకుంతలా దుష్యంతుల అనురాగము రూపజ మన వచ్చును, కాని ప్రత్యాఖ్యానము చేసేటప్పుడు రాజు ఉత్కృష్టమగు ఆత్మనయమన నాగపరచి పాశవప్రకృతి నణగదొక్కిను. అతని మనస్సులోని శకుంతలరూపానురాగము బయట పడకుండ కవి లజ్జయను తెర మరుగుజేసి మాధుర్యము చేకూర్చెను. ఇట్టి మాధుర్యము పాశ్చాత్య ప్రేమయందు కానరాదు. లజ్జ కేవల మాధుర్యమును కూర్చుటే కాక అనురాగమందలి పాశకశంకమును పరిసూర్జించెను. రూపానురాగము విధివిపరీతమై క్రోధాదులయందు పరిణతమయితే పాపనంకుల మగును. శకుంతలానురాగము ప్రబలాసక్తిగా పరిణమించక పూర్వమే దుష్యంతు డామెను సుద్గీర్ణుని తదనురాగము విధ్వంసకూలమగునట్లు నరించెను. గాంధర్వ వివాహము క్షుత్తియుల కుచితమే కావున పాపము దూరమాయెను.

ప్రాచ్య పాశ్చాత్య ప్రేమ చిత్రణము—

అభిజ్ఞానశాకుంతల మారంభించునపుడే అపూర్వమగు ప్రేమచిత్రము ప్రాదుర్భవించును. శకుంతల ఆశ్రమతరులతాదులయెడ సోదరభావమూని, వాటి కుపచారము చేస్తూ, సఖులతో నిస్సంకోచముగా ప్రణయసల్లాపము సల్పుతూండును. వారు ముగ్గురూ సహకారమునకు మాధవీలతకును పెల్లి జేసి క్రీడాకాతుకము కావించుకొనుచుండ, దుష్యంతుడు ప్రవేశించును. అతనిమోలసన్న శకుంతల లజ్జాభరము

మానమును ప్రకృతినంగతముగా వర్ణింపబడినవి, యూరోపీయ సతులయందలి దిట్టతనము, ఆగడము, వాచాలత కానరావు. నిర్లజ్జాకలితప్రాథమిక యైనచో రాజప్రేమకు పాత్రము కాక పోవును. భావవ్యంజకనీరవత ప్రాధికంకునా? యువతులకు లజ్జ మానము భూషణములు. క్రెసిడా యందలి ఛలము, ప్రేమ ప్రకాశకవాక్యసరణి, క్రియాకలాపము, జూలియట్, ఇమోజెన్, హెలెన్ హెర్మియా ల ధృష్టవ్యాపారములును ఆర్యయువతుల మితభాషిత్వముకు సాటిరావు. కులాంగనలయంద ధృష్టత అసంగతము అసంభవమని ఆగ్యులసిద్ధాంతము. ప్రేమ సంగడినమ్ము పాశ్చాత్యులయం దిట్టివి చెల్లును. ప్రేమభిక్ష ప్రార్థనము (Court-ship) వారిలో సదాచారము, దీముమాట లాడియా మక్కువనేతల చేసియా ముకులుకొల్పి కాంతల కరగతల చేయుటయే దీని ముఖ్యోద్దేశము. ఆక్లెండ్ రోసలిండ్ నెడ అవలంబించిన దీ ప్రక్రియయే; దీనిని పతిపత్నులవేడి యననొప్పు. వనితలకు వలలో వేసుకొన దలచినవారు మనస లోనున్న దాసకన్న నెక్కుడుప్రేమ సటింపవలయును.* ఇది ప్రేమవిడంబన మగునుగాని సజమైన ప్రేమకాదు. ప్రేమను

Ferd—

Full many a day

I have eyed with best regard, and many a time
The harmony of their tongues hath into bondage
Brought my too diligent ear; for several virtues
Have I liked several women; never any
With so full soul, but some defect in her

ప్రసంగము విన్నవారినే చదివినవారికిన్నీ హాస్యాస్పదముగా నుండును. మురిసిపోవు చిత్తు ముగియువరకూ ప్రణయవచన ప్రవాహము పారుచునే యుండును. ఇట్టి మధురప్రసంగమున మాఖకప్రేమ యెంతో హార్దిక మెంతయో నిర్ణయించుట సులభసాధ్యము కాదు. ఇంకొక చిత్రము—ఒకకాంతను చూచినవెనుక జనించిన మోహసాగరము ఇంకొకకాంతను చూచినవోడనే ఎడిపోవును; ప్రేమాంధులకు యుక్తాయుక్త వివేచనము చూన్యమగుట అందఱు ఎరిగిన దే. అర్హ వివేచనము చేసి పాత్రాపాత్రనిర్ణయమొనర్చి వివాహమొనర్పవలెనన్న యావనము తగిన యదను కాదని బప్పుకొనక తీరదు, ఏల యన రిభువల్కుప్రలోభము మానమదమున్నూ మితిమీరి చెలరేగు కాలమిది. ఇప్పటి ఎన్నిక లోనిగొంగలమోసము.

Did quarrel with the noblest grace she owed,
And put it to the foil: but you, O you,
So perfect, and so peerless, are created
Of every creature's best.

(The Tempest Act III)

* పలువుల బొలతుల బాగుగ నే నాగినవాడ, నావాడివినికీ వారి మాటలేనియ పెక్కుమార్లు దానింజేసె; నానావిధ స్త్రీల నేను వివిధ గుణములబట్టి మక్కువపడినాడను; కాని యెవ్వతె కైన గల్గినట్టి చెలువుతో జగదముచేసి దానికాబాడుచెయులోపం బెదియో యొనరెడు గనుక నామనసార నేక ల్కిలైన నేను మోహించ లే చెన్నదైనగాని; ఏ వెపరపూర్ణరాలపునిగుపగుముగ, సుఖపబిత్రవల్లరి మెలుగుల మొనవియ

అ|| నా|| దా||

ఫ్రేక్స్పియ రీవిషయమునే యోగి (Friar) చే రోమియో కిల్లు చెప్పించెను.

అంతమక్కున నలచి వింతలో నె, గొప్పదను పడిపో? గోతునడిచి? యువకులకు ప్రేమ కన్ను అంతుండు గాని, హృదయమందును ముడిబో దిదినిజంబు*

హెర్మియావివాహము చేయనంచి ఆమెతండ్రి డామె ట్రియనును వరునిగా నిశ్చయించగా ఆమె లైసాండరును వరించినది, వారిట్లు ప్రసంగింతురు:—

హెర్మి—*అయ్యయో! నాదు జనకుండు నరయ డామె నాదు కన్నుల (యోగ్యుడేనాధుడెవడో)

తీసి—(అంధవీవేది గన నీకు నక్షియుగము?) నాదు బుద్ధిని గొని నీదు నాధునేర్చు.

వివేచన లేనప్పుడును లోనిపగతురు ప్రబలునప్పుడున్నా తలిదండ్రుల యెన్నికకు తనయులు సహమతులగుట ఉచిత మని ఫ్రేక్స్పియర్ ఒప్పుకొన్నట్లే. అందుననే ఆర్యజాతుల యందు వధూవరుల నిర్ణయించుభారము జననీజనకులో, లేక నునిజులైన అభిభావుకులో నహించుట అశాదినుండియు నా

* Is Rosaline, whom thou didst love so dear,
So soon forsaken? Young men's love then lies
Not truly in their hearts, but in their eyes.

(Romeo and Juliet Act III)

* Herm—I would my father look'd but with my eyes.
Theseus—Rather your eyes must with his judgment
look.

Mid-Nig-Dream

చారమై యున్నది. యువకులు వివాహభారమును తమ నెత్తుల కెత్తుకొనకుంటే ప్రణయాభేటనాచారమునకు అవసరముండదు. (వేమ క్రయవిక్రయసామగ్రి కానేరదు. అప్పుడు స్త్రీలకు లజ్జయే సుసర్గభూషణ మయి వారు జాతీకీ సంఘమునకూ ఖ్యాతి తెచ్చెదరు. ఇట్టిశీలమే శకుంతలకు కల్పింపబడినది.

శకుంతల—మిరాండా

నాగరికప్రపంచముతో నెట్టినంసర్గమూ లేక నిర్జనమగు ఋష్యాశ్రమమున శకుంతల పెరిగినట్లే, మిరాండాకూడా జనశూన్యారణ్యమున జనకునిచే పోషింపబడెను. శకుంతలహృదయమున ప్రేమోద్రేక మునయించు ప్రాయమున దుష్కర్మము డామెకంట బడెను. ఆమెకప్పు డుదయించిన ముగ్ధత్వము లజ్జనుగూర్చి ముచ్చటించితిమి. మిరాండా తండ్రినితప్ప ఇతరులనుచూడనేలేదు; కాని ఫెర్డినెండ్ ఆమెకంట బడడముతోనే ప్రౌఢనాయకివలె మాటలాడుటకు మొదలుపెట్టింది! శకుంతలను చూచింది మొదలు రాజే భోగట్టాలంతా కనుకొని వివాహప్రసంగము చేసెనుగాని ఆమె ఆసంగతి యెత్తనేలేదు.

ఇక మిరాండా వృత్తమును పరికించండి:—

*మిరా—రాపై నీకు ప్రేమ ఉన్నదా ?

Mir—Do you love me?

Fer—O heaven! O Earth bear witness to this sound,
Beyond all limit of what else in the world, I
Do love, prize, honor you.

ఫెర్డి—అఖల దేవతలు పృథ్వియు సాక్షులుగా శపథ మొనర్చి చెప్పుతూన్నాను. నేను నిన్ను ప్రేమించుటే కాదు, కులీనవలె సమ్మానింతును, శౌరవింతును.

మిరా—సప్త్య రాదగినచోట నా కేడ్పు వస్తూన్నదే!

ఫెర్డి—కారణ మేమి ?

మిరా—నాహీనత దీనతయు తలంచి ఏడ్చుచున్నాను. నే నీయదలచినదానిని ఇవ్వజాలను. (నీవు స్వీకరింతువనే ఆశ లేదు) నాకేది లభించకున్న నేను జీవించనో దానిని నీ విచ్చె దవో లేదో ? (ఇచ్చెదవనే ఆశ లేదు) అందుకే ఏడుపు

Mir—I am a fool

To weep at what I am glad of.

Fer—Wherefore weep you ?

Mir—At mine unworthiness, that dare not offer
What I desire to give; and much less take
What I shall die to want. But this is trifling;
And all the more it seeks to hide itself
The bigger bulk it shows—Hence, bashful cunning!
And prompt me, plain and holy innocence!
I am your wife, if you will marry me;
If not, I'll die your maid: to be your fellow
You may deny me; but I'll be your servant
Whether you will or no.

Fer—My mistress, dearest;

And I thus humble ever.

Mir—My husband, then ?

Fer—Ay, here is my hand.

Mir—And mine, with my heart in it.

(*Tempest Act III*)

వస్తూన్నది. ఇది స్వల్పవిషయము. నేను దేనిని మగుగుజేయ
యత్నిస్తున్నానో అది బయటి కుబుకుచున్నది. లజ్జ వగలారా,
నన్ను వీడి పొండు. అర్జనమా! అమాయకత్వమా! నాకు
బాసట నిలవండి. నీవు నన్ను పెండ్లియాడవలెనని నీకు పత్నినై
మెలంగెడినా, లేకున్న నీకు దాస్యమై మనియెదను. నన్ను
పెళ్ళియాడవలెనో లేనో నీచిత్తము, నీకు దాసి సగుటకు నీ
వొప్పుకొన్నా మానినా నేను మానను.

ఫెర్లి—నీవు నాకు ప్రాణములకన్న ప్రియతమవు, నేను
నీదాసుడను.

మిరా—నాకు భర్త పగుదునా?

ఫెర్లి—మనస్ఫూర్తిగా-ఇదే బాసచేస్తున్నాను.

మిరా—ఇదే నీ దాసురాలన.

చాతురీభరితములగు నిట్టిమక్కువమాటలు మిరాండా
ఎక్కడ నేర్చుకొంది? అంతకు పూర్వము ఘరుషులనే కాంచ
లేదు, మూడేళ్ళవయస్సున నిర్జనదీప్తమున నిర్వాసితురా
లయి పండ్రిగిడేళ్ళు తండ్రినిగాక ఇతరుల నెరుగదు. ఘోరాట
విసి గ్రుమ్మగునామె కిట్టి వాగ్రచనాచాతురీ ఎలాగబ్బింది?
శకుంతలకు ఇతిరజన సాంగత్యమైనా కద్దు—ఋషికుమారు
లుండిరి, కన్యనిజూడ పలువురు వస్తూ పోతూ ఉండిరి; ఆమె
నోట నిట్టిచతురవాక్యములు రాలేదు! పెండ్లిమాట నెత్తుట
కైనా ఆమెకు సహనము లేకపోగా, దుష్కర్మముడే అప్రస్తావ
ముపక్రమించెను; అప్పటికీ ఆమె ఇట్టికాశలమున ఆశ్చర్యమైన

మొనర్పలేక తూష్టిభావమున తలవంచి నిలునబడినది. మానవప్రకృతి అంతిమా ఒకతీరుననే ఉండునుకదా, సంఘ సంస్కరమే లేని మీరాండా నాగరిక ప్రాధభావము తనకు నిస్కరముగ నావిర్భవించినట్లు వ్యవహరించె ననుట వింతకాదా? జూలియట్, రోసలిండ్, బియూక్రిస్, ఇమోజెక్, డెక్స్ డె మొగా మొదలగు నాగరికప్రాధల మనోభావములు మీరాండాకు సహజములగునట్లు కవి సృష్టించెను. శకుంతలయందలి సారశ్యము, వీర, నిస్కరమువత్ప్రేమయు సాశ్చాశ్య యవతీ సంఘమును గాలించి వెనకిగా గానరావు; అట్టికన్నస సాశ్చాశ్యత్యులకు అసలే స్ఫురించదు, ఏకవేళ స్ఫురించినా వారిప్రకృతి ప్రతిహాపము కానందాన వా రట్టిరచన చేయనే చేయరు. మానవప్రకృతియందలి ఆ మెచ్చు ఆర్యసాహిత్యమునకే తగును.

మీరాండాసరళతయందు సాహసము మిళితమగునందున యజ్ఞయెట్టిదో శమయెట్టిదో ఆమె యెరుగక పోవడముచేత మనసులోని మాటలు వెలిపుచ్చెను. మనోభావములను మాటలతో నెరిగించుటయే సరళత యెనచో శ్రద్ధిసండుతోడి ప్రణయసల్లాపమున మీరాండా సరళస్వభావ అనకతీరదు. హృదయోద్వేగమున వెడలు మాటలు అకృత్రిమములు సరళము లనుటకు సందేహములేదు. మీరాండావ్యవహారము స్వాభావికమని ఒప్పుకొన్నా, అది యెంతవరకు సుభవమో పరీక్షించవలెను. అమెనోట వెడలు చతురవాక్సగణి, వివాహ

కాతరత, ప్రాథభానములూ మానవసంఘమునకు వెలియైన మానినిమానసమున నెట్లుదయించగలవో తెలియదు; అట్టి చాతుర్య మామెకు శోభాదాయకమూ కాదు. యువజన సులభములగు హృదయావేగము ఇంద్రియలాలసయు, ఆ సల్లా కమున ప్రకటితము లైనవి. మిరాండా ఛెర్చి నెండుల కిద్దరికీ వివాహోత్సుకత సమాసమే, కాని ఆతనికిన్న ముందు ఆమె తనకోర్కె వెలిపుచ్చినది. ఈ విషయమాన శూర్ప ణఖకూ ఆమెకూ భేదమేమి? అంగ్లకవిసార్వభౌముని రచన యందు యావనోన్మాదమునకు ఉత్సుకతకున్నా మిరాండా పాత్రము ఉత్తమోదాహరణము.

కవిరచితమైన ఆదర్శసృష్టి—

కామక్రోధలోభ మోహహింసాద్వేష ప్రభృతులగు ఆసురిక పాశవ ప్రకృతుల అతాకికచిత్రములను పేక్స్పియరు రచించినట్లే, ప్రేమదయాదాక్షిణ్యకృమా ప్రభృతులగు ధర్మ ప్రవృత్తుల ఉత్కర్షణను ఆర్యకవులు రచించిరి. ప్రపంచమున నిట్టి ఉదాహరణములు అరుదుగా లభించును. మేక్ బెత్ రాణివలెనే సీతాసావిత్రిలూ దృశ్యప్రపంచమున దుర్లభ వ్యక్తులు, కావ్యప్రపంచముననే వారిని గాంచవచ్చును. కల్పనా రాజ్యమున ఆదర్శసృష్టిచేసి * మానవోత్కర్షణను కవి చూపును. ఇట్టి సృష్టిచేయుటే కావ్యరచనకు ముఖ్యోద్దేశము. అనుదినమూ చూస్తూన్న విషయములను చిత్రించుటకు కవి సృష్టి కావలయునా? ముంజేతికంకణమ్మైన కద్దమేల? కనబడే

దానికన్న ఘనతరమగుదానినే కవి కల్పిస్తూ ఉండును. అది మానవహృదయముల నాకర్షించి వాటిని శుద్ధిచేసి తత్ప్రేమత్తుల సత్పథమున వర్తిల్లజేయును. వీటినే ఆదర్శము లందుము. సీతా సావిత్రి పాత్రము లిట్టివే.

అంతశ్శక్తిప్రాబల్య మతిశయిస్తే వర్ణాశ్రమధర్మబంధములు తెంచకతీరదు, అంతతోగాని అది చరితార్థము కాదు. ఇందుకు డెస్ డెమెరా జూలియట్ పాత్రములే తార్కాణములు. సంసారబంధములు, రాజ సంఘ శాసనములు మొదలగువాటిని ఉల్లంఘించకుండా ప్రేమ యెంతవరకూ స్పందించునో, అట్టి ప్రేమయందు నైతికసౌందర్య మెట్లు నెలకొనునో ఆర్యకవులు సిదర్శనములతో చూపిరి. కామక్రోధాదులు సర్వజంతుసామాన్యములు, అవి మితిమీర విజృంభింపకుండా చేయుటయే మానుషము, ఆర్యసాహిత్యమున నెల్లెడ నిట్టి మానవ పాత్రరచనయే కాన్పించును.

వి దో ప్ర శ రణ మః

సా హి త్య ము స మా న వ ప్రే మ

మనుష్యత్వ నిర్వచనము

ఆర్యసాహిత్యమందలి ప్రేమాదర్శమున దేవత్వమూ
పాశ్చాత్యసాహిత్యమందలి ప్రేమాదర్శమున పశుత్వమూ
ఎట్లు రచింపబడినవో తెల్పితిమి. పాశ్చాత్యప్రవృత్తులకును దేవ
ప్రవృత్తులకును మానవప్రకృతియే లీలాభూమి. మనుజులందు
దేవత్వము నిష్కంఠించినకొద్దీ పశుత్వ మంతరిస్తూండును.
సూర్యోదయము కాగానే అంధకారము నశించునట్లు పుణ్యో
దయ మయినచోడనే పాపము నశించును. యూరోపీయ
సాహిత్యము పాశ్చాత్యప్రవృత్తి నడచుమార్గములను మాత్రమే
బోధించును, మన సాహిత్యమువలె దేవప్రవృత్తి నుత్తేజిత
మొనర్చు శక్తి దానికిలేదు.

ఆర్యసాహిత్యమున పాశ్చాత్యప్రవృత్తిదమనమునకు రెం

దూపాయములు సూచించబడినవి: - పాపముండలి భీషణపరిణామముల పరికించి దానివిడనాడుట మొదటిది, పుణ్యస్ఫూర్తి సంపాదించి పాపమునకు దూరగులగుట రెండోది; ఇంతేకాక, పుణ్యము ప్రబలినకొద్దీ పాపము తనంతన. తరిగిపోవు ననుటకు ప్రత్యక్షనిదర్శనముల జూపిస్తూ, పుణ్యమందును దేవత్వమునను ఉన్నతాదర్శముల నెదుటనిల్చి పాపమును పరిహరింప జేయుటయందు ఆర్యకవులు మంచి నిపుణత జూపిరి. అట్టి తాదర్శములయందు చిత్తమును జొత్తిలజేయుట మనుష్యత్వ మనబడును.

మానవవృత్తతయందు పాశవప్రవృత్తులు ప్రబలియుండుటచే మనుజుడు స్వాభావికముగా వాటి నుపాసించుచున్ననూ, దేవత్వము వానిని తనవై పాకర్నించడము మానదు. పాశవప్రవృత్తులు దుఃఖభావనములు, దేవప్రవృత్తులు సుఖాగారములు; మొదటివి తుణికసుఖమే ఒసగుర్పకలవు, రెండోవి చిరస్థాయీయగు సుఖమును చేకూర్చును: అవి సుఖదుఃఖముల కాకరములగును, ఇవి కేవల సుఖ మాపాదించి చిత్తముకు శాంతిని ప్రసాదించును. ఈ శాంతికై దేవురించు మానవుడు పాశవప్రవృత్తిని పరిత్యజించి, చింతనకల్లా వివేచనాశక్తిచేతా నిర్మలచేతస్కుడై ఎప్పుడును తత్సదుపాయములనే వెతకుచుండును. వీటిని పరిశీలించి వశపరచుకొనుటయందే వాని మనుష్యత్వము విదితమగును; పశుసేమ నాతడు దాటుటకు ముఖ్యసాధన మిదే. దేవతల కిట్టి సదుపాయములు వాటికవే

ప్రాప్తిచును, మనుజున కవి యత్న సాధ్యములగును; కావుననే మానవుడు దేవతలకన్న తక్కువవాడు. ఇట్టి యుపాయాల బంబనము ఎవరికి సహజసిద్ధమానో వారియందు దేవత్వము వికసించును; ఇందు కనుకూలములగు సయరీతులు నియమములు హిందూసంఘమున కలవు; ఆ శిష్టాచారముల ననుసరించుటవలన మానవునకు పశుత్వపరిత్యాగము దేవత్వప్రాప్తి యూ సిద్ధించును. వీటి నలవడజేయు సంయమమే హిందూ సామ్యమునకు ప్రధానబలము ; ఇది అతిశయించిన కొద్దీ దేవత్వ ప్రతిష్ఠ ఉత్కృష్టమగును. హిందూసంఘ శిష్టాచారములు దేవత్వప్రాప్తికి కారణభూతము లగుటచే వాటిని త్యజించుట దేవత్వమును తొరగుట కాదా ? *

* వేదవిహితంబులును శాస్త్రవిహితములును శిష్టచరితంబులును ననశిష్టనాస్తి ధర్మములు మూడువిధములదనరుచుండుకడగి యిన్నియు సద్గతికారణములు.

దానంబు సత్యంబు తపము యజ్ఞము నారాధనము కామలోభాదివర్జితంబు గురుజన శ్రుశూషణ క్రోధరాహిత్యంబు దమము సంతోష మధ్యయననిరతి దాంబికి త్వములేమిదైన్యంబువొరయమి, ఆనసూయ ఆనహంక్రియాభియుక్తి తలపంగ నాద్యమైతనరు ధర్మమునెప్పుకొని యాట నాస్తికగోష్ఠి జనమి శీలసంరక్ష తీర్థసంసేన శౌచ మఖిలభూతంబులందు దయాద్వందగుట మితహితోక్తులు సంక్రితి మిత్రగుప్తి ఇన్నియును శిష్టచరితంబు లిద్ధచరిత.

ఆనయంబున్ శమవంతుడై వినుత శిష్టాచార మార్గంబులం

జను పుణ్యాత్ముడు మర్గతుల్ గడచి ప్రజ్ఞాహర్మ్య సంరూఢుడై

కనుచుండుం బటు హేహపంకజల మగ్నులైన లోకంబు వీ

కనభోభాగమునందు డింది కడుదుఃఖం బొందగా నవ్రుచున్ ||

.....నన్నయ

ఈబంధములకు లోబడి సంయములు కాగలవాళ్ళు నివృత్త్యమున కహంకారపుదురు. ఇట్టి సంయములు సిద్ధించుటకు సానుకూలమగు సాధనయే మానవవిశిష్ట ధర్మమగును. ఇట్టి మనుషత్వమే ఆర్యసాహిత్యమున చిత్రింపబడినది.

సతీశారవము—తద్ధర్మబలము.

పూర్వకాలమున భారతరమణులు సతీత్వశారవపరిపూర్ణలై వీరతయు సంయమును వెల్లడిజేసిరని ఆర్యసాహిత్యము చెలుపుచున్నది. ఆ శారవస్ఫూర్తిచేతనే తమపవిత్రశీలమును నిల్పుకొనుటకై వాగు ప్రాణములవీడుటకు సంయము వెనుదీయలేదు. శత్రువులవెఱపుచే నెందరో రాజపుత్రమానిషులు సర్వభక్షకున కాహుతులైరి. సతీత్వశారవాపేక్షచేతనే హిందూసుందరులు పతుల యనంతరమున జీవింప నొల్లక వారితో సహగమనము నల్పుచుండిరి. కోరి అగ్నిలో బడువారి శారవనిష్ఠయు అంతరంగబలమును సర్వసామాన్యములనజెల్లునా? ఆ బలము నాధారము గావించుకొని వారతాకిక సంయమ మగవరచి పతుల యోగక్షేమములకై పడరాని పాట్లుపడి, సకలదుఃఖముల సహించి, సర్వమున్నూ విడుచుటకు సన్నద్ధులై యుండిరి.

ఇప్పుడు సతీత్వశారవము సన్నగిల్లింది కావున మన స్త్రీల కంతరంగబల మంతరిస్తూన్నది. పూర్వుల ప్రవర్తనము కన్న ప్రబలోత్తేజన సాధన మింకొకటి మనము సృజింపగలమా? అట్టిచో సాటిలేని పురాతన సతీత్వశారవమును పోషిం

చుట మన కవశ్యక ర్తవ్యము. తదుత్తేజసమున మనస్త్రీజాతికి రానున్న బలము ధైర్యమున్నూ మేరు మందర సమానములు. నిర్లంఘ్యమగు ఆ బలము మనస్త్రీల కబ్బితే వారి కితరనైతిక ధర్మములతో ప్రసక్తిలేదు. కావున పురాతనసతీత్వగౌరవము నుద్ధరించు నుపాయముల కల్పించుకొని తత్ప్రతికూల సాధనముల బహిష్కరించుట మనకు విధి.

స్త్రీల సంయమబలము.

సతీత్వగౌరవము నిలువబెట్టుకొనుటకు కాసల్య అపూర్వాత్మసంయమ మగపరచింది. తనగర్త కైకేయికి పూర్ణముగా వశుడగుటచే సవతీయు ఆమెచెలికత్తెలూ అనగాని మాట లనుచుండ, అవి శిల్పములనలె ఆమెమనసున నాటి అగ్నికన్న నెక్కుడుగ దహింప జొచ్చెను. అప్పటికేనా ఆమె పతియెడ ప్రేమ విషవక శ్రీరాముడు రాజగునప్పుడు. తన దుఃఖములన్నీ అంతరించునను ఆసతోనుండి అట్టి సమయ మాసన్నమై ఆమె లోలోన సంతసించుచుండ, శ్రీరాము డామెను చేరంజని ననములకుబోవ అనుచుతి వేడెను. ఆమె గుండె అప్పుడు శతధాన్యయ్యలై దృష్టిపథ మంధకారావృత మాయెను. వెంటనే హృదయమున శిశువాత్సల్య ముద్బోధ మగుటచే ప్రాణములకన్న ప్రయత్నకుడగు పుత్రుని వసమున కంపి అయోధ్యయం దామె ఉండజాలనని నిశ్చయించి, రాము నితో వసమున కేగుటయే శ్రేయమని యెంచి, ప్రయాణోన్ముఖ మై ఎవ రేమిచెప్పినా పెడచెవిని బెట్టింది, కాని శ్రీరా

మును సతీధర్మమును జ్ఞప్తికి తెచ్చి, పతి నింటవిడిచి సతి వనముల కరుగుట అసంగతమని చెప్పగా మారుమాటాడక హృదయావేగమును కర్తవ్యసియమబలముచే నదిమిండు. పతి ప్రేమయు పుత్రవాత్సల్యమును ఇరువంకల నామెహృదయము నాకర్షింప, హోలాందోళిత చేతస్కయై, కర్తవ్య మాత్మీనంయను మునకు తోవజూప పతిని వీడి ఆ సతీమణి పదము పెట్టజాల కుండెను. పతిప్రేమతరంగము పుత్రవాత్సల్యతరంగము నణచెను, కావున పుత్తుని వీడ్కొని పతిసేవాపరా మణయై అయోధ్య యందే నిలువగల్గెను.

తండ్రి నూనతిచొప్పున రామునకు ననవాసమబ్బెను కాని లక్ష్మణు డేల నాతని వెంబడింప నలయు? అట్లాతడేగిన వెన్ననైన సుమిత్ర అలచుటింపగాయె! కొనల్కకన్న ఈమె ధైర్య మెంతయెక్కువో ఊహింప నశచూ? ఆత్మనంయమ గాంభీర్యము కూడ మగుటచేత ధైర్యము చిక్క బట్టి పుత్రుని వీడ్కొని పతిసేవాపరాయణ ఆయెను.

పాశ్చాత్యసాహిత్యమున ఆత్మశాసనప్రభావ మరయ వలెనన్న షేక్స్పియర్ రచించిన ఇనబెలా చరిత్రము చూడండి. ఆమె ఐహికప్రేమ సర్వేశ్వరార్పితమొనర్చెను. ఆర్య వితంతువు పత్యను రాగమును భగవదర్పణము చేయుచాడ్చున ఇనబెలా తన అనురాగమంతయు పరమేశ్వరునిపరము చేసి దైవప్రేమభరితయై బ్రహ్మచర్యము బూని ధర్మమఠము (convent) న ప్రవేశింపనొనెను. ఆమె ధర్మానురాగ మత్యంత

దర్శనీయము. ఇట్టి చిత్రము కాథోలిక్ మతధర్మముననే కవి చూపెను. ఆధునికవిమర్శకు లీమతములను బాధ్యమతములతో పోల్చెదను. ఆ తపస్విని తన సోదరుడగు క్లాడియస్ ప్రాణావనోత్సాహినియై అర్ధరాత్రమున నొంటరిగా ఏంజిలో చెంత కేగ, అతడు కామనిశాతశరాహతుడై నిజహృదయ మామె కరిగింప, ఆమెగో తగించి ధర్మకోపమున (righteous indignation) “నాసోదరుని ప్రాణముకు మారు నాప్రాణముల నిచ్చెదగాని, వాటిని నిల్పుటకు నేను ధర్మధ్వంస మొనర్చి నాశీలమునకు కళంకము శోకనీయన” నెను* పిమ్మట ఆ సోదరుడు మృత్యుుడలి భీతిచే “పాపప్రవృత్తురాలవై నా ప్రాణము గాపాడితివేని అది పుణ్యమే యగున”ని నిరోధింప ఆమె గురుగంభీరస్వరమున “ఓరీ, పశువా ! దురాచారుడా! పిరికిపందా! నీ సోదరిశీలమునకు కళంకమద్ది నీప్రాణము లుండ జూచుకొందువా ? ఇది ఘోరపాతకముకాదా ? సోదరిమానమమ్మి నీప్రాణములుగొజూచెదవా ? ఇట్టి తుచ్చుడుత్వరలో చచ్చుట మేలు,” అని వెడలిపోవును.

Isabella—

O ! were it but my life,
I'd throw it down for your deliverance
As frankly as a pin.....

... ..

And shamed life is hateful.

... ..

Claudius—

Sweet sister, let me live:
What sin you do to save a brother's life,

ఇనబెలా తనసతీత్వము పవిత్రతయు నిల్పుకొని ఆత్మసంయమ మాచరించెను. ధర్మానురాగపూరితయు పరమపూతచరితయు నగునామె ఏంజిలోను తిరస్కరించుట ఒక వింతయూ ? ధర్మన రాయణ యగు నామెముందర పాపా కులచిత్తుడగు ఏంజిలో నిల్వగలడా ?* ఇట్టియాదర్శము లిక కొన్ని పేక్స్ పియరు నాటకముల యందుండిన కవి గౌరవ మధికతరమై యుండును.

కీచకునిప్రలోభనమున ద్రౌపది యిట్టి ఆత్మసంయమ మగుపరిచెను. ఈవిషయమున నీ సతీమణులిద్దరూ సమాన ముగా తులతూగుదురు.

పుగుళుల సంయమము.

భరతునిసంయమము చూడండి. అయోధ్యాసింహాసన మాతని ప్రతీక్షించుచుండెను; తన్మార్గమును చక్కజేసి కైక

Nature dispenses with the deed so far
That it becomes a virtue.

Isabella.....

O you beast !

O faithless coward ! O dishonest wretch !
Wilt thou be made a man out of my vice ?
Is't not a kind of incest, to take life
From thine own sister's shame ?

.....

... .. O fie, fie, fie !
Thy sin is not accidental, but a trade,
'T is best that thou diest quickly.

Measure for measure Act III

* But virtue, as it never will be moved
Though lewdness court it in a shape of heaven,
So lust, though to a radiant angel linked,

దానిని భరతుని అరచేతిలో బెట్టెను: కాని గద్దెయ నాతడాక్రమింప నియ్యకొనెనా? లేదు, తల్లిముచ్చటలు ముక్కలుచేసినాడు. రామలక్ష్మణులకు వనవాస మబ్బినందునకదా సింహాసన మాతనికి జిక్కినను! తండ్రిగారు తరలిరి, కుటుంబమంతయు శోకాబ్ధిని కూలియుండెను, అయోధ్యయందు హాహారవముదయించెను, సామ్రాజ్యమంతటా సంతస మస్తమించెను; అట్టివేళ నాతడు సింహాసన మధిష్ఠింప దలచునా? పోనీ-ఆ సద్దణగినవెన్ననైన గద్దెయ నారోహింపనెంచునా? కల్ల. హృదయము నలమియున్న భ్రాతృభక్తి ప్రబుద్ధమగుటచేత నాతడు తల్లిని దూషించి సింహాసనలోభమును త్యజించెను. పిమ్మట తా నెన్నివిధముల అనునయ వినయములచే శ్రీరాము నయోధ్యకు గొంపోవలయునని యత్నించినా ఆతడు రాకుండుటచే ఆతనిపాదుకలు సింహాసనమున నుంచి వాటి నర్పించుచూ అనాసక్తుడగు కింకరునివలె రాజ్యపాలన మాచరించుచుండెను. ఆత్మసంయమబలముచే ఆతడు అయోధ్యాసింహాసనమునే కాదు అమరేంద్రు సింహాసనమునైనా అధిరోహించుటకు అర్హత సంపాదించెను. అఖిలభూతముల హృదయవీర మలంక

Will sate itself in a celestial bed

And prey on garbage.

అలవి పోకిరితనము స్వర్గాకృతిగొని కోరిన చలింపబడదు సుగుణ మొకప్పు
వివ్యూహాన్ని గలిసియున్ దృష్టిపడక గుహ్యచాపల్య మెంగిలికూళ్లుగుడుచు.

అ॥ నా॥ దా॥

Hamlet Act I

రించి విరాజమానుడు కావలసినవాడు అయోధ్యకు రాజు కాగోరునా? భౌతృభక్తిభరమున నతనికి మానుషత్వము తొలగి దివ్యత్వము సిద్ధించెను.

కచుని సంయమము కనండి. మృతసంజీవిసీవిద్య నభ్యసింప నాతడు శుక్రాచార్యునొద్ద శిష్యుడుగాచేర ఆచార్యుని కూతురగు దేవయాని అతనియందు బద్ధానురాగ లయింది. ఎప్పుడు నొకచోట నుండుటచే అతనియెడ నామె రూపగుణ ముగ్ధయై నాల్గుసారు లాతని పునర్జీవితుని చేసింది; అప్పటికీ అతడు మరులుకొనలేదు. ఆమె తన్ను వలచినదని ఎరిగియూ గురుపుత్రికగాన నామెయెడ సోదరీభావ మూనియుండెను. విద్యాపూర్తి యైనతోడనే అతడింటికి మగుడ నుద్యుక్తుడగు నప్పుడు ఆమె మోహము నాపుకొనలేక వెల్లడించినా కచు డామె నొల్లడాయె. ఆదినుండియు నాతనియం దాత్మసంయమ మగుపడుచుండెను. అతడు ప్రత్యాఖ్యాన మొనర్చినపిదప దేవ యానియం దాశక్తి ఆవిర్భవించింది.

చందుగ్రీడు, తార, ఇమోజిన్, హెలెనా, డెస్ డెమొనా, జూలియట్ మొదలగువారియందు లేని ఆత్మనిరోధము కచ దేవయానుల చరిత్రములను దివ్యసాందర్యకలిత మొనర్చెను. తద్దీప్తిచే ఇంద్రియలాల సాంధకార మంతర్ధానమాయెను. ఇట్టిదివ్యచిత్రములు పాశ్చాత్యసాహిత్యమున లభింపవు. దేవ త్వము పశుత్వమును శాసింపనేరదు ; అట్టిసామర్థ్యము ఇంద్రి యనిగ్రహమునకు మానుషత్వమునకు మాత్రమే ఉన్నది.

భక్తిసంయతమైన ప్రేమ—

ఆర్యసాహిత్యమందలి ప్రేమచిత్రము లన్నియు ఆత్మ సంయమ ప్రభావగౌరవాన్నితములు. భక్తిచేతను ఆత్మనిగ్రహముచేత నెట్లు ప్రేమ సంయతమగునో చూడవలెనన్న ఒక్క కాసల్యాపాత్రమునే కాక వాల్మీకిరచితములగు సీతాసుమిత్రల పాత్రములను కూడా పరిశీలించవచ్చును. వేదవ్యాసరచితములగు కుంతి, ద్రౌపది, గాంధారి, అరుంధతి, సావిత్రి, దమయంతి మొదలగు పాత్రము లన్నియు ఉత్కృష్టోదాహరణములు. పురుషులలో రాఘవులు, దుష్యంతుడు, ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణదృశ్యమున పాండవులూ అగుపరచిన ఇంద్రియనిగ్రహము అనిర్వచనీయము. భీముడు కోపావేశమున పండ్లుకొరుకుచు యుధిష్ఠిరునిపై దృష్టినినిల్పి ఆత డించుక కనునన్న చేసేనేని ధార్తరాష్ట్రుల నందరినీ మట్టిలో కలిపివేయుటకు సిద్ధుడై యుండెను; జగదేకవీరుడగు విజయుడును కనులెట్టజేసి ధర్మజు నాజ్ఞను ప్రతీక్షించుచు దాయలనస్రాగ్ని కాహుతి జేయ సంసిద్ధుడై యుండె; ఈదృశ్యమున ఎట్టి ధైర్యము, ఎట్టి ఆత్మనిగ్రహము, ఎట్టి భాతృభక్తియు ప్రతిఫలిస్తూన్నవో చూడండి. గుణవతియు, పతివ్రతయు నగు ద్రౌపది కెట్టి ఆపద ఘటిల్లినదో చూడండి! పాంశుకుమారుల బలవిక్రమముల నూహించండి! వారియొడఁబ్బు ప్రతిక్రియాగ్నిచే భగ్గున మండుచుండుటచేత ఉష్ణరక్తము ప్రతిరోమకూపమును నించినది, శత్రువులు అధికారగర్వమున నవ్వుతూ గేలి చేస్తున్నారు,

అవమానవహి పరితప్తయగు యాజ్ఞనేని శీమార్జునులపై
దీనదృష్టులు సారిస్తూన్నది, ఐనను భ్రాతృభక్తి, ధైర్యము,
ఆత్మనిగ్రహమును కోపాంబునిధికి చెలియలకట్టయై వారి
సర్వాంగముల నరికట్టుటచే ద్రాపది అనాథయై

శ్లో॥ “హా కృష్ణా ద్వారకావాస క్వాసి యాదవనందన?

ఇమా మవస్థాం సంప్రాప్తా మనాథాం కిముపేక్షసి?”

అని మొరలిడుచు భగవంతుని శరణువేడ ఆత డామె
మానమును సంరక్షించెను. ఈదృశ్యమందలి ఆత్మనిగ్రహ
మింకొక దేశసాహిత్యమున గాంచనగునా?

ఆర్యసాహిత్యమున నిట్టి ఆదర్శము లెన్నో కలవు.
వాటియందలి ప్రేమభక్తి సమున్నతము, స్నేహార్ద్రము. సీత
ప్రేమ పతిభక్తియందు విలీనమగుటచే ఆమె చేసిన చేతలు,
ఆడినమాటలు పతిభక్తిద్యోతకములు, అట్టిభక్తి అదృష్ట
శ్రుతపూర్వము. భరతునియందును లక్ష్మణునియందును
దోచున దిట్టిభక్తి యనవచ్చు. “ఉత్తర రామచరితము”
న ప్రథమాంకమున సీత ప్రేమయు భక్తియు నిరూపించ
బడినవి. తృతీయాంకమున శ్రీరాము డాప్రేమచే కాతరు
డగును. సీతావియోగానంతరము తస్మిన్వర్ణ ప్రతికృతిసే ధర్మ
పత్నిగా నిల్చి మనోవ్యాధిగ్రస్తుడై కాలము పుచ్చనపుడు
ఆప్రేమయే ఆతనికి జీవాధారము. చతుర్థాంకమున కౌసల్యా
జనకులప్రేమ కనబడును. ఈరీతిగా సీత వనమందున్నా
కుటుంబప్రేమ తరంగములలో తేలియాడుచుండుటచే ఆప్రేమ

ఉజ్వలతరమై ఆమెను శ్రీరామునకు ప్రేమసర్వస్వముగను,
జనకున కాదరసామగ్రిగను, కాసల్యాదులకు గృహలక్ష్మిగ
నొనరించెను.

హిందువులలో స్త్రీలు అత్యంతాదరపాత్రములు,
గృహలక్ష్మిలు; తత్కుటుంబముల మానమర్యాదలకు వారే
ఆధారములు; పతులను, నత్తమామల భక్తితో గొల్చుతూ
పుత్తులను, మఱియులను స్నేహముతో నాదరింతురు. ఇంత
ప్రాముఖ్యత చెందియూ వారు స్వాతంత్ర్యము, స్వేచ్ఛాచర
ణము నవేక్షింపరు. వారికదిలేని లోటులేదు- చూడండి.

శ్లో|| పితా రక్షతి కామారే ధర్మ రక్షతి యావనే

పుత్రిస్తు స్థవీరేకాతే స్త్రీయోనాస్తి స్వతంత్రతా||”*

తండ్రి రక్షించు కామారదశను యవ్వ

నమున పెన్నిటి యోగక్షేమముల నరయు

మునలితనమున పెంచును ముద్దుబిడ్డ

దుండ భోవను స్వాతంత్ర్య మువిద కెపుడు.

సంతానమును తొమ్మిదినెలలును మోసి కని వారిని సదా
లాలించి పాలింపవలయును గాన వారికి పరాధీనత స్వభావ
సిద్ధము, ప్రాపంచికబంధము లేకుండు; భక్తి ప్రేమ స్నేహ
ములచే కుటుంబములోని వారల బంధించి వారి ప్రేమపాశ
ముల తాము తగులువడుదురు. ఈపరస్పరప్రేమ బంధమే
హిందూకుటుంబసంస్థల దృఢపరచుచున్నది. అందువలననే
అన్యోన్యప్రేమ పరిగి సాంద్రము కాగా దానికిని భక్తికిని
సమ్మేళనము సంభవించుచున్నది. ఇట్టి సమ్మేళన సూత్రము

సంసారాంతర్వర్తి యగుట మనసాహిత్యా దర్శములందే కాంచనగును.

హిందూకుటుంబ నియమములు.

ఆర్యసాహిత్యమున రచింపబడిన ప్రేమాదర్శముల యందు నాయీకా నాయకులు పరస్పరమూ “నేను నిన్ను వలతును, దైవసాక్షిగా చెప్పుచున్నాను. నిన్ను తప్ప అన్యుల తలచను-ముమ్మాటి కిది నిజము, నీ వొకక్షణము కనబడకుంటే నాగుండె పగిలి ప్రాణములు నన్ను విడిచి పోవును.” అని సంభాషించుట కానరాదు. ఇట్టి క్రయవిక్రయ సామగ్రిరూపమగు ప్రేమ హిందువులకు రుచించదు. తత్సంఘనియమానుసారము ఎవరి కేది కర్తవ్యమో, వారు దానిని ఫలాపేక్ష లేకుండా నిర్వర్తించుటచేతనే యావత్సేవ హము, మమత, దయ, దాక్షిణ్యము, భక్తి, ప్రేమయు ప్రకటితము లగును. వివాహభారము మాత్రమే పెద్దలది, కాని తదనంతరమున భార్యాభర్తలు ఎవరికర్తవ్యమునకు వారు మనసార పూనుకొందురు. రూపపిపాస ఇంద్రియలాలసయు తీతార్థ మొనర్చుటే ఆర్యవివాహమునకు ముఖ్యోద్దేశముకాదు గనుక పెళ్ళి వధూవరుల వశమున నుండదగదు. పతియాజ్ఞకు సతి సతియాజ్ఞకు పతిబద్ధులై యుండవలెనను కుటుంబనియమమునకు వారినిద్దరినీ బద్ధులను జేయుటకే వివాహము సృజింపబడినది; నీతిదాయకమూ ఉభయతాగకమూ నగు ఈసంసార శృంఖలమున వారిని త్వరగా బద్ధులను చేయడమునకు పెద్దలు

శిన్నవయసుననే బాలకులకు వివాహ మొనర్తురు. యవ్వన ప్రోతము పొనపించి రిపుషట్కము ప్రబలునప్పటికే దంపతులు సంసారశృంఖలాబద్ధులయ్యెదరు, ఆ సంకెళ్లు తెంచుటకు తగినసామర్థ్యము వారి కలవడదు—అన్నివైపులా ఆలాసములే, వాటి నూడబెరుకుట సామాన్యులకు వశము కాదు; పరమ భాగవతులట్లు చేయగలరే కాని ఇతరుల కది చేతకాదు. ఇట్టి నిర్బంధమే లేకుంటే హిందూకుటుంబము లొక్క అడుగు ముందుకు వేయలేవు. యౌవన మంకురించినతోడనే యథేచ్ఛాచరణ మలవడుట హిందూసంఘముం దసంగతము. ఇట్టి కట్టుబాటులతో విలసిల్లు సంఘమున ప్రేమను దండోరా వేసి చాట నక్కరలేదు. అది బాల్యముననే అంకురించి, యౌవనమున వెలుగొంది, సంఘనియమానునారము అభివృద్ధి చెందుతూ సంసారమను మహాయజ్ఞమున సంపూర్ణవికాసము నొందును. దంపతీప్రేమ పిన్ననాడే అంకురించి, నిరంతరమూ కలిసిమెలిసి యుండుటచేతనూ, గృహకృత్యముల నిర్వహించు చుండుట వల్లనూ, సంతానము కని పెంచుచుండుటచేతా కాలక్రమమున పెంపొంది, బంధుసంపర్కము సాంద్రమైనకొద్ది మమత హెచ్చి రోగము, శోకము, నేవ, యత్నము మొదలగువాటిచే పరిపూర్తి చెందును. ఇది ఒకటి రెండు వత్సరములలో అంతరించేది కాదు, యౌవజ్జీవము సాగుచుండ వలసిందే!

నిరోపీయ సంఘములం దిట్లుండదు. స్త్రీపురుషులు

యవ్వనవంతు లగుదాకా వారికి వివాహము కాదు, సంసార ధర్మము లుండవు, స్వచ్ఛందమై వారు జీవములను గడుపు చుందురు. ఇంద్రియలాలస వారియందు ప్రబలముగా నున్నా దానికి తగిన వ్యవస్థ లేర్పడియుండవు, కుటుంబనియమము లుండవు. సాధారణులకు ధర్మము కానీ, కర్తవ్యజ్ఞానము కానీ లేవు, ఉండినా అవశ్యాచరణీయములు కాకుండుటచే ఆత్మనిగ్రహమున కనుకూలపడవు. అందుచే యావనప్రవాహ మున కొట్టుకొనిపోతూ ఎవ రెక్కడ తేలుదురో టికానా లేదు. ఇంద్రియప్రాబల్యము నణచడము సులభసాధ్యము కాదు గాన సంసారనియమములు దృఢముకానిచోట్ల యువ కులు స్వేచ్ఛాచరణు లగుట సంభవింపక తీరదు.

హిందూ కుటుంబప్రేమ వికాసము—

ఆర్యప్రేమాదర్శమున దంపతీప్రేమ పరమశాంత మయ్యు వరిష్టువై తరంగిత మగుచున్నది. అది పూర్వాను రాగబలమున వృద్ధిచెందును. అల్పవయస్కులగు దంపతుల ప్రేమయందు పూర్వానురాగప్రవాహము అంతర్వాహినియై వెల్లివిరియ యత్నించునప్పుడు ఆప్రేమస్రోతాభాసమును గని పెద్ద లానందింతురు. అది బైట కెక్కడ ఉబుకునో అను భీతిచేత నవోధ లెంతో కష్టమున దానిని దాచయత్నిస్తారు, కాని అణచినకొద్దీ అతిశయించి మెరుపుమెరసినట్లు అప్పు డప్పు డది తేలుచుచుండును. అది అప్రకాశ మగుటచేతనే అతి ప్రకాశముగనూ ఈమన్నాత్రసం కేతరూపముననూ

హిందూసాహిత్యమున చిత్రింపబడినది. నవోధాను రాగము రానురాను ప్రాథమ్యము నుండి ప్రాథమిక నొనర్చి గృహిణిని చేయును. సంసారముంతా గృహిణీప్రేమ పూరితము; ఆప్రేమ కుటుంబమంతటా వ్యాపించి, పరిణామ, అత్త, మామ, బావ, పుత్రుడు, పుత్రికలయందు సంక్రమించును. ఇట్టి చిత్రము లనేకములు ఆర్యసాహిత్యమున కలవు. కాసల్య, గాంధారి, సుమిత్ర, కుంతి, సీత, ద్రౌపది మొదలగు పాత్రము లిట్టి చిత్రములే. వయసుమీరిన ఆర్యవనితలెల్ల సంసారమాయా మోహబద్ధులగుట కిదే హేతువు. వారిహృదయములు స్నేహసముద్రములు కావుననే కుటుంబమంతా వారికి వశమగును. గౌతమీ కాసల్యల వాత్సల్య మిట్టిదే; వారి మాట నెవ్వరూ జవదాటరు.

ఆర్యసాహిత్యమున శృంగారము—

ఈప్రేమను వర్ణించుటకు కాళీదాసప్రభృతి మహాకవులు శృంగారరసము సవతరింపజేసి దాని కనేక భావభంగులు నిరూపించిరి. ఈవర్ణనలు చూపి చాలామంది ఆర్యసాహిత్యమున ఇంద్రియలోలత్వము వర్ణింపబడలేదా అని ప్రశ్నిస్తారు. అది లే దనము. చంద్రునియందు కళంకము వలె ఆవర్ణన లాసాహిత్యమునకు శోభాయమానములని యెరుగవలెను.

“మలినమపి హిమాగశోర్లక్ష్మీలక్ష్మీంతనోతి” కాళీదాసు
“చలువల రేనికిం జెలువొసంగు మలీమసమయ్యు నంకము.”

ఆర్యసాహిత్యమున సుధానిధివలె కావ్యరసము వెల్లుచున్నది, కావున అట్టి కళంక మొక వ్యాఘాతము కాదు. చంద్రుడే లేచిచోట కళంకము కళంకమువలె నుండి పోవును.

ఆర్యవాఙ్మయమున శృంగారరసము పెక్కుచోట్ల వర్ణింపబడినది. మనకవులు రసస్వభావము చక్కగా నెరిగిన వారాటవల్ల ఏరసముచే హృదయము కరిగింపవలెనో కావ్య సమూహి యగుసరికి ఏరసము స్థాయిభావము చెందవలయునో, నిపుణతతో గుర్తించి కావ్యముల రచింతురు. అందు చేత కొన్నిటియందు ఏరరసము, కొన్నిటియందు కరుణ, మరికొన్నిటియందు మరికొన్నిరసములున్న ప్రాధాన్యము చెందినవి. వీటిలో ఒకటిగాని రెండుగాని ప్రధానముగా నెంచి వాటికి తోడు మరికొన్ని రసములు కూర్చి, అంతర్విరోధము ఘటిల్లకుండునట్లు రచనచేస్తే కావ్యము భిన్నరసాలంకృత ము, అది పరిసమూహి యగుసరికి చిల్లరరసములన్నీ మాటుపడి స్థాయిభావము నొందిన ప్రధానరసమే నిలిచి యుండును. అందుకే “వాక్యం రసాత్మకం కావ్యమ్” అని ఆలంకారికులు నిర్వచనము చేసిరి.

స్త్రీణాం కావ్యము—

హిందూకుటుంబములయందు దంపతీప్రేమ వ్యవస్థానుసార మెట్లు పెరుగునో దిజ్ఞాత్రముగ వివరించితిమి. పతియెడ పత్ని కనురాగము ఏకనిష్ఠమై అతిశయించినకొద్దీ పతికికూడా

పత్నియెడ అనురాగము పెరుగుచుండును, కాని అట్టి దృష్టాంతములు తరుచుగా కనబడవు. సీత రాముని ప్రేమించినట్లే శ్రీరాముడున్నా సీతను గాఢముగా ప్రేమించెను. పత్నియెడ ఏకానురక్తయై కాలముపుచ్చుచుండుట సతికి సానుకూలమే, కాని పత్నిప్రణయపాక్షికబద్ధుడై తదితరకర్తవ్యముల నుపేక్షించుట పతికి తగినపని కాదు. పత్నియెడ మిక్కుటమగు అనురాగము పక్షపాతమున్నూ చూపుట స్త్రీలోలత్వ మని పించుకొనును.* అట్లొనరించినయెడల సంఘమున కల్లోల మావిర్భవించి తీరును-గృహస్థ భరింపవలసినది కేవల మతని భార్యయే కాదు, కుటుంబమంతటిని ఆతడే భరింపవలయును.

*ఈవాక్యమును చదివినవారు నాపై కోపగింతురేమో? ఈ అభిప్రాయము అత్యంత సంకుచితము (Narrow) పక్షపాతపూరిత మందురు కాబోలు? కాని పతిపత్నులు అన్యనభావసంకలితులైనట్లైతే ఇతర ధార్మిక, సాంఘిక, నైతిక వ్యవస్థలు నిర్వహింపబడనేరవు. అత్యధిక భావామరక్తి అపజ్జనకము. “అనాసక్తః సుఖం నేవేత్” అని కావ్యముల సదుపదేశము. దువ్యంతుడు శకుంతలపై మొట్టమొదట అత్యధికానురాగము ప్రకటించిననే మనము భావింపవచ్చును. కాని అప్పుడైనా అతడు కర్తవ్యమును మరచెనా? చూడండి—

అనసూయ—వయస్య, బహువల్లభా రాజానః క్రూయంతే. యథా అవయోః ప్రియసఖీ బంధుజనశోచసియా నభవతి తథా నిర్వాహయ.

రాజా—భద్రే, కిం బహునా—

పరిగ్రహబహు త్వేపి ద్వే ప్రతిష్ఠే కులస్య మే
సముద్రరశనా వోర్వీ సఖీ చ యువయో రియమ్.

రాజైనచో విశాలసామ్రాజ్యమందలి ప్రజలకెల్ల పతి యగును, వారి నుద్ధరించుభార మాతనిపై బడును. పత్నీకర్తవ్యము

అన—వయస్యా, రాజులు బహువల్లభుల పరిగ్రహించువారని వినికి, మా ప్రేమసఖి బంధుజనశోచనియ గాకుండు విధ మాచరింపవలయును.

రాజు—కళ్యాణీ, పెక్కుమాట లేల?

క. కలిగిన బహుభార్యలు, మత్కులప్రతిష్ఠలుగ నుండుదురు పీరిగువుల్,
జలనిధి మేఖలయయితగు నిలయును స్మరజీవనాడి యీమిచెలియున్.

చూచితిరా? రాజులకు బహుభార్య లుండును, వారిలో నెవ్వరికి ఏ లోటూ రాకుండా చరించుట చాలా కష్టము. ఏనా, మా శకుంతల కేలోపమూ లేకుండా మీరు కనిపెట్టిచూడండి అని అనమాయ వ్యంగ్యముగా రాజులు స్త్రీలోలులు కాకతప్పదని నిర్ధారణ నూచించింది. అది గ్రహించి తనకులగౌరవము నిలువపెట్టుకొనడానికి—నాకు చాలామంది కాంతలున్నా అందు ముఖ్య లిద్దరే—మొదటిది భూమి, రెండవది మీ శకుంతల అని జవా బిచ్చి నాడు—దీని అర్థ మిది—రాజుకు ప్రథమగణ్యము రాజ్యము, దానిని సరిగా పాలించుట అతనికి ముఖ్యవిధి-భార్య-తదితర స్త్రీలు, భోగములూ గౌణములు (Secondary) గాని ముఖ్యములు కావు—రాజ్యపాలనము వెనక బెట్టి భార్యలూ భోగములూ సర్వమని భావించుట తప్పు అని నూచించి రాజులు స్త్రీలోలురను వాదమును ఖండించి పూర్వపక్షము చేసినాడు—

పురుషుడు స్త్రీకి వశుడయ్యేనా ప్రాచ్యపాశ్చాత్యసంఘములకు భేదమే యుండదు. హిందువులారా, పాశ్చాత్యరీతుల ననుసరింపకుడు, మన పురాణములోని శ్రీకృష్ణుని స్త్రీలోలత్వము ననుసరింపక శ్రీరాము నాదర్శముగా గొనుడు. కామినీవాగురుల జిక్కి కర్తవ్యమును త్యజింపకుడు.

కుటుంబసీమను చాటిపోదు, పతికర్తవ్యమో, ప్రపంచమంతటా పాకును. ఇట్టి కర్తవ్యతాజ్ఞానమును నుదిని నిల్పి భార్య సక్తిని తనవశమం దుంచుకోవడ మత్యావశ్యకము. ఇట్లు చేయుటకు శక్తి లేకపోవుటచేతనే మేఘదూత యందలి యక్షునకు కుబేరుడు దేశాంతరవాసశిక్ష విధించెను. యక్షుని అగాధపత్నిప్రేమ అజరామరమగు కాలిదాసు లేఖనిచే కావ్యరూపమున చిత్రింపబడినది. ఇంకొక దిక్కున చూడండి—శ్రీరామచంద్రుడు ప్రజానురాగమునకు వశవర్తియై సీతను వనముల కింపెనుకదా, భార్యపై ఆతనికి ప్రేమ లేదనుకోవచ్చునా?... ఆర్యసాహిత్యమున గాఢమైన పతిప్రేమకు పతిభక్తి అనిపేరు; అగాధమగు పత్నిప్రేమ పత్నిభక్తి కాదు, స్త్రీణామ అనబడును, ఇదే స్త్రీలోలత్వము. హిందూ సంఘమున నియమరక్షణార్థ మేర్పరుపబడిన న్యవస్థల సాటిం చుటే మనుష్యత్వ మనబడును.

స్వాధీనత-సేచ్ఛావృత్తి.

హిందూసంఘ నిర్మాణమునుబట్టి మానవప్రకృతి యందలి పశుభావము వికాసము చెందనేరదని మనమూహింప వచ్చును. దేశాచారములన్నీ మనుష్యత్వము దేవత్వమూ పోషించుట కనుకూలించును గనుక వాటియధీనమున నుండుటే మానుషత్వ దేవత్వముల అధీనమున నుండుట. స్త్రీపురుషులు మానుషత్వసీమను దాటకుండునట్లు వారిని నియమబంధములలో నిల్పి యుంచడమే సంఘనీతికాళలము

పశుత్వమువీడి దేవభావా శ్రయముననుండడము చేతనేమానవు లకు ఆత్మనిగ్రహమలవడుతుంది. దీనికితోడు పరమార్థపరతంత్రత సిద్ధించిందా మనుష్యునకు స్వాధీనత చిక్కినట్టే. ఆత్మ పరమార్థపర మగునప్పుడే నిజమైన స్వేచ్ఛ (Freedom, Liberty) అలవడిన దన్నమాట. ఇట్టి స్వాధీనత పోగొట్టుకొని ఇంద్రియములకు వశులై వాటిచిత్తమువచ్చిన రీతిని మెలగువారు స్వాధీనులు కారు, ఇంద్రియేచ్ఛాధీనులు. ఇది నిజమైన స్వేచ్ఛాకాదు, శ్రేయోదాయకమూ కాదు. దీనికి స్వైరవిహారము (License) అని పేరుపెట్టవచ్చును. ఇట్టి స్వచ్ఛందవిహారమును విడిచి శ్రేయోదాయకము ప్రకృతిసిద్ధమునగు స్వాధీన పథమున సంచరించువారు మానుషత్వమునకు తగినవారు. మనదేశాచారముల ననువర్తించుటచేతనే ఇది సిద్ధిస్తుంది-అట్టి పదవికి సాధనభూతమైన ప్రేమప్రవృత్తి హిందూసంఘనియమములం దంతటా కద్దు, ఆర్యసాహిత్యమున కలదు.

ఆర్యసాహిత్యమున ప్రేమగౌరవము.

ఆర్యసాహిత్యమున ప్రేమవికాసము భక్తియందు తేటబడును; అందే వుట్టి, అందే పెరిగి, అందే పరిణతి చెందును. ఇట్టి గౌరవము సాశ్చాత్యసాహిత్యమున గానరాదు. పతిభక్తి భాత్యభక్తి, పితృభక్తి, మాతృభక్తి, గురుభక్తి, వాత్సల్యము, భార్యానురాగము, శిష్యానురాగము మొదలగు ప్రేమవికాస భావములు అందు లేవు. సీత, లక్ష్మణుడు, శ్రీరాముడు, యుధిష్ఠిరుడు వంటివారున్నచోటులందే ప్రేమగౌరవ ముండును.

బాల్యవివాహముల పరిణామము—

ఆర్యుల ప్రేమాదర్శములయందు ప్రేమగౌరవమే కాక ప్రేమసౌందర్యము కూడా కలదు. నీతపాత్రము సుందరమని ఒప్పుకొంటే ప్రేమసౌందర్యమహిమను మెచ్చుకొన్నట్లే. అట్టి నిసర్గప్రేమచిత్రములు మన సాహిత్యమున అనేకములున్నవి. స్త్రీలయందు నిసర్గ ప్రేమను పాదుకొల్పుటకే హిందువులందు బాల్యవివాహము లేర్పడినవి. కోమలమతులగు బాలికల నూత్నానురాగము భర్తలయందూ గురుజనము నందున్నూ చిన్నప్పటినుండి నిక్షేప్తమగును. హృదయమందు ప్రేమకళిక దరవికసితము కాకపూర్వమే కోమలస్వాంతలగు కన్యలు యోగ్యులగు పతుల కర్పించబడుదురు. ఆప్రేమ నానాటికి వికసించి యౌవనప్రాదుర్భావమున నుదయించు అనురాగముచేత వృద్ధిచెంది పత్యర్పిత మగును. కిశోరావస్థ నుండి అత్తవారింట లాలనపాలనముల నొందుచుండుటచేత అచ్చటివారియందు మమతభక్తి పెరిగి పెద్దలను సేవించునిచ్చ ప్రబలమగును. అందుచేత ఆర్యకుటుంబములు స్త్రీజనమునకు ప్రేమాలవాలములు, శాంతిని కేతనములయి వారిమానసములందు చాలాసద్గుణములు సంచితము లగును. పాతివ్రత్యము, ప్రేమ, స్నేహము, మమత, భక్తి, సారశ్యము, సత్యానురక్తి, దయ, ఘౌంఠి, ధైర్యము, శాంతి, దాంతి, కోమలత్వము, అణకువ, సాజవుస్సిగు, ఓషిక మొదలగు గుణ

ములచేత వారు భూషిత లగుదురు.* మన సాంఘిక వ్యవస్థ లకూ, శిక్షకూ, బాల్యవివాములకూ పరిణామ మిది. ఈ వ్యవస్థలను తారుమారు చేస్తే ఫలము వికటించును, కావున ఈ యాచారమునకు భంగము వాటిల్లకుండా మనము పాటుపడ వలయును. **

*పడతులు అత్తింట నేర్చుకొనదగు నంశముల నన్నిటిని కాలిదాసు కన్యమహర్షి చే నిట్లు చెప్పించెను—

శుశ్రూషస్వ గురూన్ కురు ప్రియసభీవృత్తిం సపత్నీజనే
భర్తృర్విప్రకృతాపి రోషణతయా మాస్మ ప్రతీపంగమః
భూయిష్ఠం భవ దక్షిణాపరిజనే భాగ్యవ్వసు త్యేకినీ
యాంత్యేవం గృహిణీపదం యువతయో వామాఃకులస్యాధయః॥
పనివిని కొల్వపెద్దల; సపత్నులనోట ప్రియాభివృత్తిగై
కొను; పతియల్ల నల్లి ప్రతికూలవుగాకుము; భోగభాగ్యముల్
గనుగొని పొంగబోకు, దయకల్గుము నేవకులందు, నాతి గాం
చును గృహిణీపదం బిటులు; చూడగ లాతి కులాధియే సుమీ.

**ఈ యభిప్రాయము సమంజసమని నాకు తోచదు. బాల్యవివా హమున గుణమున్నది, దోషము లున్నది; దోషములే ఎక్కువని చెప్ప వచ్చును. వాటిని రూపుమాపకుంటే బాల్యవివాహము దురాచారమనే నాతలంపు. దోషము లందరికీ స్పష్టమగుటచేత ఇక్కడ విస్తరింపలేదు. ప్రౌఢవివాహము లాచరణములోనికి వచ్చేదాకా యువకులచెవులను బాల్యవివాహదూషణము సోకనియరాదు. మొదటనుండీ సత్సహవాసము, నైతికశిక్ష, సద్గ్రంథపఠనము మొదలగు పరిస్థితులను సమకూర్చుట యుక్తము. యువకులు బ్రహ్మచర్యము పాలింపలేక, అభిభావుకు లందుకు తగిన ఏర్పాటులను చేయనేరనిచో బాల్యవివాహము లొనర్చుటయే మేలు.

విదేశీయప్రేమయందలి పతిపత్నీ సామ్యభావము—

హిందూసంఘములయందును, కుటుంబముల యందున్నా దృఢబంధమై గాఢపచ్చెడు భక్తి అను అపూర్వ పదార్థము విదేశీయసంఘములందు లేనందున తత్సాహిత్యము నందు కూడా అది మృగ్య మగుచున్నది. వారి దాంపత్యము నం దెచ్చుతగ్గులూ, ఒక రొకరియధీనమున నుండుటయూ లేవు. ఆప్రేమ అంతా వినిమయము-ఇచ్చి పుచ్చుకొనుట. “నీవు నన్ను ప్రేమించితివా నేను నిన్ను ప్రేమించెదను. అట్లుకాదేని నీవు వేరు, నేను వేరు; నీదారి నీది, నాదారి నాది.” ఇది వారి దాంపత్యసరణి! పతిపత్నీ త్యాగము, స్త్రీలకు బహువివాహములు, యౌవనమున స్వేచ్ఛాచరణమును వారికి సదాచారములు కావున స్వచ్ఛందవృత్తి, పతిపత్నీసమ త్వము వారియందు ప్రబలమై యుండును. ఆ సాహిత్యమందున్నా ఆ రెండుధర్మములే ద్యోతకము లగుటచేత దానినే సదా పఠించువారి మానసములందు స్త్రీలు పురుషులకు లొంగి తిరుగనేల? పురుషులకంటె వారి తక్కువ ఏమి? ఇది అన్యాయము, పతిపత్నీ సామ్యభావము! న్యాయము, అను యాధాభి ప్రాయము కలుగును. ఇట్టి భావములు మన సాహిత్యమునా ఇప్పుడిప్పు డవతరిస్తూన్నవి, నవనాగరికు లీ నూతనాదర్శము లను పొగడుచున్నాడు. మన సంఘనియమము లనుకరించు మన సాహిత్యమున ఈభావమునకు చోటులేదు, ఒక వేళ మనము చేర్చినా అది తక్కినవాటిలో యిముడదు; ఆచరణ మోలాగు

అభిప్రాయ మోలాగూ ఉంటే ఉపద్రవము వచ్చితీగును. వివాహబంధమున తారుమారులులేక పతిపత్నీసంబంధము జీవావధియై, భక్తి ప్రేమసూన్యతమై, సతీత్వలీలాక్షేత్రమైన ఆర్యసంఘమున సరళత, ప్రేమ, కోమలత, లజ్జ, దయ, ఓరిమి మొదలగు గుణములు స్త్రీజనమున కలంకారములుగ నున్నవి కావున పతిపత్నీసమత ప్రబలిండా ఆచారవిప్లవము తప్పక సంభవించును. మనసంఘమున ఎచ్చుతగ్గులూ, ఆత్మనిగ్రహ మూ (స్వాధీనత) ఉండవలెను. శాశ్చాత్యసంఘములం దున్నది స్వేచ్ఛాచరణము.

ఆర్యసాహిత్యసమాలోచన నావశ్యకత—

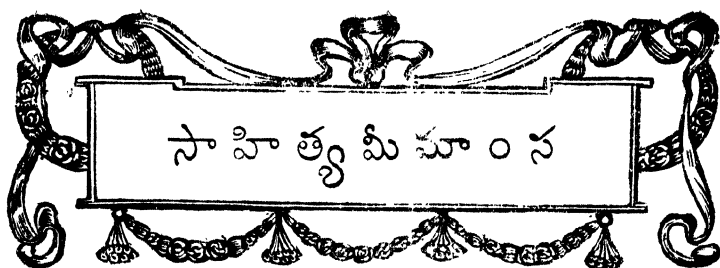
ప్రాచీనప్రతిష్ఠితములు, భక్తిప్రేమపూరితములు నగు మన సంఘరీతు లంతరించి శాశ్చాత్యసంఘమర్యాద మనదేశ మున ప్రితిష్ఠితము కావలెనని కోరువాగుందురా? ఈరెండింటి ఘటనాప్రణాళులు విపరీతములనీ, తత్రేమాదర్శములు విషమములనీ ఉదాహరణలతో నిదివరలో వివరించియుంటిమి. ఆర్యప్రేమాదర్శమున భక్తిశ్రోద్ధాది ఉత్కృష్టప్రవృత్తుల ఉత్తేజనమూ, స్ఫూర్తి, ధర్మనీతిప్రాబల్యము నున్నవి, శాశ్చాత్యాదర్శమున షడ్రిపుప్రాధాన్య ముంది; రిపుషట్కము అస్థిరమగు నింద్రియసుఖానుకూలము. మన ఆదర్శమున ధర్మ నీతిశాసనాధీనత యుండి, వారి యాదర్శమున స్వార్థపర త్వము పతిపత్నీసమతా యున్నవి. ఇందు యథార్థమైన స్వాధీనత, అందు స్వేచ్ఛావృత్తియు నున్నవి. ఇట్టివైషమ్యము గల

ఆదర్శములకు ఏకత్ర సమావేశ మెన్నటికీ సరిపడదు. మన ఆదర్శములను మాని వారి యాదర్శముల నవలంబిస్తే కొత్త భావములు మనహృదయములందు నాటి కాలక్రమమున స్వదేశకారవము సన్నగిల్లును. పవిత్రము సుప్రతిష్ఠితము నగు మనసంఘమును దోషనంకులచుగు విదేశాచార సంస్కరమున పంకిలము చేయరాదు. దేవత్వమానుషత్వముల వీడి పశుత్వమున పడగోరు వీరిడి యుండునా?

మనయాచారములలో లోపములున్న కాలానుసారముగా వాటిని దిద్దుకోవలయు గాని సరికొత్త వుంతలలో జన కూడునా? ఇట్టి యాపద లక్కడక్కడ పొడచూపుచున్న వే, అవి తొలగుటెట్లు? విదేశసాహిత్యపఠనము మనకు తప్పనిసరి యైనది; పొట్టపోసుకొనుటకే కాదు, అది చదువకున్న చాలా విషయములకు మనము వెలియగుదుము. కావున తత్పఠన మొనర్చుచూ అందలి నీచభావములు మనహృదయములందు కుదురుకొనకుండా జాగరూకతతో గమనించవలెను. విదేశ సాహిత్యముతో బాటు మనసాహిత్యముకూడా పఠించడమే ఆ విషయమునకు విరుగుడు. రెండోది మన కుటుంబాచారములను విదేశదురాచారపన్నగము కరవకుండునట్లు నడపవలెను. అనాదినుండి ఏ సాహిత్యపఠనమున మనసంఘమునకు నద్గుణము లలవడి అది వినీతము సుశిక్షితము నయ్యెనో, అట్టి సాహిత్యమునకు విముఖులము కాకుంటే మనకు తప్పక శుభము చేకూరును. అందలి సాధుత్వము, పవిత్రత, సంయ

మము, వినయము, సీతిసౌందర్యము, మహోపదేశములూ
మనమాసనములయందు భాగా నాటితే విదేశదుర్భావములను
బహిష్కరించి మననంఘము విధ్వస్తము కాకుండునట్లు
జాగ్రత్తపడవచ్చును.

ఆ రో ప్ర క రణ ము.

సాహిత్యమున స్థిరత్వము.

వీరుల ఆదర్శము—

ఆర్యకవికులగురువగు వాల్మీకి సీతపాత్రమున సతీత్వ పరమావధి నిరూపించినట్లు శ్రీరామపాత్రమున వీరత్వపరమావధి నిరూపించెను. ఆర్యులనాసాందర్యము, ప్రేమ, భక్తి, దేవత్వమూ సీతయం దగుపడును; ఆర్యపౌరుషము, శౌరవము, వీరశ్రద్ధ, రాజవైభవదివ్యతేజమున్నూ శ్రీరాముని యందు గాంచనగును. కులమునకూ జాతికి శౌరవము తేవడమే ఆర్యుని ముఖ్యకర్తవ్యము, శ్రీరామునియం దిదే కనబడును. ఆతడు రఘుకులతిలకుడు, క్షత్రియశేఖరుడు. అట్టి శౌరవ మగపరుచుటకే వాల్మీకి మొదట దశరథుని పాత్రమును చిత్రించి అందు శౌర్యము, రాజ్యశాసనచాతురి, ప్రభుత్వము, యశము, మంత్రణ, కార్యకౌశలము, సంపద, సహృదయత, దుర్గసంపత్తి, చతురంగబలము, ధర్మపరాయణత,

తపస్సు, విద్య, వివేకమున్నూ వర్ణించి చూపెను. అయోధ్య యందలి అప్పటి సుఖము, సంపద, సౌందర్యమునూ గాంచి చకితుల మగుదుము, అతనికి సముదయ మరొకరాజు లే డని పించును. కాని అనంతరము అతనికిన్న నుజ్జ్వలతరమగు నక్షత్ర మారాజకులూకాశమున పొడుచును, తత్ప్రభావమును విశ్వామిత్రు డంగిరికి ఎరిగించును. రఘుకులమం దుదయించిన ఆ వీరశిఖామణి “కూకటిముడికినై కురులు కూడని నాడె” ఋష్యాశ్రమములందలి రాక్షసవీడయు తపోఃఘ్నములు సంతరింపచేయగలడని ఆ ముని జ్ఞానదృష్టిచే గాంచగల్గెను, కనుకనే సింహాసనమున తనవెంట శ్రీరాముని పంపుమని దశరథుని ప్రార్థించునప్పుడు శ్రీరాముని ప్రభావము విదితమై మన కాతలయెడ గౌరవము పుట్టును; ఆ దివ్యనక్షత్రప్రభ అప్పుడు మనకళ్ళకు గట్టును. ఈలాగే పరమభగవతుడగు నారదముని మూలాన శ్రీకృష్ణప్రభావము లోకమునకు విదిత మగును.

వీరకార్యనిర్వహణముకోసము విశ్వామిత్రుడు శ్రీరాముని కొనిపోయినపిమ్మట అతడొకరికర్పయందు కనపరచిన వీర్యశౌర్యములు వాల్మీకి చక్కగా వర్ణించెను. అంతలో నాగక అంతకన్న వీరత్వనికషపాషాణమగు వేరొకచోటి కారాణ్ముని కోదండపాణిని గొంపోయెను. మిథిలలో సీతా స్వయంవరసభకు వీరాధివీరు లెందరో పోయి శివధనువు నెక్కు పెట్టలేకపోగా శ్రీరాము డాపనికి బూని అనాయాస

ముగా నావిల్లు నెక్కిడి తన అమానుషవిక్రమమును యశో విస్తారమును భరతఖండ మంతటా ప్రకటించెను. ఇంతతోనహా నంతుష్టిచెందక దీనికన్న కఠినతర కార్యమునకు శ్రీరాముడు పూనుకొనవలసివచ్చెను. వినాహానంతరమున “అయోధ్యకు పోవు దారిలో నృపవైరియైన పరశురాముడు కారుమొయిలు కరణి చాపధరుడై, కాలమృత్యువో యన” నరికట్టెను. ఇరువైయొకసారి పుడమిని క్షతశూన్యము జేసిన మహావీరుడు, నిరుపమానవీరత్వసంపదచే గ్రాలు కార్తవీర్యుని పీచమడచిన భీమబాహుబలుడు, రాజనువానినెల్ల రాసి విడిచిన అప్రతిమ ప్రతాపవంతుడు కయ్యానికి కాలునున్ని హరిధనువును మించిన హరిధనున్న నొకదాని “నెక్కిడుము లేకున్న చంపెద”నని శ్రీరామున కందించెను. అనర్ఘ రాఘవు డాధనువు నవలీల నెక్కుపెట్టి పరశురాముని మించిన వీరుడని ప్రకటించిన తోడనే “భండనప్రచండపండితుండ” వని పరశురాముడు మెచ్చుకొనెను;* తనయుని అద్భుతశౌర్యమునకు లోలోన తనిసి దశరథుడు ప్రపుల్ల చిత్తమున తనపట్టణమును చేరెను.

బాల్యమున నిట్టి నిస్తులవీరత్వసంపద గూర్చి వాల్మీకి

* నావిల్లెక్కిడినప్పుడ, రివు చతుర్భుజాడవౌట నిక్కము, మదిలో భావించి కంటి, నితరుల కీవిక్రమబాహుళ్యము లెందును గలవే? ఉల్లమున లజ్జదోషదు, ముల్లోకములేలు దేవముఖునిచే నే నిల్లల భంగపడ, సుదృష్టలిత కృపాభిరామ దశరథరామా.

... రామాయణము.

శ్రీరాముని చిత్తించుటగాంచి అతని సతిగ్రమింపనెంచు వ్యాసుడు కృష్ణలీల కల్పించెను. పిమ్మట శ్రీరాముని గౌరవోన్నతి నిలువబెట్టదలచి కాలిదాసు రఘువంశము సంతయు వర్ణించెను. ఇందలి చిత్రము లతివిచిత్రములు, రచనానైపుణియు అనన్యసామాన్యము. మొదట దిలీపుని చరితము, పిమ్మట దానిని క్రిందునేయు రఘుమహారాజు చరిత్ర వర్ణించి, కులగౌరవమును పెద్దచేసి కులముకంతటికీ కీర్తితెచ్చుటకు అతనిపేర నావంశము బరగజేసెను. ఇంతతో నాగక కుల పురుషులందరితో ఘనుడై గౌరవనీయుడైన శ్రీరాముని చరిత్ర వర్ణించెను. అప్పటికి నాఘపుత్రుడైన శ్రీరాముడే అని యాశించెను. ఒక్క రఘుకులమున కేకాక సూర్యవంశమునకే తిలకాయమానుడగు శ్రీరామచంద్రునిముందు తక్కిన రాజులెల్ల తారలైరి; కులగౌరవమున కాతడు ఉనికిపట్టాయెను.

పృథ్వియం దేరాజవంశమూ ధారావాహికాక్రమమున ఇట్టి ఉత్తరోత్తరోత్కర్షణలాభము గనుట వినలేదు చూడలేదు. దిలీపుడు, రఘువు, అజుడు, దశరథుడు, శ్రీరాముడు నొకరితరువాత నొక రయోధ్య నేలినారు. శ్రీరామునితో నావంశము పరమావధిని చేరింది. తరువాత కుశుడు, అశ్విని, సుదర్శనుడు మొదలగు రాజులందరూ దివిజీముందర దీపాలై శ్రీరాముని ఉత్కర్షణే ప్రతిపాదించిరి. అతనికి నముడే లేనప్పుడు అతని మించిన వారెట్లుందురు? స్కాల్లెండ్ ఇంగ్లండుల సీమాంత (Border) ప్రదేశీయులగు రాజుల రక్త

రంజితవీరత్వ యశోగానమున సర్ వార్టర్ స్కాట్ పరమా
నంద భరితుడై నట్లు రఘువంశ రాజుల యశోగానమున
కాళిదా సపరిమితాంధ భరితు డాయెను.

శ్రీరాముని నిరతిశయభుజబలము క్షాత్ర తేజము నభి
వర్ణిస్తూ వాల్మీకి అతనియం దింకొవిధమైన వీరత్వము కల్పిం
చెను. మారిహరధనుర్భంగములయందును రాక్షసకులనాశన
మందును అతని భావ్యావీరత్వమును ప్రకటించెనుకదా. ఈవీరత్వ
నంపదచేత చాలామంది రాజులు దిగ్విజయ మొనర్చి యశస్సాం
ద్రులైరి. అందుచేత శ్రీరామునియం దింకొక ఉత్కర్ష
నమొచ్చెను. అందు భరతఖండమందిలిపేరులే కాక ప్రపంచ
మందలి వీరులెల్ల అతనికి తీసిపోవుదురు. అది ఆభ్యంతరిక
వీర్యము, దానిని వాల్మీకి రామాయణము మొదటిభాగమున
వర్ణించినేలేదు. రెండురకముల వీరత్వమును గూర్చి ముచ్చ
టించాము.

ఆసుర వీరత్వము—

ఆర్యసాహిత్యమున మనుష్యత్వ మెట్లు చిత్రింపబడి
నదో చూచితిరి కదా? పశువుతో సమానుడు కాక తద్వృత్తి
నతిక్రమించినవానికే మనుష్యత్వ ములవడుతుంది. పశువువలె
కామక్రోధాదులకు పశుడై మానవుడు మతి పోగొట్టుకొంటే
అతడు పశుతుల్యు డాట నిస్సందేహము. ఇందియ్యనిగ్రహము
కావించినవాడు పౌరషవంతుడగు మానవుడైన, చూడండి; -

కామక్రోధ సమాయుక్తో హింసాద్వేష సమన్వితః
మనుష్యత్వా త్పరిభ్రష్ట స్తిర్యగ్యోనా ప్రనూయతే
తిర్యగ్యోన్యాయః పృథగ్భావో మనుష్యాగ్రే విధీయతే.

... .. భారతము.

లోనిశత్రువులకు లొంగిన నరుడు
మానుషత్వము నేది మను పశువౌచు
జంతుజన్మము వీడ జను మానవునకు.

ఇందుకు నహుషుడు ప్రమాణము. వేదాంతము (ఉపనిషత్తు) లందు సూక్ష్మరూపమున సూచింపబడిన ఈ విషయము పురాణములందూ కావ్యములందున్న స్థూలరూపమున విశదీకరింపబడింది. స్థూలకల్పన ప్రత్యక్షప్రతీతి చెందుతుంది గనుక తత్సంస్కారము మనస్సులో నిలుస్తుంది. అందుకే రాజర్షియైన నహుషుడు రిపుషట్కమునకు లొంగుట చేత స్వర్గభ్రష్టుడై సర్పమై జన్మించెను. శచీదేవ నభిలషించి అధికారమదము తలకెక్క సత్తులచేత పల్లకి మోయించి నందుకు అగస్త్యుని శాపము ప్రతిఫలము ముట్టింది.

అంతశ్చత్రప్రబల్యమూ తన్మూలమున గలిగే అధః పతనమున్నా ఐరోపీయ వియోగాంతనాటకములయందున్నా ఐతిహాసిక వీరులయందున్నా కనబడును. ఆ నాటకముల యందలి ముఖ్యపాత్రములు అరిష్టద్వర్గపాటవమునకు లొంగి ఉన్నాదులై సరూపగాతును లనదగి ఎట్టి దుష్కార్యముల నాచరించిరో ఒకటో ప్రకరణమందు వివరించినాము. ఆ ఖండమున ఆ నాటకముల ప్రభ హెచ్చి ఆ పాత్రములకు గౌరవ

మెక్కువాయెను. అట్టివారే వీరులని ఆ ఖండవాసుల అభిప్రాయము. జనుల కల్పనాప్రపంచమున నెట్టివాళ్ళు కుదుట పడతారో వారికే సాహిత్యమున చోటు దొరుకును. దానిని పఠించువారు ఆ వీరుల చూచి రోతపడక పైపెచ్చు వారినే ప్రశంసించుదురు. లోభాంధవశత మేకబెత్తరాణి వీరవనిత యైనది: కామద్వేషములు కన్నగప్ప ఒకెలో యున్నా, కాశలవ్యూహమును పన్ని ఇయ్యారోయున్నా వీరులైరి. వియోగాంతనాటకములయందలి వీరు లందరూ ఇట్టివారే!

ఈనాటకములయందు ప్రతిష్ఠింపబడిన వీర్యమే ఇతిహాస ములయందెల్ల గౌరవింపబడుతూన్నది. కామపిపాసాపీడితులై, నర్వగ్రాసియైన లోభలాలనకు లొంగి అహంకారమనమున పుణ్వియెల్ల తుచ్చుమని భావించి, అత్యాశాపరతంత్రత రణ వేశులై, విజయోల్లాసమున దానవుల విడంబించి దేశమం దెల్ల రక్తప్రాంతముల ప్రవహింపజేసి నిజప్రభుత్వమును స్థాపించినవీరులే విఖ్యాతయశులై సర్వజనాదరణీయులయినారు. సికందర్, సీజర్, నెపోలియన్, హానిబాల్ ప్రముఖు లిట్టివీరులే; వీరే వియోగాంతనాటకముల నాయకులకు మేలుబంతులు. వీరందరూ పృథ్వీమండలమున రక్తవాహినుల ప్రవహింపజేసిన వారే. ఆర్యసాహిత్యమందుకూడా అసురు లప్పుడప్పుడు ప్రాదుర్భవించి క్రామక్రోధాదులకు వశులై పృథ్వీపై రక్త వృష్టల గురిపించిన ట్లున్నది. వియోగాంతములయందలి వీరుల కును ఆర్యసాహిత్యమందలి అసురులకున్నా కొంచెమైనా

తేడా లేదు, కాని సాహిత్యమందు వీరికి కలిగిన గౌరవమున నేనాభేదమున్నది. పాశ్చాత్యవీరులు దేవోపములై ఆయా జాతులకెల్ల తలమానికంబుల'(Heroes of the Nations)ని నదా గౌరవింపబడుచుండ అసురుల దర్పము చూర్ణికృతమై, గర్వము ఖర్వమై, లోభము నివారితమై, తేజస్సు ఉపసంహృతమై, ప్రభుత్వప్రతాపములు నామావశేషము లయ్యెను. శ్రీరాముడు శ్రీకృష్ణుడు మొదలగు దేవాంశసంభూతులు వారిమద మణచిరి. షడ్విపుప్రాబల్యమున మానవులకు సంక్రమించిన ఆసురవీర్యమును నాశముచేయు సామర్థ్యము ఇంద్రియయనిగ్రహవశమున దేవత్వము సాధించిన వీరులకే కలదు.

వియోగాంతనాటకములయందలి నాయకులూ, పాశ్చాత్యసాహిత్యమందలి వీరులూ, ఆర్యసాహిత్యమందలి అసురనాయకులున్నా ఒక్కలచ్చున పోసిన బొమ్మలని చెప్పితిమి కదా. వీరిలో నొకరిచరితము చదివితే చాలు; తక్కినవారి చరిత లామచ్చుగానే ఉండును. ఆర్యకవివరేణ్యు లీగుణముల నెల్ల కేంద్రీకరించి మహాభారతమున దుర్యోధనుని శ్రీమద్రామాయణమున రావణుని చిత్రించిరి. భోగపరాయణత ఊణ ఊణప్రవర్ధమానమై నరుని పశపర్చుకొను ననుటకు లోభవాగురుల జిక్కి దాయలకు సూదిమొన మోపునంత ధరణి నొసంగని దుర్యోధనుడు సాక్షి; ఇంద్రియలాలన పెచ్చుపెరిగి మానవుని నశింపజేయు ననుటకు రావణుడే దృష్టాంతము. ఈరెండుపాత్రముల నశినిపుణతతో నిర్మించి అంతతో నూర

కుండలేదు. ఆ వీరులచరిత్రము మాత్రమే పరిచుటవల్ల విష
ఫలము ప్రాప్తించితీరును. పాపచరితములనే పఠించుచుచేత కల్ప
నాశక్తి పంకిలమగును; అందుచే వీటికి ప్రతిగా వేరొకజాతి
వీరుల చిత్రించిరి. ఆధర్మవీరులు తను ఉజ్వలాలోకమహిమచే
పశువీరుల అంధకారమున అణగదొక్కి, వారే చదువరుల
కల్పనాశక్తి నాకర్షించి, దానిని ధర్మసూత్రముగా నొనరిం
తురు. ఈ వీరులే మన కావ్యములందు ఇతిహాసములందును
నుతిగన్నవారు. రావణదుర్యోధనుల చరితములు మాత్రమే
చదివినవారికి ఐరోపీయువీరుల చరితములు చదివిన ఫలమే
చేకూరును, కాని భారతరామాయణములు సాంతముగా
చదివిన వారి కల్పనాశక్తి దోషనంకలితము కానేరదు.

పాశ్చాత్యసాహిత్యమున హర్ల మే, సికండర్, సీజర్,
నెపోలియన్, ఫెడెరిక్, ఐదవచార్లెస్, ట్రెమూర్ మొదలగు
వారు దిగ్విజయములు చేసి ఘనతెక్కిన మహావీరులు. ఆర్య
సాహిత్యమందున్నా ఇట్టివారు లేకపోలేదు- రఘువు, శ్రీరా
ముడు, పాండురాజు, అర్జునుడు, కర్ణుడు మొదలగువారుకూడా
దిగ్విజయ మొనర్చినారు, కాని యీ రెండు తెగలవారియందు
తేడా యున్నది. రఘుమహారాజు విశ్వజిద్యాగమునకును
శ్రీరాము డశ్వమేధముకోసము, పాండవులూ కర్ణుడున్నా
రాజసూయముకొరకున్నా దిగ్విజయ మొనర్ప, ఐరోపీయులు
లోభమునకు వశులై సర్వమూ కబళించుటకు రక్తప్రవాహ
ములు కల్పించిరి. దిగ్విజయమువల్ల ఆర్జించిన ధనము నాద్యులు

యాగములందు దానముజేసిరి. పారమార్థికచింతతో కావించిన ధనపరిగ్రహ మంత నింద్యము కాదు.

బ్రహ్మశ్రీయ వీరత్వము

యుద్ధము లేకుంటే పురుషునకు పరిశిష్ట రాదు, విజయము కాకున్న వీరునకు వికాస ముండదు- యావనమున రిపుషడ్వర్గము ప్రబలియుండునప్పుడు జితేంద్రియులు సంయములు నైన ఆర్యులు తపోబలసాహాయ్యమున దానిని జయించి ఆభ్యంతరీక వీరత్వమును ప్రతిష్ఠించుచుండిరి. ఈ నమరమున వారిచిత్తమున కేకాగ్రత ఇంద్రియముల కేక నిష్ఠయు చేకూరి విజయమును వారికి కరగత మానట్టు లొనర్చుచుండెను. తపశ్శక్తిచేత వారికి జయము లభింపగా వారు బ్రహ్మవీరులై దేవత్వము నార్జింపగలిగిరి. అధ్యయనము దమము, ఆర్జవము, ఇంద్రియనిగ్రహము, సత్యమున్నా బ్రాహ్మణునకు నిత్యధర్మములై యుండెను. అంతర్మజ్ఞాన స్థాన మొనర్చుచున్న సారామణుడు పాశవప్రకృతిసిద్ధము లగు అంతశ్చక్రువులను పశువుల బలియిచ్చినట్లు సామవేదమున చెప్పబడింది. ఈ యంతర్యాగము (నమరము)న జయము లభించుటచేత బ్రహ్మవీర్యము ప్రకటిత మవును. యావరాజ్య పట్టాభిషేకమునకు సిద్ధపడుచున్న రామభద్రు డెక్కడ? అతని కరణ్యావాసశిక్ష యెక్కడ? మహైశ్వర్యము, రాజభోగములు- వీటియెడ శ్రీరామున కెంతలో నిస్సృహ జరించెను, ఎంతలో నారచీరెలు గట్టి ఆ యువరాజు అడవికి పోవు

టకు సిద్ధపడెను! పదునాల్గేళ్ళు నాతిగల బ్రహ్మచర్యము నను
వర్తించి ధర్మైకనిష్ఠుడై బ్రహ్మవీరత్వ పరమావధి నెట్లు
చేరెనో యోచించండి! అరిష్టడ్వర్గము కానీ, రాజభోగములు
కానీ ఆతని చిత్తమునకు చాంచల్యము కల్పించెనా? బ్రహ్మ
చర్యనిష్ఠకు ఉత్కృష్టోదాహరణమైన భీష్ముడు బలవిక్రమ
సంపద నద్వితీయుడైన మహావీరుడు. ఆజన్మబ్రహ్మచర్యము
ననుష్ఠించిన శ్రీశుకుడు అమానుషసంయమమున కే కోదా
హరణము. సనకాదుల బ్రహ్మచర్యనిష్ఠ క్షత్రియులయం
దున్నా కనగలము- హిందువులం దసంఖ్యాకులగు బాలవితం
తువులు బ్రహ్మచర్యము నల్పి మహాశ్వేతవలె భగవంతున
కాత్మసమర్పణ మొనర్చుచున్నారు. ఇట్టి సంయమమే హిందు
వుల కబ్బిన మహాశక్తి. శ్రీరాముడు నిజపారమము క్షత్రియ
శౌర్యము నెరిగినవాడు కావుననే నీతతోగూడ వనవాసము
చేయ సిద్ధపడెను. బ్రహ్మచర్యానుష్ఠానమున కావశ్యకమగు
ధైర్యము, ఇంద్రియనిగ్రహము, సహిష్ణుత, నీతను రక్షించు
కొన గలనను నమృకమూ కలవాడు కావుననే దండకాటవికి
ప్రయాణించినాడు. వనవాసమువల్ల ఆభ్యంతరికబలమూ
క్షాత్రవీర్యమూ పరికటితము లాయెను.

శ్రీరామునియందు బ్రహ్మక్షాత్రవీరత్వములు రెండూ
ప్రాధాన్యము చెందెను. అరిష్టడ్వర్గము నదిమి అంతరిందియ
ములను వశపరచుకోవడముచేత బ్రహ్మవీర్యమూ, బాహ్య
శత్రువుల నదిమి బాహ్యేంద్రియముల వశపరచుకోవడమువల్ల

క్షాత్రవీర్యమున్నూ ప్రకటితము లాయెను. కామక్రోధాదులు ప్రబలమూర్తుల ధరించి రావణదుర్యోధనరూపముల పృథ్వి నెల్ల అడలగొట్టి భూభారము నభివృద్ధి నొందించగా, వారిని నిర్మూలించి జయము గాంచడము క్షాత్రవీర్యము—ఇది బాహ్య సమరము, మన పురాణములయందు విస్తృతరూపమున వర్ణింపబడింది. శ్రీరామచంద్రుడు తన పౌరుషము నిలువబెట్టుకొనటకున్నూ భూభారము తగ్గించుటకున్నూ రావణునితో యుద్ధ మొనర్చి కుల నిర్మూలము చేయడమువల్ల అతనిపే రాచంద్రార్కము సంస్కరణీయ మవుచున్నది. వనవాసదీక్షయం దాతని వశిత్వము వన్నె కెక్కినదని చెప్పి తిమికవా?

ఈ ద్వివిధవీరత్వ మాతని కలవడుటకు అతని విద్యాభ్యాసము తపశ్చర్యమున్నూ ముఖ్యహేతువులు. అతనియందు ధైర్యము, శాంతి, విద్యాబుద్ధు లున్నట్లే అధ్యవసాయము, సాహసము, కర్మనిష్ఠ, వీరత్వమున్నూ కలవు. దశరథుని యందలి ధర్మపరాయణత, సత్యవ్రతమూ చూచి, వసిష్ఠాది ఋషులు తనకు నేర్పిన సంయమబలముచేత వినయసంపన్నుడై బ్రహ్మవీర్యప్రాప్తికి యోగ్యుడయ్యెను; అనన్యసామాన్యబల విక్రమసంపన్నుడై ధనుర్విద్యాపారంగతు డాటవల్ల క్షాత్రవీర్యమున కునికిపట్టాయెను. పూర్వకాలమున మనలో క్షత్రియుల కీరెండురకముల శిక్షయూ ఒసగుచుండేవారు, కావుననే రాజర్షు లనేకులు వెలువడుచుండిరి. సంజయుడు

పుత్రశోకకాతరహృదయుడై యున్నప్పుడు తపస్సాస్విధ్యాయ నిరతుడైన నారదమహాముని ఆరాజర్షుల ఇతిహాసములను వివరించి అతనికి చిత్తశాంతి చేకూర్చెను.

క్షత్రియులలో ననేకులు బ్రహ్మవీర్యసంపన్నులైనట్లే పరశురాముడు, ద్రోణుడు మొదలగు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులు ఔత్రవీర్యము నార్జించి యశస్సంపన్నులైరి. ముచుకుండు డను రాజశ్రేష్ఠుడు ఒక వంక మంత్రశక్తి, తపోబలమూ, వేరొక వంక అస్త్రబలము, బాహుబలమున్నూ ఊతగా గొని ప్రతాపార్జిత పృథ్వీఖండమును పాలిస్తూండెనని భీష్ముడు చెప్పెను. ప్రజాపాలనమున వసిష్ఠుని బ్రహ్మబలము ముచు కుండుని ఔత్రబలమునకు సహాయ మవుచుండెనట. వాస్తవముగా అప్పటి హిందూరాజులకు రెండుతెరగుల బలమూ ఆవశ్యకమై యుండెను. “అనలున కనిలుడు సాయపడితే అరణ్యమంతా అరగడియలో దగ్ధమగులాగున బ్రాహ్మణులు క్షత్రియు లేకమైనయెడల శత్రుచయము నంత మొందింప వచ్చు”నని సనత్కుమారు డన్నాడు. శ్రీరామునియం దిట్టి రాజాదర్శము చిత్రింపబడెను. యూరపుఖండమున నిట్టి యాదర్శ మెక్కడిది? రోము రాజ్యము వీడి కొందరు రాజులు సరళజీవయాత్ర సల్పినారు, కాని అది రాజ్యాభిషేకసమయమున కాదు. శ్రీరాముని సంయమము తపోబలమును వేరొక చోట కానరావు. అతని కతనే సాటి.

వీరత్వమున సమరము రక్తపాతము.—

బ్రహ్మవీర్యము, తౌత్రవీర్యము, ఆనురవీర్యము—ఈ మూడురకాల వీరత్వము ప్రదర్శించువట్ల ఒకానొకప్పుడు రక్తపాత మావశ్యక మగును. బ్రహ్మవీర్య మార్జించినెడ కొన్ని వేళల ఘోరసంగ్రామ ముపస్థితమై అందు రక్తపాత మావహిల్లును. తపశ్శక్తియందు కర్తవ్యనిష్ఠ, బుద్ధిబలము, విక్రమమున్నూ చూపట్టును. ఇట్టి కర్తవ్యపాలనమున తత్పురుడై శిబిచక్రవర్తి డేగనోటనుండి పాపురమును రక్షింప నుద్యమించెను. అతనికర్తవ్యనిష్ఠ ధర్మతేజఃప్రాబల్యము నందు గాంచవచ్చును. అతనిచరితము చదువునప్పు డదినత్యమా కాదా అను ప్రశ్న పుట్టనే పుట్టదు. అతని త్యాగము, తపస్సు, కర్తవ్యనిష్ఠ, ధర్మపరాయణతయున్నూ మానసముల నలరించ కల్పనాశక్తి ప్రబలమై వివేచనాశక్తిని మరుగుపరుచును. ధర్మ తత్పరత సర్వవ్యాపి యగును. కావ్యకల్పనమున ఇట్టి ఇంద్రజాలప్రభావము ననుభవింపచేయడము పాశ్చాత్యకవులకు చేతకాదు. మానవ చరితమున ధర్మతేజఃప్రభావ మెంత యున్నతి చెందునో, వీరపటిను ఎంతవరకూ పెరుగునో ఆ కవులూహింపలేకపోయిరి. అందుచేతనే షేక్స్పియర్ కి తగిన వీలు చిక్కినా ఇంతటి మహత్తు కల్పించలేకపోయెను. డేగను బోలు మైకోక్ పట్టెను మాంసఖండమును లోభించునప్పుడు కవి రక్తపాతము కావింపనేరకపోయెను. కారణ మేమనఁ, కావ్యప్రారంభమునుండి కవి ధర్మానురాగము జొన్ననే

లేదు. అందుచేత ఆ ఘటనాపరంపరయందు రక్తము స్రవించినా అది యాత్మబలి కానేరదు. అందుకే మారువేషమున పోర్చియాను ప్రవేశపెట్టి రంగరహస్యమును కల్పించి కావ్య కల్పన సమాప్త మొనర్చెను.

రక్తపాతము చూడదలచినవాడు పరశురాముని మాతృహత్య చూడండి—అతడు మాతృహత్య కెందుకు కడంగినాడు? పితృవాక్య పరిపాలనమునకే కదా? మన శాస్త్రములయందు కర్తవ్యాదేశము రెండు విధములు—శాస్త్రాదేశ మొకటోది, గురుజనాదేశము రెండోది. శాస్త్రాదేశము రెండింటిలో బలవత్తరము. శాస్త్రజ్ఞానపటిష్ఠ చేకూరేదాకా గురుజనాదేశము నిర్వహించి నీరవలెను, అంతవరకూ పిత్రాజ్ఞ అవశ్యాచరణీయము. దీనిని దృష్టాంతీకరించుటకు పరశురాముడ ట్లొనర్చెను.*

* శాస్త్రజ్ఞానము దృఢమై, పెద్దల యానతి అందుకు విపరీతమైనప్పుడు గురువుల మాట పెడచెవిని బెట్టి శాస్త్రాదేశమునే అనుసరించవలయును. ఇందుకు ప్రహ్లాదుడు, భీష్ముడు సుత్ర మోదాహరణములు. తండ్రియైన హిరణ్యకశిపు, తల్లి లీలావతి, ఎంత నొక్కిచెప్పినా ఉభయ తారకమగు హరిభజనము ప్రహ్లాదుడు మానడాయె. పరమభాగవతోత్తముడగు నారదుని ఉపదేశమునం దతనికి దృఢమైన నమ్మకము కుదిరింది. సర్వశాస్త్రాపదేశసారము భగవద్భక్తియే, చూడండి—

“ అలోక్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునఃపునః

ఇదమేకంతు నిష్పన్నంధ్యాయే న్నారాయణంసదా.

చదివి చర్చించిన సకల శాస్త్రములు

భక్తియో ముక్తికి పరమసాధనము.”

బ్రహ్మతేజము పరశు రాముడై అవతరింప తాత్రతేజము శ్రీరాముడై అవతరించెను. బ్రహ్మతేజ మాభ్యంతరిక సమర మందున్నా తాత్రవీర్యము బాహ్యాసమరముననూ ప్రజ్వరిల్లు నని చెప్పియుంటిమి. అందుకే బాహ్యాసమరమున పరశు రాముడు శ్రీరామునకు తీసిపోయెను.

ధర్మార్థము బలిదానము—

ఆర్యసాహిత్యమున వృధారక్తపాత ముండదు, రక్త స్రావ మున్నచోట్ల ధర్మనిర్వహణ ముండితీరును; దేవకార్య ర్థము చేసిన రక్తపాతము “బలి” అనిపించుకొనును. బలి దానము పవిత్రకర్మ అని షేక్స్పియర్ కూడా బప్పు కొన్నాడు. నీజరును చంపవలెనని లోభముగ్ధుడై కాసియన్ రోమనువీరుల కుచక్రము (Conspiracy) లేవదీసెను. శన చాతురి వినియోగించి బూటసునుకూడా మందలో చేర్చెను. అతడు చేరకున్న ఆకార్యమునకు గౌరవము చేకూరదని కాసియ సెరుగును, బూట సాకార్యము ధర్మనిబద్ధము కావున బలియగునని వారి కిట్లు బోధించును:—

అంటుజోదరు దివ్యపాదారవింద చింతనామృతపాన విశేషమత్త చిత్తుడు కాబట్టి ప్రహ్లాదుడు తండ్రీయాజ్ఞ నుల్లంఘించెను.

అంటను పెళ్ళిజేసుకొమ్మని గురు వెంట బోధించినా భిష్ముడు—
బహుశాస్త్రవేత్త—బ్రహ్మచర్యవ్రతము పూనుటకు ప్రతిజ్ఞ చేసినవాడు గనుక గుర్వాజ్ఞోల్లంఘనము చేసెను.

ఈ యిద్దరును శాస్త్రచోదితాచారవివేక ధనులు కాబట్టి పెద్దల మాటలు పెడచెవిని పెట్టిరి, వీరిని ప్రమాణముగా గైకొని ప్రతీవారూ పెద్దల మాట జవదాటరాదు.

“ Our course will seem too bloody, Caius Cassius,
To cut the head off and then hack the limbs,
Like wrath in death and envy afterwards;
For Antony is but a limb of Caesar :
Let us be sacrificers, but not butchers, Caius.
We will stand up against the spirit of Caesar ;
And in the spirit of men there is no blood :

* * * * *

Let us carve him as a dish fit for gods
Not hew him as a carcass fit for hounds

* * * This shall make

Our purpose necessary, and not envious ;
Which so appearing to the common eyes,
We shall be called purgers, not murderers *

ధర్మసంస్థాపనమునకై ఒనర్చిన రక్తపాతము అవశ్యం
భావి అవుతుంది కాని విద్యేషవశమున నొనర్చే దట్లు కాదు;

* కిట్టి కోపాన, పిమ్మట కిట్టుకుంటుంటున్న, తల్ల తేంచి కొలుసేతులును కోయ
కయనుకాస్యన, మనమహాకార్య మపుడు ఘోరతరమగు కనుగొనువారికెల్ల
అంతా నీ సీజరుని అవయవమకాదే? చరిషవలనెకదా అను చలపుతోడ
చంపుదముకాని, పచ్చిక సాయివాండ్లభంగి నరవంగ మడుపుటపాడిగాదు.
సీజరుని అంతిరాత్మనే చిక్కబట్ట మనము దలతము; మానవాత్మలకు రక్త
పూరఘోరత లేదు.....

.....దేవతాచక్రమునకు
బలిన పెట్టుద మతనియొమ్మలను; గాని కుక్కలకు నక్కలకు తినగూడునట్లు
చిద్రుప చిద్రుపలుగా వాని చెక్కజనదు.

* * * * *

తీన నందరు వైరప్రధాన మనరు మనపని అవశ్యకర్తవ్య మనుచుతోచు:
జనులచూడ్కికి ఈరీతి కనబడగ నె హంతతనరు మార్జకులందు రంతెకాని.

వా|| వా|| శాస్త్రీ.

రామ రావణయుద్ధము కురుక్షేత్రసంగ్రామము నిందుకు ప్రశస్తమైన దృష్టాంతములు. రక్తపాతమును తప్పించుటకు శ్రీరామునిపక్షమున అంగదుడూ, రావణునిపక్షమున విభీషణుడూ, పాండవపక్షమున శ్రీకృష్ణుడూ కౌరవపక్షమున భీష్ముదిధర్మపరాయణులూ ఎన్నో ప్రయత్నములను కావించిరి, కాని అవి నిష్ఫలమాయెను. పోరుపొనగక సీతనొసంగనని రావణుడూ “వాడిములు మోపినంతైన వసుధ” నివ్వనని రారాజూ పట్టుబట్టిరి కావున యుద్ధమావశ్యకమాయెను.

పేక్కిపియరునాటకమున యుద్ధమా కాలేదు, సీజరును వధించుట అత్యావశ్యక మూకాదు. అతని వధింప కాసియస్ మొదలగువారు దళబద్ధులై దృఢప్రతిజ్ఞ కావించుకొనిరి. వారి యుత్తేజసమునకు మూలమగు చిత్తవృత్తి యెట్టిది? “మనము చేసేపనిలో క్రోధముగాని హింసగాని ఉండరాద”ని బ్రూట నన్నాడు. ఆకూరకృత్యముపైని ధర్మమును తెరవేసి క్రోధమున్నూ హింసయూ దాచవలెనని బ్రూటన్ యత్నించెను. సీజరును ధర్మమునకు బలిగా నోసంగుచున్నామని జను లనుకొనవలెనని ఆతని తలంపు. ఆతని చిత్తవృత్తి స్వదేశాభిమానముచేత ఉత్తేజితమైనదట! కాసియస్ మాటో? లోభహింసావేగులై ఆతడున్నూ మరికొందరు వీరులున్నూ సీజరును చంపదలచినారని బ్రూట సెరుగుగా? ఎరుగదు. “ఎలాగో బ్రూటన్ మనలో కలిసినాడు. అతడేమి చేసినా చేయకపోయినా సీజరుచావు తప్పదు” అనుకొని కాపురుషు

డైన కాసియస్ కసాయివానిలాగు చెలరేగి నీజరును చంపెను. “దీన నందరు వైరప్రధానమనరు, మనపని అవశ్యకర్తవ్యమనుచు దోచు” అని బూటన్ సమాధానమిచ్చెను. ఇది సరిగా నున్నదా? నీజరును చంపకుండా దేశమునకు హితముకూర్చు మార్గములను అత డాలోచింపనేలేదే! మొదటనే చంపనిశ్చయించి పిమ్మట ప్రజల కెట్లు సమాధాన మివ్వవలెనో ఆలోచించుకొనెను. ఇట్టియెడ రక్తపాత మావశ్యక మని నిర్ణయించడ మేలాగు? కావున ఈరక్తస్రావ మావశ్యంభావి కాదు, అది బలి యనుట వట్టి భ్రాంతి.

ఇట్టివృత్తాంతములే గ్రీకువియోగాంతనాటకములకు ఉత్పత్తిహేతువులు. ధర్మార్థము బలి నొసంగడమే ఆధారము చేసుకొని వియోగాంతనాటకము లుత్పన్నము లాయెను. ఈస్కెలన్, యూరిపిడీస్ అను గ్రీకుకవుల నాటకము లిట్టివే. ధర్మార్థము బలినొసంగుట ధర్మశౌరవహేతువనే వారి యాహ- అట్టి బలి నొసంగకూడ దని ఆర్యసాహిత్యమూ అనదు. కర్ణుడూ శిబిన్నీ ఆత్మజులను బలియిచ్చుటకుకూడా వెనుదీయలేదు. ఇట్టిసందర్భముననే మయూరధ్వజుడు తన దక్షిణబాహువును అతిథికి కోసియిచ్చెను. ఇట్టి రక్తపాతము మనసాహిత్యమున మాయాకల్పిత మనబడును. ఇందు బలి యైనవారు పునర్జన్మలైరి-ధర్మమునకు శౌరవ మాపాదించడము కోసము భగవద్భక్తి నభివృద్ధిచేయడమునకూ ఇట్టి అల్పాంశక వ్యాపారములు మనపురాణములయందు కల్పింపబడినవి. వీటి

మూలాలన భక్తులభక్తి పరీక్షచేయబడడమేకాక భగవంతుని మాహాత్మ్యముకూడా ప్రకటించబడును.

గ్రీకుసాహిత్యమందలి ధర్మబలికి పునర్జీవప్రాప్తి లేదు. అదుంటే నాటకము వియోగాంతము కాదు. వియోగాంత నాటకాలకు తుదను నిర్దయాజనితమైన రక్తపాతముండవలెను. దానివల్ల మనస్సులో దడపుట్టునా, లేక ధర్మగౌరవముచేత ఒళ్ళు పులకరించునా? వియోగాంతమున రక్తపాత మానశ్య కమా కాదా అనునంశ మిదివరకే చర్చింపబడింది.

వీరుని ప్రతిజ్ఞాబలము.

అర్యుడు ధర్మరక్షణార్థము తనకు కర్తవ్యమయిన దొనర్తునని దృఢప్రతిజ్ఞ చేసి సంకల్పసిద్ధు డగును. బ్రాహ్మణులయొక్కయు ఊత్రియులయొక్కయు మనుష్యత్వమున కీ ప్రతిజ్ఞాబలమే నిదర్శనము. ఇట్టికార్యము లార్యసాహిత్యమున వేనవే లున్నవి. మానవునకు మనుష్యత్వమూ వీరునకు వీరత్వమూ సిద్ధించడమున కిదే మూలము. కర్తవ్యప్రతిపాలన మందు బ్రాహ్మణు డెన్నడూ పరాజ్ఞులుడు కాలేదు. పితృభక్తిప్రేరితుడైన పరశురాముడు పితృవధప్రతిరోధప్రతిజ్ఞచేసి ఊత్రియరక్తమున పితృతర్పణ మొనర్చి కృతకృత్యుడయ్యెను. ప్రతినవట్టినవా రెంత దుర్ఘటమైన కార్యమైనా నెరవేర్చితీరుతారు; చెరనున్న సీతను ముక్తురాలను చేయడముకోసము శ్రీరాము డెన్ని అసాధ్యపు పనుల నెరవేర్చెను! తండ్రిని తనియింప ప్రతినవట్టి భీష్ముడు రాజ్యమును భోగములున్నూ

విడిచి యావజ్జీవబ్రహ్మచర్య మాచరింపజేచా? అర్జునుని వధింతునని కర్ణుడు ప్రతిసపట్టిననాడు పాండవు లెంత గడగడలాడిరి! ఆప్రతిజ్ఞ కోసమే బ్రహ్మస్త్రము సంపాదించవలెనని ద్రోణు నాశ్రయించి అవమానింపబడి మహేంద్రగిరినున్న పరశురామునికి శిష్యుడై పూనికతో సతని నేవించి, మెప్పించి ఎంతోకష్టముతో దాని నాతడు సంపాదించెను. అర్జునుడో, కర్ణుని వధింతునని ప్రతిజ్ఞచేసి శివునర్పించి పాశుపతమున్నా దేవతల దర్శించి మరణిన్ని అస్త్రాలున్నా సంగ్రహించెను. అభిమన్యువధానంతరము సూర్యుడస్తమించకుండా జయద్రథు (సైంధవు)ని చంపెదనని అర్జునుడు ప్రతిజ్ఞచేస్తే ఇరు వాగుల వీరుల మానసములూ తల్లడిల్లెను. అది నెరవేరకుండా కౌరవు లెంత ఆయోజన మొనర్చిరి! దుశ్శాసనుని గుండె చగులగొట్టి రక్తపానము చేయుటవల్ల భీముడు, ద్రోణవధచేత ధృష్టద్యుముడూ, ఉపపాండవుల జంపి అశ్వత్థామూ నిర్వర్తితప్రతిజ్ఞలయినారు. ప్రతిజ్ఞాబద్ధుడౌటనే హంసధ్వజుడు తనకొడుకు సుధన్వుని కాగుచున్న నూనెలో తోసెను. ఈవిషయములం దెల్ల రక్తప్రావమున్నా మానవప్రతిజ్ఞాపాటవము స్థిరపడుచున్నది. ఇట్టిశక్తి వీరులయం దుండునంతవరకూ దేశము సురక్షితమని యెంచవచ్చును. పూర్వకాలపు క్షత్రియుల యందూ బ్రాహ్మణులయందున్నా ఈశక్తి ప్రబలముగా ఉండేది. ఇప్పు డది నన్నగిల్లి పటిమ పల్చునైయింది. ప్రతిజ్ఞ

బలముచేతనే వీరునకు వీరత్వము, మానవునకు మనుష్యత్వము సిద్ధించును.

రక్తపాతములేని సత్యపాలనము—

సత్యవాక్పాలనమున ప్రతిజ్ఞాప్రాభవ ముంది. శ్రీరాముడు వనవాసదీక్ష గొని కొంచెమైనా జంకినాడా? పితృరాజ్ఞాపాలనమే విధి అని యెంచిన ఆతనియందు తల్లిగాని, భార్యగాని, బంధువులుగాని, కులగురువుగాని యిచ్చుకైనా బిగువు తగ్గింపగల్గిరా? భరతుడెంత బతిమాలినాడు! శ్రీరాముడు వృతభంగము సల్పెనా? ఇట్టి దిట్టతనమునకు ధర్మనిష్ఠయే కదా కారణము! ఆనిష్ఠచేతనే రాజభోగములవిడి వనముల కేగెను. రాజ్యసుఖములు తుచ్ఛములని భావించుటలో నిస్సృహ, పదుగార్లెళ్ళు వనవాసము చేయుటలో చిత్తస్థైర్యమున్నూ స్పష్టము కాలేదా? సుఖము, కోర్కె, భోగమున్నూ విడిచిపెట్టుట అనితరసులభకార్యము కాదా? సత్యపాలనమున కిట్టి మనోదార్ఢ్యమే కావలయును. విధినిర్వర్తనమున శ్రీరాముని హృత్పాటవము కనవలెనంటే నీతను వనముల కంపునపుడు చూడండి. ప్రజాపాలనము చేయుచున్న రాజునకు తనకోర్కెల కొనసాగజేయు ఆవశ్యకత యెక్కడిది? తనసుఖములను త్యజింపవలయు, ప్రజలయాసతి మన్నింపవలయును, అందుకే నీతనుకూడా పరిత్యజించెను. ఇదే రాజనీతికి ఉత్కృష్ట ప్రాదర్శము, అసమాన రాజధర్మము. కావుననే ప్రతిజ్ఞానిర్వహణనిష్ఠుడై దశరథుడు శ్రీరాముని వనముల కంపి

తాను మృతుడాయెను, రాజధర్మనిష్ఠుడై శ్రీరాముడు నీతను వనములకంపి తాను మృతప్రాయుడాయెను. తండ్రికి తగిన కొడుకు! తనభార్యకిచ్చిన వరములు దశరథుడు క్రమ్మరింప గలడు, కాని అట్లు చేయనొల్లడాయెను.

సత్యపాలన సామాన్యవ్రతము కాదు. బాసయిచ్చినది శ్రీకృష్ణుని నేమి, పురుషునికైన నేమి, దేవునికైన నేమి? అది నిల్చుకొనుటే సత్యవ్రతి కావశ్యకము, అదే ఆవ్యక్తికి జీవనము. సర్వసామాన్యములయిన విషయములందుకూడా యుధిష్ఠిరుని సత్యనిష్ఠ విదిత మగుచుండును. జూదమున రాజ్యసర్వస్వము నాత డోడెను—రాజ్యమే కాదు—విశ్వర్యము, సోదరులు, ధర్మపత్నియు పరుల పాలాయెను. పిదప వన్నెండేళ్ళు వన వాసము చేయుటకు పంచమొడ్డి అదీ వీగి అంతా విడిచి అరణ్యమున కేగెను. ఎందుకు? సత్యవాక్పాలమునకేనా? ధర్మరాజొక ప్రతిజ్ఞ జేసెనా, దానికి భంగము రాకూడదు. ప్రపంచమంతా తారుమారైనా అత డన్నమాట తప్పదు. శ్రీరాముడు విజయ మొందిన ఆంతరికయుద్ధమును తుముల ముగా రచించుటకే వ్యాసుడు ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము కల్పించెను. అట్టి ఘోరయుద్ధమున కూడా ధర్మరాజు స్థిరుడై నిలిచెను. తనసర్వస్వ మొకకడ, సత్య మొకకడ నుండ ధర్మ జాని మనమున యుద్ధము ప్రారంభించెను, అం దాత డచ లుడై నిలిచెను. ఈయుద్ధమున స్థిరుడౌటచేతనే అతనికి యుధిష్ఠిరుడని పేరువచ్చెను. శత్రుసభయం దాతని సామర్థ్యము

పరీక్షింప బడెను, ఆతడు తీర్ణుడై సత్యవాక్పాలనాజయ
ఘోషము చెలగజేసెను.

రక్తపాతములేని బ్రాహ్మణప్రసిద్ధిపాలనము—

గురుదక్షిణ ఆర్పించుటకు బ్రాహ్మణులు పలుబాముల
పడవలసివచ్చింది. బ్రహ్మచర్య మాచరించుతూ విద్యాభ్యాస
మొనర్చునపుడు శిష్యుని కెట్టిధైర్యము, ఎట్టి సంయమము,
తితితు అలవడ్యవో పరీక్షించుటకు పూర్వకాల మందలి
గురువులు దుస్సాధ్యమైన గురుదక్షిణ కోరుచుండేవారు.
తపోధనుడగు ఉతంకుడు గురుదక్షిణ నిచ్చుటకు శాతమ
మహర్షి ఆజ్ఞానుసారము అహల్య చేంతకేగెను. ఆమె ముందు
వెన్న లారయక సాదాముడను రాజు పట్టపురాణి కర్ణ
కుండలద్వయమును తెచ్చి యిమ్మనెను. తదాజ్ఞానుసారము
ఉతంకుడు ఎట్టికష్టములకు లోనయ్యెనో మహాభారతమున
అశ్వమేధపర్వమున విశదముగా వర్ణింపబడినది. అబోధుడగు
ఆబ్రాహ్మణవటువు శాతమమహర్షి కృపచేతనూ తన తపో
బలముచేతను వసిష్ఠుని శాపవశమున రాక్షసిరూపము ధరిం
చిన ఆమహారాణి కర్ణకుండలముల సతికష్టమున సంపాదించి
గురువుగారి ఆశ్రమమునకు తిరిగి వచ్చుచుండ ఆకుండలముల
నొకపాము నాగలోకమునకు ఎత్తుకొనిపోయెను. అతడు
ధైర్యము విడువక వాటిని తిరిగి సంపాదించి అహల్య కర్పిం
చెను. గురుకులమున నాతడభ్యసించిన ఆంతరికబలము
తత్కఠినకార్యనిర్వహణమున వినియోగపడుటచేత అతడు

కృతార్థుడాయెను. ఇట్టి ఉదాహరణము లెన్నో కలవు.

మహాకావ్యములయందలి వీరత్వము—

ఆర్యసాహిత్యమున నన్ని తెరగుల వీరత్వాదర్శములున్నవని గామాయణ భారతములు చదినవా రెరుగగలరు. ఈచిత్రములను వేర్వేర వివరించిన నొక్కొక్క గ్రంథ మగును. వాటికి వ్యాఖ్యాన మొనర్చుట కీచిన్నపుస్తకము చాలదు. ఒక్క భారతమందే ఇవి కుప్పలుగా నున్నవి. మన వాఙ్మయమున ప్రేమమాధుర్య మున్నట్లే వీరత్వమందలి తేజున్నా కలదు. సరస్వతీనదివలె ప్రేమ శాంతరూపమున ప్రవహింప, వీర్యతరంగిణి బ్రహ్మపుత్రానదివలె గర్జిస్తూ శపవహించును. కాళిదాసూ భవభూతిన్ని ప్రేమలహరుల ప్రవహింపజేయ వాల్మీకి వ్యాసులూ వీరప్రవాహముల సతివేగమున పారించి ఉత్తాళతరంగముల జనింపజేసినారు. కురుక్షేత్ర సంగ్రామమున వీరరసమందలి ఉన్మత్తత స్పష్టపడి ఓజస్వినియైన భాషచే ఆ రసము చిప్పిలజేసి సమగ్రభరతఖండము నందు ముంచెను.

మూడు రకముల వీర్యము—

ప్రేమకున్న మూడుగతులూ బీరమునకు గూడా ఉన్నవి. మానవునియం దప్పుడప్పుడు పాశవవీరత, ఉన్మాదమూ కనబడుచుండును, ఒకప్పుడు దివ్యవీరత్వమూ మరొకప్పుడు మానవవీరతయు ప్రకాశించుచుండును:—

మానవుని వడ్రిపువర్గము అత్యంతప్రబలమై—లోభము

పృథ్వీనంతా మ్రింగజూచునప్పుడు, కామము అనింద్యచరిత్ర
యగు సతీమణిని చెరపజూచునప్పుడు, దర్పము దశనిశల ప్రజ్వ
రిల్లునప్పుడు, క్రోధము ప్రపంచము నెల్ల కంపింపజేసి రక్తనం
సిక్తము చేయనెంచునప్పుడున్నూ—ఆతని వీరత్వము “సాశవ”
మనబడును. ఉ॥ రావణుడు, దుర్యోధనుడు.

సద్గుణరాశిచేత వీరత్వమును సాధించి మానవుడు విశ్వ
ప్రేమచేతనూ దయచేతనూ దానవీరుడై, బలిచక్రవర్తివలె
పృథ్వీనంతా ఒరులకిచ్చినా తృప్తిలేక, రిషుమహారాజునలె
తన నిధులనన్నిటిని యాచకులకు పంచియిచ్చినప్పుడున్నూ,
యుధిష్ఠిరునివలె దానమందు, దయయందు, ధర్మమందున్నూ,
పరమావధి చేరునప్పుడున్నూ, ద్రౌపదివలె పుత్రహంతైన
క్షమించునప్పుడున్నూ, ఆశ్రితులయెడ శిబివలె, త్రాణపరా
యణత కన్నరుచునప్పుడూ, భీష్మునిలాగు యావజ్జీవబ్రహ్మ
చర్య మాచరించునప్పుడున్నూ, స్వధర్మజ్ఞానముచే ఉదారుడై
సుయోధనుని రీతి తనసర్వస్వము నితరుల కర్పింపబూను
నప్పుడున్నూ, కర్ణునివలె శత్రువునకైనా తన జీవసర్వస్వము
ధారపోయునప్పుడున్నూ “దివ్యవీరత్వము” కనబడును.

మానవుడు సత్యవాక్పాలనా నిరూఢప్రతిజ్ఞుడై, స్వధ
ర్మము, కులము, మానము, మర్యాదయు నిల్పుకొనుటకు
రిపుకులమును చూపుమాపి, ధర్మసంస్థాపనార్థము ధరిత్రీ
భారము తగ్గింపబూని, ఋషులు మొదలగు శిష్టుల పీడల
తొలగించుటకు దుష్టుల శిక్షించి, ప్రజానురంజనమునకై

భార్యనైన విడుచుటకు జంకక, యుద్ధమున నెట్టివా రెదుర్కొన్నా, ఓలమాసగొనక నడుముకట్టి నిలిచి, స్వధర్మానుసారము స్వదేశమునుగాని స్వరాజ్యమునుకాని రక్షించుకొనుటకు బభ్రువాహనునివలె తండ్రితోనైన తలపడి, కర్తవ్యనిష్ఠయు ధర్మానురక్తియునిలువబెట్టుకొనునప్పుడున్నా, “మానవవీరత్వ” మగపడును. స్వదేశస్వధర్మరక్షణార్థము ప్రాణముల నర్పించు భక్తులు (Patriots and Martyrs) మానవవీర్యమున నుజ్వలమూర్తులు. వారు మానవజాతికెల్ల గౌరవాపాదకులు.

ఆర్యవీర్యమందలి విశేషము—

విరోధీయవీరులకన్న ఆర్యవీర్యుల ఆధిక్యత యేమి? వ్యాసు డీవిషయమును విశదముగా వర్ణించెను. పాశ్చాత్యేతిహాసమున గృహకలహముల వర్ణన మనమా చదివియుండుము, కాని సమరసమయాన హృద్వేదనచేత అర్జునునివలె అస్త్రశస్త్రములను విడిచి యుద్ధవిముఖుడగు వీరుని అందు చూడము. యుద్ధోన్ముఖుడై కిరీటి పచ్చనరికి ఎదురుగా భీష్మద్రోణాది గురుజనము సమరోద్యతమగుట చూడగానే, అతని మానసమున శ్రద్ధాభక్తులు ప్రబలమాయెను. యుద్ధమున కాహూతుడగునప్పుడు జంకుట వీరధర్మము కాదు, కాని గురుజనము, బంధుకోటితో పోరుట యుక్తకర్మ అగునా? అర్జునుని హృదయమున అంతర్యుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. బాహ్యయుద్ధమునకు కడంగుటకుముందు ఆంతరికసమర మంతము కావలిసెను. వీరవరేణ్యుల కిట్టి సంశయ మెప్పుడైనా కలిగెనా?

దీని ఫలితార్థమేమి? ఆర్యవీరుల కెట్టి విద్య గరపబడెనో దీని వల్ల వ్యక్తమైనదా? వారికి నేర్చేది కేవలాస్త్రశస్త్రచాతుర్యమే కాదు, అంతతో ముగిస్తే ఆభ్యంతరిక తపోబలము వారి కలవడదు, వారు జితేంద్రియులు కాలేరు. విద్య సభ్యసించు నపుడు వారి భుజబల మభివృద్ధి చెందినట్లే ప్రేమ, భక్తి, శ్రద్ధ, అనుశీలము కూడా అభివృద్ధి నొందనలెను. బాహ్య శత్రువుల జయించుటకు వా రస్త్రవిద్యయం దారితేరినట్లే అంతశ్శత్రువుల జయించు సామర్థ్యముకూడా వారు సంపాదించు చుండిరి. అస్త్రబలమున యుద్ధకౌశలమునందున్నా అసురులను సంహరించుట నేర్చుకొన్నట్లే వారు శమఃదిమట్కునంపదచేత కామాదుల జయింప నేర్చియుండిరి. ఈ రెండు తెరగుల విజయము పొందగలిగిన వీరుడే నిజమైన వీరుడని గణింపబడుచుండెను. బాహ్యశత్రువులను మాత్రమే జయింపగల్గి అంతశ్శత్రువుల ననుమలేనివారికి సుఖమూ లేదు శాంతి యుండదు. పృథ్వియంతా చేజిక్కినా వారి దుఃఖము తొలగదు, చిత్తములకు శాంతి చేకూరదు.

వీరుల సంపద—

అంతరంగసమరమున విజయమొంది చిత్తమునకు శాంతి చేకూర్చుకొనువానికి పృథ్వీతలమంతా వశమైనట్లే. అతడు కోరదగు కోర్కెలుండవు—దేవేంద్రుని సింహాసనము, కుబేరుని నవనిధులూ అతనికి కరగతమగును. నిస్సృహోవిష్టుడగు నాతని చిత్తమున మోహమూ లోభమూ పుట్టించ దగు

వస్తువే లేదు. తనకబ్బిన రాచగడ్డియ భరతుడు త్యజించలేదా? కురుక్షేత్రసంగ్రామమున నెంతో శ్రమపడి జయమునొందిన ధర్మజుడు సింహనాసీనుడగుటకు సమ్మతించెనా? వ్యాసుడు అతనికి వైరాగ్యమూ, ఇతరపాండవులకు జ్ఞానమున్నూ ఉపదేశించి అంతశ్శత్రువుల నరికట్టుట శ్రేష్ఠతమమగు కార్యమను విశ్వాస ముదయింపజేసెను. కావున పంచపాండవులు ద్రాపదితోకూడా భోగసుఖములు త్యజించి సంసారము రాజధర్మమున్నూ నిర్వహింపవచ్చునని నిశ్చయించుకొని, జ్ఞానబలమే నిజమైన వీరత్వమని నమ్మిరి. ఈశక్తిమూలమున జితేంద్రియులై, చిత్తవశీకరణ నిపుణులై, జీవితము సార్థకమొనర్చువారికి భుజబలమున గాని, సైన్యబలమున గాని, సహాయసంపదయందుగాని యేలోటూ ఉండదు. వశిష్ఠవిశ్వామిత్రులు తమ తపోమహిమచేత తండోపతండములగు నేనలు కూర్చలేదా? ఇట్టి సామర్థ్యమున్నా విశ్వామిత్రుడు వశిష్ఠునితో సమానశక్తిశాలి కాలేకపోవుటచేత సంగ్రామమున జితుడై బ్రహ్మర్షి కావలెనని దృఢప్రతిజ్ఞచేసి తీవ్రమైన తపస్సువల్ల జ్ఞానబలము సంపాదించి బ్రహ్మత్వము పొందగల్గెను.

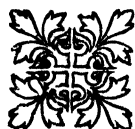
అదర్శ రాజ్యము—

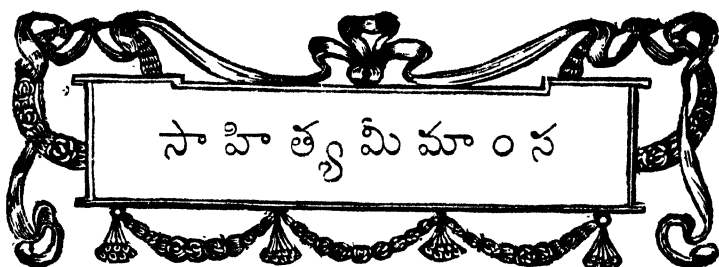
యద్ధభూమిని ప్రాణములు బాసినవారికి వీరస్వర్గము లభించునని ఆర్యుల విశ్వాసము. అవసానకాలమున దుర్యోధనుడు కృష్ణునితో నిట్లనెను—

1. అధీతం విధివద్ద తం భూః ప్రశాంతం ససాగరా
మూర్ధ్నిస్థిత మమిత్రాణాం కోను స్వంతతరో మయా॥
2. యదిష్టం త్తత్ర బంధూనాం స్వధర్మ మనుషశ్శితామ్
తదిదం నిధనం ప్రాప్తం కోను స్వంతతరో మయా॥
3. ససుహృ త్సానుగ త్తైవ స్వర్గం గంతాహ మచ్యుత
యూయం నిహత సంకల్పః శోచంతో వర్తయిష్యథ॥
1. చదివితీ నెల్లవేదములు జన్నము లొప్పగ జేసితిన్ రమా
స్పదమగు వృత్తి బొల్చి నరపాలకు లెల్లను గొల్చి గంటి ను
ర్మదరిపు గాఢగర్వ పరిచుర్దనకేళి యొనర్చితిం దగం
దుది నని మిత్రబాంధవులతో త్రిదివంబున కేగు టొప్పడే!
2. సమరము శమంతపంచక సమీపమున ధర్మవృత్తి సలుపగ నత్యు
త్తమలోకము సమకూరెను విమలాత్ముడనైతి నింక జేయును నేలా!
...తిక్కన

పాండవులూ శ్రీకృష్ణుడున్నూ ఈలోకమును స్వర్గముగా నొనర్చిరనీ, వారికి స్వర్గమునకు పోవలయునన్న ఆందోళనమే లేక, స్వర్గముకన్న నెక్కువగు బ్రహ్మపదమును వారు పొంద యత్నించుచున్నారనీ ఆత డెరుగడు. మహాత్ముడగు ముద్గల ముని స్వర్గమునుండి వచ్చిన విమానము తుచ్చమని యెంచి జ్యోతిర్మయమగు బ్రహ్మపదము నాశించి జ్ఞానము శమము నవ లంబనములుగా నొనర్చుకొనెను. అట్టి జ్ఞాన మార్జింపవలెననే పాండవులు ప్రాణములు బాయలేదు. ఇంకా వారు రాజర్షులు కాలేదు. జనకచక్రవర్తివలెనే సంసారము వీడి భగవత్ప్రేమా సక్తులై, సిద్ధి పొందలేదు. అందుకే సకలరాజర్షి వృత్తాంతము శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజు కుపదేశించెను, అట్టి యాదర్శము

లనే భీష్ముడున్నా బోధించి తనువు చాలించెను. భగవద్గీత లందు శ్రీకృష్ణు డుపదేశించిన నిష్కామనివృత్తిమార్గమూ విశ్వప్రేమయూ పాండవు లింకాపొందలేదు, నిష్కామభావ మున వారు యుద్ధ మొనర్పలేదు, అట్టి యత్నమూ చేయ లేదు. అట్టివారు శ్రీరామజనకాదులవలె నిర్లిప్తభావమున రాజ్యము చేయగలరా? శ్మిరియాదర్శమగు ఉన్నత రాజ ధర్మమును వా రనువర్తింపలేదు, విశ్వప్రేమ చూపించనేరని శ్మిరియులు రాజ్యశాసనమున కహంకారులు కారు. ఇట్టి ప్రేమా నివృత్తులైన దశరథ శ్రీరామపాత్రములను నిర్మించి వాల్మీకి సింహాసనాసీనుడయిన రాజు ప్రేమరాజ్యమును స్థాపించు తెరగు రామరాజ్యదృష్టాంతమున లోకమునకు వెల్లడిచేసెను. మహా రాజాధిరాజైన రాముడు ప్రజానురంజనతత్పరుడై ప్రాణాధిక శుగు సీతను పరిత్యజించెను; లోకహితము కూర్ప తనసుఖము బలియొనగెను. అట్టిరాజ్య మెచ్చటనైన తిరిగి స్థాపించ బడునా? అట్టి రాజశేఖరుడు తిరిగి అవతరించునా?

ఏ డో పృ క రణ ము

సా హి త్య ము న దే వ త్వ ము

స తీ త్వా డ ర్శ ము—

ఆర్యకవులు రచించిన ఆదర్శములలో కర్తాదర్శములే కాక కార్యాదర్శములు కూడా ఉన్నవి. వీటితో తక్కినకవుల ఆదర్శములు తులతూగనేరవంటే మనకవుల కల్పనాశక్తి విరివీ ఉన్నతీ తెలియగలవు. సతీప్రతిమ నేకవి రచించినా అది సీత ప్రతిమకు వెనుకబడుతుంది; పతివ్రతాప్రతిమ నిర్మిస్తే అది దమయంతికి సాటిరాదు. ఆవిరి యోడలముందు చేపలబట్టు చిన్నచిన్న కలముల తీరున, దివిటీముందర దీపాల లాగున, హనుమంతునెడుట కుప్పిగంతులబోలికను వ్యాసవాల్మీకులు నిర్మించినఆదర్శచరితములముందు ఇతరకవిచిత్రములు రాణించ నేరవు. కాళిదాసు, భవభూతి, శ్రీహర్షుడు మొదలగు కవులు పైని చెప్పిన కవిద్వయము ననుసరించి వారి యాదర్శములనే పుష్టిచేసి అలంకరించి చెన్న వహింపజేసినారే కాని నూతనా దర్శములను సృజింపలేదు.

విద్య.

మానవప్రకృతిలో స్వాభావికముగా వశ్యంశ ప్రధానముయి యుండును, కావున దానిని పోగొట్టుటే విద్య యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. పశుత్వముకు ప్రాధాన్యము తగ్గించి మనుష్యత్వదేవత్వములకు ప్రాధాన్యము సిద్ధింపజేసేదే క్రమమైనవిద్య. ఇట్టివిద్య మనసంఘముయొక్కయు, కుటుంబములయొక్కయు రీతిసీతులమూలాన సిద్ధిస్తుంది. స్త్రీజాతిని అడ్డుఆజ్ఞలులేక దానిచిక్షమునచ్చినట్లు పెంపొందనిస్తే అదెంత నింద్యస్థితికి వచ్చునో, క్రమమైన విద్యాప్రభావమువల్ల అది దివ్యత్వము నెట్లుపొందునో మనశాస్త్రములందు వర్ణింపబడి ఉంది. బాల్యమునుండి సుపరిష్కృతము కాకుంటే మానవప్రకృతియొక్క సౌందర్యము భాసమానము కాదు. అందుకే మనయిళ్లలో బాలులతోపాటు బాలికలకున్నా చిన్నప్పటినుండి క్రమశిక్ష ప్రారంభింపబడును. ఈ శాసనప్రణాళి కఠినము-పితృగృహము విడిచి గురుకులము ప్రవేశించేదాకా బాలులకు నయశిక్ష ఒనగినట్లు బాలికలకు కూడా పుట్టినిల్లు వదలి మెట్టినిల్లు చేరే వరకూ నయశిక్ష నొసగుచుండేవారు. సుశీలగురుకు తరుణావస్థయందే వారి నత్తింటి కంపేవారు. బాలుడు గురుకులమున్నూ బాలిక అత్తిల్లా ఇంచుమించుగా ఒకయీడునే చేరేవారు, కాబట్టి యిద్దరికీ పితృలయమందు మొదలుపెట్టిన విద్య అన్య గృహమున పెంపొంది నమాప్తమయ్యేది-తరళమతులైన బాలకులను తగినరీతిని శాసించి భావిజీవితమున కుపయోగించే

గుణములు గురు వేలాగు నేర్పునో, ఆలాగే అజోధలగు బాలికలను అహంకారీతని శాసించి గృహిణీధర్మములు అర్పింపి పెద్దలు నేర్పుతూండేవారు. ఇట్టిశిక్ష స్వగృహమున కొనసాగక పోనడము చేతనే మనసంఘమున పైనుదహరించిన వ్యవస్థ యేర్పడింది - దానివల్ల బాలికాబాలకులు సుశిక్షితులై సంసార సంబంధములగు పనిపాట్లలో నిపుణులై సుఖముగా జీవించు చుండిరి-వీరు గృహస్థులుగా పెరిగి నష్టపడు తమబిడ్డల కిట్టిశిక్షే యొసంగుతూ సంసారవృక్షమును నలువైపులా వ్యాపింపజేసి తత్ఫలముల ననుభవించుచుండేవారు-మనవాళ్ళు తమ మానుషత్వము నభివృద్ధిచేసుకొని స్త్రీపురుషులయందు దానిని పెంపొందించి సంసారముల నేలాగు సాగిస్తూ ఉండిరో, ప్రేమచేతను స్నేహముచేతనూ అందరి నెట్లు ప్రసన్నుల చేయగలిగారో దానికి ప్రత్యక్షసిద్ధర్శనములును మనగ్రంథములలో చూడవచ్చును.

సంసారాశ్రమములు ప్రవృత్తిమార్గమునకు విస్తృత క్షేత్రములు. తద్దోర లహరులయందు నిరాటంకముగా కొట్టుకొనిపోయేవాళ్ళు ఆ తరంగములయందు మునుగుతూ తేలుతూ, కాలవశమున పోటుబెబ్బలు తింటూ, ఆ ప్రవృత్తి ప్రాంతమున ఒక సంసారతరంగము నుంచి ఇంకొక తరంగము నకు కొట్టుకొనిపోయి, జన్మజన్మాంతరమలా వాత్యాచక్రమున తిరుగుతూ ఉందురు. సంసారమందలి సుఖదుఃఖములే వారికి భోగభాగ్యములు. ఆసుఖ మెంతపొచ్చినా దుఃఖము దూరము

కాక కనుముగా పెరుగుతూ ఉండును. ఇట్టి సయోముఖ విషకంభమునంచి వెలువడే మార్గము మనముఘలు చూపినారు; అదే నివృత్తిమార్గము. ప్రవృత్తి నేగమును అరికట్టడము వల్లనే సంసార గతిరోధము ఘటిల్లును. ఇది సంభవమా? సంసారాంబుధిలో లోతుగా మునిగినవారికిన్ని విషయసుఖములను నాచులో చిక్కుకొన్నవారికిన్ని ఇది అసంభవము. కనుకనే మనము కూడా అట్టి లోతైన గోతులలో కూరిపోకుండా ఏదైనా ఆసరా దొరకబుచ్చుకోకుంటే కృతార్థుల మగుట సున్న. పూర్వోక్త శిక్షాప్రభావ మనే ప్రాపు దొరకొన్నవాళ్లు సంస్కృతిప్రవాహమున కెరు రీతగిలకు యోగ్యమైన విద్యకు ఫలములు చూడ:—అరిషడ్వర్గము లొంగదీయట, యౌవనోన్మాదము నరికట్టుట, భగవంతు నారాధించుట, బాలికల కిట్టి చిత్తశుద్ధి కల్గడమునకే సతీత్వాదర్శము శిక్షాప్రతీకము కల్పింపబడినవి; బాలకులు గురుకులమున శుశ్రూషచేస్తూ వేదాధ్యయనము, శాస్త్రపఠనము చేసేటప్పుడు నివృత్తిమార్గ చోదకములైన శమదమాదిగుణగణము *సభ్యసించకతిప్పదు. అధ్యయనము, శాస్త్రపఠనమున్నా క్రమమైనశిక్షకు

'Tis beauty that doth oft make women proud ;
'Tis virtue that doth make them most admired ;
'Tis government that makes them seem divine.

... .. Shak.

స్త్రీల తరుచుగ గర్వింప జేసేడునది
సౌగంధ్య, వారల మిక్కిలి పొడబడెడి
సలుపునది సద్గుణంబు, వేల్పులుగ వారు
తెలియబడజేయునది జీర్ణోదయత మా వె.

కేవల సహాయములు (auxiliaries), మానవులు సచ్చరిత్రులు కావడమే విద్యయొక్క ముఖ్యద్దేశము.

పైత్ర—

సతీధర్మమే స్త్రీల కుత్కృష్టాదర్శము, కావున సతీత్వ నిర్వహణమునకు సాధనమగు విద్యయే వాళ్ళకి నేర్పేవారు. ఇదిగాక ఉత్తమఫల మింకొకటంటే దానికి తగిన విద్య నేర్పి యుండురు. బాలులకు గురుకులవాస విద్యాప్రణాళి విధి బద్ధము చేసినట్లే మనువు స్త్రీశిక్షాప్రణాళిని కూడా నిర్ణయించి యుండును. సీత మన కాదర్శసతీమణి కదా? అయోధ్య నామె ప్రవేశించునప్పటికి పుట్టింటిచదువు పూర్తియై యుండును. ఆవిద్యాక్రమము వాళ్ళికి వర్ణింపలేదు, కాని తద్వారా ఆమె కలవడిన గుణసంచయమునబట్టి ఆమెకు స్పేరిన పిద్యానిశేషమును మన మూహించవచ్చును. పుట్టింట రాజ్వియైన జనకమహారాజయొక్క సాంసారికవ్యవస్థకు తగిన శిక్ష ఆమె కబ్బియుండును. అచ్చట సుశీలలగు సతుల దృష్టాంతముల నామె చూచియుండవలెను. వ్రతములు, నియమములు, పాతివ్రత్యము, సంయమము, గురుభక్తి, దైవభక్తియూ చిన్న తనమునుండి ఆమె నేర్చియుండును. ఇట్టిభక్తితోనే పతి తన జీవనసర్వస్వమని భావించియుండును. భక్త్యావేశమున ఏకనిష్ఠ, నిస్సావధి, నిరాకాంక్షయున్నా కలదై పతిసేవ చేయగల్గు సతీమణి అట్టి భావములతో భగవంతుని కొలువ గలదన్న వింతా? పసితనమునుండి గురువులకు శుశ్రూష

చేస్తూ దేవతలను భక్తితో నారాధించుతూ ఉన్న బాలకు పాతివత్యపాలన మొకలెక్కా? బాల్యమునుండి భక్తి శ్రద్ధలం దారితేరినవాళ్ళు నయోవృద్ధి నొందినకొద్దీ వాటిని పెంపొందించగలరు; బంధువులముడ వాళ్ళుచూపే అనురాగమూ ప్రేమయున్నూ అట్లే దినదినాభివృద్ధి నొందును.

వేదశాస్త్రజ్ఞానము లభించనివారికి భక్తే ఉత్తమ మార్గమూ ప్రధానవిద్య తపస్సు నగును. బాలిక బాల్యావస్థ యందే పత్యారాధనయు నేర్చుకొనును. అశిక్షితులైనవాళ్ళకు ప్రత్యక్షదేవత అధికతమభక్తిపాత్రము. ప్రత్యక్షదేవతారాధనము భగవదారాధనముకు తొలిమెట్టు; భక్తిమార్గమన లంబించేవాళ్ళు స్థూలదేవతలనే మొదట పూజింతురు, తరువాత అది సూక్ష్మదేవతారాధనముగా పరిణమించుతుంది; ఇందుకే పతిప్రేమ పెంపొంది జగత్పతిప్రేమ అవుతుందని చెప్పితిమి! జగత్పతిప్రేమ పూర్ణమై విస్తృతముకాగానే విశ్వవ్యాపి యగును. క్షాంతి, దానము, ధర్మము మొదలైనవాటి చేత ప్రాశస్త్యము పొంది నారీప్రేమ ప్రకటిత మవుతుంది. అతిథులు, అభ్యాగతులు భగవద్రూపులని యెంచి వారిని సత్కరించుటవల్ల ఔదార్యము హెచ్చును. పతియందలి అనురాగము భగవత్సృష్టమైన జంతుజాలమున ప్రసరించును. జీవుల యెడ దయజూపకున్న అనగా భూతదయ లేకుంటే భగవత్పూజ సార్థకముకాదు. చూడండి:—

.....దయావిహీనతన్

చేసినకర్మముల్ ఫలముజంగున? కర్మము లెన్నియేనియున్
చేసినవాని సద్గతియె చేకురు భూతదయార్ద్రబుద్ధిన్...”

.....అ॥ పెద్దన్న

మొట్టమొదట సంసారమున సంకీర్ణభావమున బయలు
దేరిన ప్రేమ క్రమముగా విశ్వవ్యాప్త మవుతుంది. విశ్వ
వ్యాప్తమైన ప్రేమను “మైత్రి” అంటాము, దాని నభ్యసించిన
సతీమణి పతివెంట దుర్గమారిణ్యముకై నా ప్రయాణముచేయ
సిద్ధపడుతుంది. యాజ్ఞవల్క్యుని భార్యలలో మైత్రేయి
మాత్రమే ఇట్టి ఉదారప్రేమపథగామిని అయింది. కావుననే
ఆత్మజ్ఞానము పొంద నామె కహాత కద్దని యెంచి—“నీవు
నీపతిని ప్రేమించుచున్నంత మాత్రాన అతడు నీకు ప్రేమ
పాత్రముకాడు, నీ వాత్మను ప్రేమిస్తున్నావు కావుననే నీపతి
నీకు ప్రేమాస్నదు డవుచున్నాడు. ధనమును నీవు వలచు
చున్న హేతువుచేత అది నీకు ప్రియము కాదు; నీ వాత్మను
ప్రేమించుటచేతనే ధనము నీకు ప్రేమపాత్ర మగుచున్నది;
నీవుత్రుని నీవు ప్రేమించడముచేత వాడు నీకు ప్రేమస్థానము
కాడు, నీ వాత్మను ప్రేమిస్తున్నావు కనుక వాడు నీకు ప్రియ
తము డవుచున్నాడని ” * యాజ్ఞవల్క్యుడు ఆమెకు
బోధించెను.

* వ్యక్తమైన ప్రతిపదార్థమందున్న ఆవ్యక్తమైన ఆత్మ నిహితమై
యున్నదనిన్ని, “ఏక మే వాద్వితీయ”మృని మనమెరిగి ప్రేమించవలసిన
పదార్థ మదే అనియు, ప్రతివస్తువునకు సత్తా దానివల్లనే కలుగుననియు,
వస్తువునందు మనకుగల ప్రేమ ఆత్మయందు నిహిత మొనర్పవలెననియు
ఋషి అభిప్రాయము.

ఇట్టి మైత్రిని సాధింపగలిగినందుకే గార్గి ఆత్మజ్ఞానోప
దేశమున కహంకారా లుండి. పాతివ్రత్య మాచరించి దివ్య
త్వము సాధించిన సతీమణి ముక్తినిదానమైన ఆత్మజ్ఞానమున
కథికారము పొందగలరు. అందుకే పాతివ్రత్యము స్త్రీలకు
ముక్తిమార్గమని మన శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. పాతి
వ్రత్యము గౌణరూపమున ముక్తిసాధన మవుతుంది, పతియే
సతికి ముక్తిసాధనము. ఇట్టి దివ్యాదర్శమున కిప్పటి హిందూ
నారీమణు లెంతదూరమున నున్నారో కొంచెము పరికించండి.
దివ్యాదర్శములను ధిక్కరించినవారు పతితులౌట సహజమే!

దేవతాదర్శము—

ఉజ్వలమైన దేవతాదర్శ మెప్పుడూ మనస్త్రీల కళ్లకు
కట్టినట్లుండును. లక్ష్మీ, సరస్వతి, శారీర్యూ నిట్టి ఆదర్శ దేవ
తలు. సిరుల తులతూగుచున్న స్త్రీ లక్ష్మీవలె మార్దవము,
స్థైర్యము, పతిభక్తియూ అభ్యసిస్తూండును; బుద్ధిమతియైన
స్త్రీ సరస్వతిని బురుడించును. శారివలె పత్యనురక్త లవుట
కందరూ కోరుచుందురు. పతిపరాయణ, ధీర, శాంతస్వభావ,
సుశీలయు నగు నవలూమణిని లక్ష్మీయనీ గుణవతిని సర
స్వతియనీ, అందరియెడ దయచూపే సాధ్వీని అన్నపూర్ణయనీ
భావిస్తూంటాము. దీనికి హేతువేమి? ఈ దేవతాదర్శములు
మనవ్యాదయఫలకములందు చెక్కియుండబడుటచేతనే గదా!
నారీజనమునకు దివ్యత్వము సిద్ధించు సూక్ష్మమార్గము మహా
భారతమున “సత్యాచారపదీసంవాదమం”దు వివరింపబడింది.

పంచపాండవు లొకరొకరికంటె ద్రావదియందు అనురక్తు లాట అత్యద్భుతమని యెంచి సత్యభామ ద్రావది నిట్లడిగెను. సగుమొగంబులేకాని నాతీ, సీదెన నెప్పుడూ పతులకు కిస్కలేదు. ఇది—

*వ్రతముపెంపామంత్రోషధవైశ్యంబౌ సరస నైపథ్యకర్మకాశలమొ చతుర విభ్రహెల్లాసరేఖయొ వెలది నీ విశేషభాగ్యహేతువు సెపుమ నాకు.

అనేటప్పటికి ద్రావినికి వచ్చినకోపము నడచుకొని యిట్లనెను:—

1 అలయక మంత్ర తంత్ర వివిదౌషధభింగుల జేసి ఎంతయుం నలతురు నాథులంట మగువా కడు జేలతనంబు, దానమున్ గలిగిన ప్రేమయుం బొలియు, గాని యొకండును సిద్ధిబొంద, ద ప్పాలతులతోడి మన్ని ఆహిపాత్తుగ చూచు విభుం డెరింగినన్ పాండవులయెడ నే నెట్టిదాననై యిట్టి సాభాగ్యంబు నందితిన్ అది నీకెరిగించెద వినుము:—

2 పతులకు నెప్పుడు కౌవింపందగను కపటకర్మంబుల త ద్భావమెరిగి వశవర్తిని యై ననిత చరింపనదియయగు నెల్లవియున్॥

3 పతులాత్మ నొండొక పడతులగలిసిన, నలుగ నెయ్యడలనహంకరింప మదముప్రమాదంబు మాని వారికి చిత్త, మేక ముఖంబుగ నెల్లప్రాద్దు భక్తి నేయుదు, చూపు పలుకులు కోర్కెయు జెయ్యులు వింతగా చేయ నెపుడు,

అమరగంధర్వయక్షాదులందైనను, బురుషు నన్యనిత్యుంబుగదలంతు న్నానభోజనశయనాదిసంప్రయోగ మర్థి పతులకుమున్నెందునాచరింప

పతులు పెచ్చిన నాసనపాద్యవిధుల భక్తితో నేన కావించు పనుప నొరుల||

4 అత్తకుభక్తిగల్గి మది నాయమ సెప్పినమాడ్కి చెటికా

స్మృతము లాచరింతు గురువిప్రసురాతిభిపూజనంబు ల

త్యుత్తమభక్తి నేన తగ నోపి యునర్హ ప్రయంబు తాల్మియున్

మెత్తదనంబు సంతతము మేల గ దాల్తు సమస్త భంగులన్||

.....సకలభృశ్యజవంబుల జీవితంబుల నరసి నేన నడుపుచును,

పాండునందనులు తమకుటుంబభారంబు సర్వంబును నాయంద
సల్పి వారు నిర్భరులై యిష్టవిహారంబుల నుందురు. కే నెల్ల వెంట నప్ర
మత్తనై ఎర్తించును.

6 పతి గడవంగ దైవతము భామల కెంగునులేదు ప్రితుడై

పతి కరుణించె నేని కులభామిని భాసుగభూషణాంబరా

న్వితభానాన్యగౌరవము విశ్రుతసంతతియున్ యశంబు స

ద్గతియును గల్గు నొండుమెయి గల్గునె యిన్ని తెరంగు లారమున్||

(దాపది గృహకృత్యములందు అత్యంతధీరయు, వ్యవ
హారమున అత్యంతనమ్రయు, అభ్యర్థనమున సంభాషణయం
దున్నా వినయవతియు వంటింట దమయంతియు, అతిథిసంత
ర్పణమున అన్నపూర్ణగానూ వర్తించడము చూచి చాల
అచ్చెరు వొంది సత్యభామ“ఆహా! ఈమె సాక్షాల్లక్ష్మీదశ
భుజయగు లోకమాత” అని నుతించి పతివశీకరణమంత్రమూ
బౌషధమున్నూ కన్నులారగాంచి సంతసించి ద్వారక కేగెను.

ఆ ద ర్శ దం ప తు లు .

ఆర్యసాహిత్యమున సత్యాదర్శము చిత్రించినట్లే కవులు
సత్యాదర్శనమును కూడా నిరూపించినారు. అనాదినుండి పత్యను
రక్తలగు ఆర్యసతీమణుల చరితము ననుసరించి సత్యాదర్శము

నిర్మింపబడింది. దివ్యాదర్శములే అవశ్యా సుసరణీయములు, మన యాదర్శము లుట్టివే. వీటిలో భావాని యొక్కరై, ఆమె ప్రీతూపధానిణియగు ప్రకృతి.

పురుషాదర్శ మెట్లు లభించును? ప్రకృతి పురుషులు సృష్టిలోని మూలతత్వములు. పురుషుని సత్త ప్రేమయం దుండును, ప్రేమయే సంసారమునకు మూలభిత్తి; వ్యక్తులు కలియుటకూ వేరగుటకూ ప్రేమ ప్రధానకారణము. పురుషుని ప్రేమ మయమూర్తే ప్రకృతి. ప్రకృతి పురుషు లనాదినుండి పరస్పరాసక్తులు, వారిద్దరికీ సత్త ఒక్కటే. ప్రకృతి పురుషు నాశ్రయించుటనేతనే అతనికి విశ్వేశ్వరుడనీ ఆమెకు విశ్వేశ్వరి అనీ పేర్లు వచ్చినవి. అతడు ప్రకృతిలో చొచ్చి విలాసార్థము విశ్వమంతా సృజించి రక్షించి ధ్వంసము చేయుచుండును. విశ్వమే లేకుంటే ప్రకృతిపురుషులకు నెలవేదీ? ఈలోకమంతా మాయామయము, విశ్వప్రకృతి మహామాయ, ఆమె పురుషుని ప్రేమాధీనయై యుండును. సతి పతిని విడుచునా? ఆమె కతడే సర్వస్వము, ఏకాశ్రయము. ఆమె కాతనితోటే సంసారము, అతని పరిచర్యయే ప్రధానలక్ష్యము. అతనియెడ నామె యాసక్తి రూఢము, ఎప్పుడు నుండు పదార్థము సత్, దాని నాశ్రయించి యుండునది సతి.

అదర్శరూపుడగు పతి—

పైనివివరించిన సతి ఆర్యుల కాదర్శరూపిణియైన సతి, ఆమె భర్త అదర్శరూపుడగు పతి. ఆ జగత్పితరుల ననుక

రించి ఆర్యదాంపత్యము సంఘటిత మయ్యెను. ఆదర్శదంపతులు ఉమామహేశ్వరులు, వారి కవినాభావసంబంధ మేర్పరచబడినది చూడండి—

వాగ్ధావివ సంపృక్త.....

“జగతఃపితరా వందే పార్వతీపరమేశ్వరా”, .కాళిదాసు

ఆర్యబాలికలు తమభర్తలు సదాశివులనీ, సదాశివుడు పార్వతియెడ నెట్టి యానక్తితో మెలగెనో తమ భర్తలుకూడా తమపై నెట్టి అనురాగము చూపవలెననీ కోరుతూ బాల్యము నుండి శివునారాధిస్తూ “జన్మజన్మాంతరములందు నిన్ను జోలు పతిని సమకూర్చుచుని” ప్రార్థింతురు. ఇట్టి కామారీవ్రతమునే కాళిదాసు గారికి నిర్దించెను, ఆ గారీపూజే ఇప్పటికీ పెల్లికూతుళ్ళు వివాహకాలమున చేయుదురు.

పసితనముందే సతీదేవి శివు నర్పించి వ్రసన్నుని చేసుకొని పెళ్ళియాడి సుఖముగా నుండెను, ఆమె మరణించి తిరిగి సదాశివునే పతిగా బడయవలెనని పార్వతియై కామారీవ్రతమాచరించెను, ఈ తపోదృశ్య మతిసుందరము మనోహరమగునట్లు కాళిదాసు వర్ణించెను. పార్వతి శివుని పూజించుటకు కావలసిన పువ్వులు కైలాసగిరిని పూస్తూఉంటే వాటితో తన్నర్పించినందుకు శివుడు సంతసించి తత్పూజాఫలముగా నామెను భార్యగా గైకొనెను.

1 ప్రేమమయుడు (భోలానాథుడు.)

ఆర్యనారీమణులకు నిరూపించిన వ్రత మీతపశ్చరణమే. పార్వతి శివునర్పించినతీరుసనే సతులందరూ సృష్టికర్త నారాధి

స్తూటంటారు. సృష్టికర్త ప్రేమమయుడూ ప్రేమాధారుడని చెప్పనేచెప్పితిమి. ఆప్రేమవల్లనే నారీమణుల హృదయమును తనవైపు లాగుకొని అత్యాదరముతో నాప్రేమను వృద్ధిచేయును. ప్రేమప్రభావమున నారీమణులు తమ్ముతాము మరచి ప్రేమించువారియందు మనస్సు లగ్నముచేసి ఏకనిష్ఠతో వారికి తోడునీడలై వర్తింతురు. పత్నియెడ అనూనాదరమా, ప్రేమయు చూపి ఆదర్శరూపుడగు పతి ఆమెకు స్వర్గసుఖము చేకూర్చును. అందుచేత ఆమె కాతడు ప్రేమమయుడగు దైవమగును, అట్టివానియం దేకనిష్ఠ సహజముగా కుదురును. పతి ప్రేమ నిరాకాంక్షము, నిస్సార్థము, ఏకనిష్ఠము, గౌరవపూర్ణము కావున ఆమె తనప్రేమను కూడా అట్లే మొనరించి పత్యను రక్షయగును. ఇట్టిపతి ఆదర్శపతియని మనువు శాసించెను. పతి వృథుడు, మందపాలుడూ ఇట్టి పతులే. అఖినికృష్టమగు కులము నపుట్టిన అక్షమాలను సారింగిని మాన్యులూ సతులు నగు లలనామణులుగా గావించినారు. సత్యవతి మొదలగు నిమ్నజాతి నారీమణులు పతుల గుణసంపదచేత గుణవతులై సతులైరి. స్త్రీల సుద్ధరింప సమకట్టువాళ్ళు వారిమూలముననే తమవంశము, చారిత్రము, ధర్మమును రక్షించుకొందురని మానవధర్మ శాస్త్రమందున్నది. కులనారులు గుణవతులౌటవల్ల వారి కులము, శీలము, ధర్మమున్నూ ఉద్ధరించడమునకు సంజేహములేదు. మహాదేవుడు సతీప్రేమను మెచ్చి దానికి పశుడయ్యె ననుటకు ప్రత్యక్షప్రమాణమాతడు అర్ధనారీశ్వరుడు కావడమే.

ఇట్లునచో నిక ఆ దంపతులకు వియోగ మెక్కడిది ?

2. ఆశుతోషుడు (ఉబ్బలింగుడు) —

శివు డాదిర్యపతి కానడము నిస్తులపత్ని ప్రేమయున్నా పత్ని రక్షణచేతనే కాదు. గూఢగుణసంపదచేతకూడా అత డార్య యువతీవతంసముల మానసము లాకర్షించును. గూఢమున నాత డద్వితీయుడు, ప్రేమస్వరూపుడు, సర్వాంగసుందరుడు. రాధక శ్మకు శ్యామసుందరుడు మదనమోహనుడు, భవానికన్నులకు పరమేశ్వరుడు లోకైకసుందరుడు; ఇద్దరూ వారివారి భార్య లకు జగన్మోహనసౌందర్యసారరూపులు. అట్టి ప్రేమమయుడగు పతి తనకు లభించవలెనని ప్రతిహిందూబాలికయూ కోరు చుండును. పతిప్రేమను బడసినవెన్న తదితరప్రపంచమంతా సారహీన మనిపించజాలు పతిలబ్ధికై గుంచుమంచినతములూ నోములూ నల్పుదురు. ప్రేమమయుడగు భర్త ఎట్టివాడు? శివుని గుణములే ఆతనికిందములెచ్చెను. అందు ముఖ్యమైనది సహజప్రసన్నత. ఆశుతోషున కన్యమాలగు అందములే? అవగుణములెన్ని ఉన్నా ఆశుతోషుణ మఖిలసుగుణముల కా కరము. అల్పసంతుష్టుడగువాని సరససుండుట సకలసుఖములను జారగొనుటయే; అతడు: సంతతప్రపుల్లుడు, అసవరత ప్రస న్నుడు; అట్టివానితోటి కాపురము అమిత సుఖావహము; అల్పసంతోషి నారాధించుట అతిసుకరము, సుఖకరము-అందు చేతనే ఉబ్బలింగనినంటిభర్త తమకు ప్రాప్తించుగాక అని యెల్లప్పుడూ హిందూబాలిక లాశవహించి యుందురు.

3. ఆనందమయుడు (నిత్యానందుడు) —

అల్పసంతోషి దినమంతా పాటుబడి యింటికి వచ్చి తనకోసము తగిన ఏర్పాటులు తక్కినవాళ్ళు చేసినందుకు చాలా సంతసించును. జీవనోపాధి నార్జించడమునకు పగల్గెల్ల శ్రమపడి చీకటిపడేటప్పటి కింటికి వచ్చేసరికి వానిభార్య ఇల్లంతా శుభ్రముగానుంచి సామాను సర్ది వంటచేసి ఎప్పుడువచ్చునా అని ఎదురుచూస్తూ ఉంటుంది. ఆమె నట్లుచూచి నదానందుడైన భర్త సంతసమున గెలతును. అతనిపాలి కామె గృహలక్ష్మీ! లక్ష్మీ యున్నచోట సౌఖ్యమునకు కొదవా? అందున్నూ గృహిణి సానుకూల యైస్సెల్లతే సంతృప్తి కేమి తగ్గువ! అట్టి దంపతు లాదర్శదంపతులని మానవధర్మశాస్త్రమందుంది-తృప్తి సకలసద్గుణములకు నిధానము; చూడండి-

1. సంతృప్తి మూడు జగముల పూజ్యుండు, సంతోషి కెప్పుడు జరుగు సుఖము.

సంతృప్తి గాకున్న సంసార హేతువు, సంతసంబున మా క్రిసతియు దొరుకు,

పూటపూటకు జగంబున యదృచ్ఛాలాభ తుష్టిని తేజంబుతోన పెరుగు

పరితోష హీనత ప్రభి చెడిపోవును జలధార ననలంబు సమయునట్లు...

.....భాగవతము.

2. My crown is in my heart, not on my head;

Not decked with diamonds and Indian stones,

Nor to be seen : my crown is called Content;

A crown it is, that seldom kings enjoy.

.....Shak

వాకిటిము నాడు డెండమున నుండు, నాశలస్నానము, వివిధరత్నముల జెక్కబడగ లే, దద్దియున్నాన బడగ బోదు, తనివి నామాభిదోర లది కనుటయరుదు.

...అ||నా||దా||

4. అవ్యభిచారి (ఏకపత్నీ సతస్థుడు) —

“యావజ్జీవమూ అవ్యభిచారులై యుండుట స్త్రీపురుషుల ధర్మము; వివాహితులగు దంపతులు వియోగములేక త్రికరణశుద్ధిగా వ్యభిచారులు కాకుండా వర్తింపవలె” నని మన ధర్మశాస్త్రము శాసిస్తూన్నది. ఆదర్శపతి ప్రేమమయుడూ, ఆశుతోషుడూ, సదానందుడూ, పత్నిని గృహలక్ష్మిగా భావించునాడు నాటచేత వ్యభిచారలిప్తుడై భార్యను బాధించడు. స్త్రీలు దుస్సాంగత్యమునల్ల చెడిపోదురని అతనికి తెలుసును. దుష్టచారిత్రియైన స్త్రీ ఫుట్టింటికి అత్తింటికి కూడా ముప్పుతెచ్చును. అంతేకాదు-

“స్త్రీషు దుష్టాసు కాంతేయ జాయతే వర్ణసంకరః”...భగవద్గీత

వర్ణసంకర మయ్యెడు ఎనిత చెడిన

కావున చెడుసావాసమునుండి చేడియను కాపాడవలెను.

భార్యాభర్తలు కలిసి గృహకృత్యములను నిర్వహిస్తూంటే వారన్యోన్యశాసితులౌతే కాక అన్యోన్యప్రీతిపాత్రములై ఒకరిమాట నొకరు జవదాటరు. ప్రేమమయుని ఒళ్ళో ప్రేమమయి సంతనమున నుండును, ఆమె తన్ను నేవించుతూ

ఉంటే గృహస్థు స్వర్గసుఖ మనుభవిస్తూ ఉండును. వారి కిహమే పర మవుతుంది, వారు నివృత్తాతారు.

వ్యభిచారమునకు కారణములు. మద్యపానము, దుస్సాం గత్యము, భర్తృవిరహము, ఇల్లిల్లుశిగుగుట, అకాలనిద్ర, పర గృహవాసమనునారని మానసధర్మశాస్త్రముం దున్నది. ఇవి స్త్రీపురుషులకు నర్తించును. ఈ పరిస్థితులను రూపుమాపుట వలన వ్యభిచారము కొంత తగ్గును. మేల్కొని యున్నంత కాలము పురుషుడు కుటుంబపోషణమునా స్త్రీ గృహ కృత్యనిర్వహణమునందున్నా కాలము వినియోగించవలెను. చేతనిండా పని ఉంటే చెడుశిలంపుల కవకాశ ముండదు. పైని చెప్పిన సాధనముకన్న ఉత్కృష్టమైనది భార్యాభర్తల పరస్పరానురాగము. ఇది హెచ్చినకొద్దీ వ్యభిచార మేహ్య మని పంచును. వృథావాగ్వాదమువల్లనూ చికిలిజగడములవల్లనూ కలహములను పంచుకొని మనసు విరుచుకొనక తొంతి, దాంతుల నభ్యసించి సమానురాగులై యున్న దంపతుల చేంత వ్యభిచారము చేరనేరదు.*

* వ్యభిచారమునుగూర్చి మనవారు చేసిన కట్టడి చాలా గట్టిది. ఇది కేవలము కాయకముగానే తలపబడలేదు. మనసులోనూ మాటయందైనా స్త్రీపురుషుల చిత్త మన్యాయత్తము కాగూడని మనవారి నియమము. స్త్రీలను మూడు తెగలుగా భాగించినట్లును:—

కలగోనైన ఆన్యపురుషుని దలపక, సర్వము పతియే అని భావించు వారీమణి “సతి” అత్యుత్తమురాలు. పతినిగాక ఆన్యుల దలచినా వారి

5 ధర్మాశ్రయము—

దోషనివారణ మెంత ఆవశ్యకమో భక్తిప్రేమపోషణ మంత ఆవశ్యకము, కావున ఆదర్శరూపుడగుపతి తన భార్యను ధర్మానుష్ఠానమున సహకారిణిగా నొనర్చుకొనును. బ్రహ్మ యజ్ఞమునందు తప్ప ఇతర యజ్ఞములందు భార్యాసహాయ మావశ్యకము—పితృ, దేవ, భూత, మనుష్యయజ్ఞములలో సర్వమూ నిర్వహించేది సతి. అతిథిసేవ అన్నదానము లామె లేకుంటే జరుగనే జరుగవు.

ఈ యజ్ఞములవల్ల పారుషుని భక్తిప్రవృత్తులే చరితార్థము లగునా? స్త్రీచిత్తమున వీటి ప్రసారమే లేదా? హిందువుల గృహములే ధర్మక్షేత్రములు, అందు పతిపత్నులే కాక ఇతరులున్నూ పాల్గొందురు—గుటుంబముంతా ధర్మానక్తమగును. ఇట్టి ధర్మప్రభావము లేని గృహములు హిందూ గృహము లనిపించుకొనవు. మనయిళ్లలో నిత్య నైమిత్తిక మాసిక వాత్సరిక ధర్మానుష్ఠానము జరుగుచుండుటచేతనే భక్తి, శ్రద్ధ, ప్రేమ, క్షాంతి మొదలగు ఉత్కృష్టప్రవృత్తులు స్ఫూర్తించెందును. ధర్మ మెంతశ్రద్ధతో ఆచరిస్తే అంతత్వరతో

నందరినీ సోదరభావమున జూచునామె ఉత్తమురాలు. ఇతరులయొడ నింత ఉత్కృష్టభావనలేక అందరూ ఏమనుకుందుకో అను బిడియము చేతకాని వీలు చిక్కక ప్రావడముచేతకాని వ్యభిచరించనిది మధ్యమ. పతిని పూరికైన కొనక ఇతరులతో సంబరించునది అధమురాలు. పతి నగౌరవపరచుకాంత పశువుతో సమానము. ఈ పద్ధతి పురుషులకుకూడా వర్తించును.

గుణస్ఫూర్తి వర్ధిల్లుచుండును. ధర్మానుష్ఠాన మెప్పుడూ నిరర్థకము కాజాలదు, దానిమూలాన యింటివారందరూ భగవద్భక్తులగుదురు. మహత్కార్యముల ఫలము వాటి నొనరించిన వారికే కాక ఇతరులకు కూడా చెందుచుండును. గృహస్థులగు దంపతుల ప్రేమప్రవాహము సంసారసాగరమున పడును. భగీరథుడు శివుని జటాజూటమునుండి గంగను భూలోకమునకు తేగా గంగా యమునలు కలిసి కపిలాశ్రమమందలి ఋషులచే పూతమ్ము సగరకుమారుల నుద్ధరించి సాగరమున బడెను. సంసారమున పుట్టిన పతివత్సుల ప్రేమ పవిత్రమై విశ్వరూపుడగు భగవంతునియందు చొచ్చి సర్వప్రాణుల యందున్నా సంక్రమించును. దీనినే “మైత్రి” అంటాము. యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి తన సహధర్మచారిణి యైన మైత్రేయి ప్రేమను భక్తి మార్గమునుంచి తప్పించి మైత్రిగా పరిణమింప జేసెను. అప్రేమ ఋషి పూతమ్ము, యాజ్ఞవల్క్యుడు సంసారమందుండి తాను ఋషియగుటే కాక తన భార్యకు కూడా ఋషిత్వము ప్రాప్తిపజేసెను.

దేవతల సంసారము—

హిందూదేవతలకు కూడా సంసారబంధము కల్పించబడినది. ఈ ప్రపంచమే వారిల్లు, ఇందలి కృత్యములే వారి గృహధర్మములు, పరబ్రహ్మ మొకటైనా ఈశ్వరుడు ఈశ్వరి అని రెండువ్యక్తులయ్యెను. సహజముగా నిర్గుణమైన పదార్థము సగుణమైనది; నిర్లిప్తుడు సంసారలిప్తుడయ్యెను—త్రిపాదు

డగు విరాట్పురుషుడు ఒకపాదమున సంసారలిప్తు డాయెనని ఋగ్వేదమున నుంది. మహేశ్వరుడు సంసారియూ సన్యాసి యు నై వెలయుచున్నాడు. దుర్గ సంసారిణి, త్రైలోక్యతారిణి ప్రేమిమయియు నైన వైష్ణవి. ఈ రెండనమూర్తియే మహిషాసురమర్దిని యని పిలువబడుచున్నది. మహిషాసురుడు సగము మానవుడు సగము పశువు; దుర్గాదేవి వాని పశుత్వము గాపెను. దేవబలము పశుబలమును నిర్జింపగలడు-పశుబలము నెదుట భగవతి అపరాజిత యగును. జగద్రక్షిణి వైష్ణవి యైన శక్తి ఈ ప్రపంచమందలి పాపమును తొలగించును. శివప్రేరణమున నామె ఈ సంసారమున తగులువడనెంచి మహాశక్తి రూపమున నవతరించింది-అందుచేతనే—

“యా దేవీ సర్వభూతేషు శక్తిరూపేణ సంస్థితా

సర్వభూతములందు శక్తిరూపంబున నిలిచియుండును దేవి విలవర్ణ”

అని ఋషివాక్యము. ఈశక్తియందు నిరతృడై మహాదేవుడు నిర్లిప్తుడగు సంసారి అనిపించుకొనెను. అతని సంస్కృతి నిష్కామపవిత్రీక్షేత్రము. ఇట్టి విశ్వపతి హిందువుల కాదర్శరూపుడగు పతి. అసగా ఆదర్శరూపుడగు హిందువుడు గృహస్థాశ్రమము ప్రవేశించి ధర్మాచరణమున దేవత్వము సాధింపవలెను. ఈధర్మములు శిష్టాచారములని విశదముగా వర్ణింపబడ్డవి—118 వ పేజి చూడండి—.

6. గురుజన సేవ—(శుశ్రూష)

దేవత్వ మెట్లు లాభకరము? హిందూగృహము గొప్ప

ధర్మక్షేత్రమని చెప్పియుంటిమి, అచ్చటనే దేవత్వము ప్రాప్తిం
చుటకు వీలుంది. హిందూకుటుంబములయందు పతిపత్నులు
మాత్రమే ఉండక వారి ఆత్మీయులు, కుటుంబము, పరిజనము,
గురుజనమూ కాక ఇరుగుపొరుగువారు, ఆశ్రతులు, అతిథులు,
పశుపక్ష్యాదికమున్నూ ఆకుటుంబమునాశ్రయించుకొని యుం
డును-వీరందరూ గృహస్థుని ప్రేమకు పాత్రులు కావున
అందరికీ అతని ప్రేమ పంచబడును. ఐరోపీయ కుటుంబముల
కింత పరివార ముండదు- హిందూగృహస్థు తనప్రాపు గొన్న
వారియెడ నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నర్తించనలెను. ఒకదెన దార
పుత్రాదుల ప్రేమరజ్జువుతో బంధించి ఇంకొకదెన వృద్ధులౌ
జనసీజనకుల సుఖపెట్టవలయును. ఇంకదెవరి నుపేక్షించినా
మూర్ఖుడనిపించుకొనును, అట్టివాని నందరు నేవగింతురు.
స్నేహ మధోగామి, భక్తి ఊర్ధ్వగామి. పైకెగయు తెంత
కట్టమో క్రిందికిజారు టంతసులభము. హిందూగృహ స్థైర్యదూ
పైకెగుర జాస్తూండవలయును. ఐరోపీయులలో నిట్లుకాదు.
తలిదండ్రులు పుత్రులతో కలియరు, వీరి గాహనస్థ్యముతో
వారి కెట్టిసంబంధ ముండదు. ఇద్దరి కుటుంబములూ వేరుగా
నుండును. గృహిణి పతిమరణానంతరము ఆ సంతానము వీడి
యింకొకని చెట్టబట్టవచ్చును, కావున ఎవరిసంతానము వారిదే.
హిందూగృహస్థునివలె ఐరోపీయుడు ఇంటనున్నవారి నెల్ల
సమదృష్టితో చూడనక్కరలేదు.

భార్యాపుత్రాదులను మాత్రమే ప్రేమశృంఖలమున

తనకు బద్ధులుగా చేసుకొన్నంతమాత్రాన గృహస్థు దేవత్వమును, సాధించగలడా? కల్ల. భార్యాపుత్రుల తగులాటము కేవల పశ్యంత, దీనిని తెంచినగాని దేవత్వబిద్ధి కానేరదు. హిందువుల గాహనస్థ్య మత్యంత కఠినము, ఇది కేవల మైహిక సుఖసాధనమే కాదు, పరమం దక్షయస్వర్గసౌఖ్య మబ్బుటకు కూడా గాహనస్థ్యధర్మాచరణ ముపయోగపడును. ఇందు సంయమ నుత్యావశ్యకము, కావున ఇంద్రియదౌర్బల్యముకల వారీతశ్రమనియనుపాలన మాచరింపలేరు. స్త్రీసాంగత్యమున ప్రాబల్యము నొందిన రిపుషడ్వర్గమును సదమదము చేయవలెను. ఇందు దాంతి చేకూరినపిదప గురుజనమును సేవిస్తూ తపశ్చరణ మాచరించవలెను. “తలిగండులు, తదితర గురుజన మూ జీవించి యున్నన్నాళ్ళు గృహస్థు ధర్మకర్మాచరణమున నెట్టిస్వాతంత్ర్యమూ వహింపరాద”ని నునవు శాసించెను. వారికి శుశ్రూషచేస్తూండే టప్పుడువిఘ్నము లేవీ రాకుండా చూచుకొని, పారలౌకికకర్మ నాచరింపవలసినప్పుడు వారికి నివేదించితీరవలయును. పితృసేవ, ఐహిక పారమార్థిక ధర్మాచరణమూ అను మూడుపనులు చేయుటవల్ల పురుషజన్మ సార్థకమవును, ఇదే పరమధర్మము, తక్కినవన్నీ ఉపధర్మములు.

ఇట్టి కఠినతపశ్చరణమువల్ల దేవత్వము సాధించవలెను, అట్టి సాధనలో పత్ని పతికి తగినసాయము చేయును; అట్లు చేసేటప్పుడు సంతానముపై మోహము విడిచి, స్వార్థము త్యజించి, భక్తికి స్నేహమును, దేవతలకుసంసారాన క్రియున్నా

బలిచేయవలెను. ఇది సులభమైన పని కాదు-పిమ్మట గురుజనమును నేవించుటవల్ల ప్రేమ పరార్థపరమై భక్తిగా పరిణతమవును. పసితనమునండి దేవతల నారాధించువారియెడ భక్తి గన్పరుస్తూ, త్రికరణశుద్ధిగా దేవతారాధనము చేస్తూ సర్వమున్నూ వారి కర్పించి అనురాగమంతా వారియందే నిక్షిప్తము చేయవలెను. “విశ్వమున కంతటికీ పతి సర్వేశ్వరుడు, మేమతనివారము”ని అందరూ భావించవలెను. ఇట్టిపరార్థప్రేమకూ గురుజననేవకూ నుతికెక్కిన దృష్టాంతములు శ్రీరాముడు, భీష్ముడు, ధర్మరాజు. తండ్రిని తనియించుటకు శ్రీరాముడు సింహాసనము వీడి వనములందు నసింపజూయెను; అట్టి సందర్భముననే భీష్ము డాజన్మబ్రహ్మచర్యవ్రతము నల్పేను-ధర్మరాజుకూడా పితృసేవాపరామిత చూపెను. కురుక్షేత్రసంగ్రామమున కులమెల్ల సశింప వృద్ధదంపతులగు గాంధారిధృతరాష్ట్రులను పోషించు భారము ధర్మశనిపై బడినప్పుడు వారి సత్యాధరముతో నాతడు గౌరవిం చెనని భారతమున నున్నది-ఇం దాతని ధర్మపరాయణత స్పష్టము కాలేదా? ఇట్టి యుదారచరితము ఐరోపీయులలో గాంచజోము.

7. ధర్మాచరణము.

గురుశుశ్రూషయందు ద్యోతకమైనట్లు దానధర్మములయందున్నూ ప్రేమ ప్రకటిత మగును. వీటిమాహాత్మ్యము మన గ్రంథములయందు పుష్కలముగా కీర్తింపబడినది. వివిధదానముల నొసగుటచేత మానవుని హృదయము ఉదార మగును.

అతిథినంతర్వణమువల్ల నాతడు పుణ్యాత్ముడగును. ధర్మజానకు దానమాహాత్మ్యము వినుకొతూహలము హెచ్చు; దాతకానివాని కిదియుండదు. ఆర్తరక్షణముకూడా దానమని చెప్పవచ్చును. ప్రాచీనార్యుల గృహములు దానలీలాభూములు, అతిథినేవాలయములు. ఆర్తత్రాణపరాయణులగు వీరులు మనలో చాలామంది కలరనుటకు మనవాఙ్మయమే సాక్షి.

8.—క్షమ

గృహస్థుని ప్రేమ గృహధర్మముల ద్వారా పెంపొంది విశ్వవ్యాపిని యగునని తెల్పియుంటిమి. ఇట్టి భావన యిప్పటికీ పూర్తిగా నశించక మన సంఘమున నచ్చటచ్చటకద్దు. పుగాతన సంప్రదాయము లింకా నమసిపోలేదు, మూలనియమాలు మూలబడక ఆచరణలో నున్నవి. ప్రాచీనకుటుంబవ్యవస్థలగు బంధువులు, దానదాసీజనము, అతిథ్యభ్యాగతు లింకా పాడువడలేదు. హిందువుల కివన్నీ ప్రేమభాజనములే. అప్పటివలె కాకపోయినా గాహాస్థ్యధర్మములు ఇప్పటికీ అచ్చటచ్చట నిర్వహింపబడుతూ ఉన్నవి. అందు శ్రద్ధ, భక్తి, ప్రీతి, మమత యున్నా ఇన్నాదూ ఆచరింపబడుతూ తన్మూలమున ఊంటి అభ్యస్థమగుచున్నది. ఊమాళీలుడు కాకుంటే గృహస్థు పనికిరాడు. గాహాస్థ్యమం దందరికీ ఆదరమున్నది; అందుచేతనే చనువుహెచ్చి కుటుంబములోని చాలామంది స్థిరచిత్తులు కానందున పొరపాటు లెన్నో చేయుచుందురు, వాటి నన్నిటిని యజమాని ఊమించవలెను; లేకుంటే ఎవ్వరూ వానిదరికి

చేరదు, అట్టివారిని ప్రేమచేత వశులను చేసుకొను పెట్టు
తన్నాదరించనివారిని తా నాదరించుట సంభవ మగునా? ఆద
రించనివారియెడ ప్రేమజూపుటకు వీలేదీ? ఆదరముంటేనేకదా
ప్రేయసుల దోషములు లెక్కకు రావు. ప్రేమ, శ్రద్ధ, దయ,
భక్తి, ఇవి నగుని పక్షిపాతిగా నొనర్చును. బంధుగులయెడ
నెట్లో భగవంతునియెడ నట్లే. హిందూకుటుంబమువంటి
క్షమారాజ్య మింకొకచోట నుండజోదు. క్షమ మానవునకు
సుభూషణము. *

శ్రీరామునియందలి క్షాంతి చూడండి—కైకేయి
ఆతని నెంత బాధించినది! వనవాసము తెచ్చిపెట్టడమే కాక
తండ్రిని కూడా చంపింది. శ్రీరాముని వియోగము ప్రాప్తించి
నప్పటినుంచీ పాప మాదశరభుడు విషాదసాగరమునబడి మరి
తరింపనేలేక మృత్యువునాత పడినాడు. దీని కంతటికీ హేతు
వామెయే కదా! క్షమాశీలుడగు శ్రీరాముడు దాని నెంత
నూత్రము సరకుచేయలేదు, ఆమెను పల్లెత్తుమాటాడలేదు,

* Not the king's crown, nor the deputed sword,
The marshal's truncheon, nor the judge's robe,
Become them with one half so good a grace
As mercy does..... Shak.
కాదునృపాలహాళియును, కాదధికారికిగల్గు కత్తియును,
కాదుచూనియంత్యగద, కాదుసభాపతిమేనిఅంగియును,
కాదరవీసమైన దయకైవడి శ్రేష్ఠవిభూషణంబు.

సోకడా లక్ష్యమును కోపోద్రేకమున నామెను నిందింప జొచ్చిన ఆతని మందలించెను. తొంతిచేత ఆతని చిత్తమునకట్టి శాంతి చేకూరెనో, అది యెంత స్థిరమైయుండెనో కొంచెము భావించండి.

ధర్మరాజునందు కూడా ఇట్టి తొంతి కానవచ్చును. పుత్రప్రేమచేత వివేకదూరుడై తండ్రిలేని పాండవులయెడ ధృతరాష్ట్రు డొనర్చిన దుండగముల గూర్చి ధర్మరాజు పెదవి కదల్పలేదు, ఆతనియెడ ననాదరము గానీ బెదానీన్యముకానీ చూపలేదు; అతని ఆగడములు సైరించుటే కాక అతనిని దైవమువలె నారాధించు చుండెను. భీష్మును భీరోత్తమును, సత్యనాధి, దానశీలును, తొంతిపరుడు. శ్రీకృష్ణుడు శిశుపాలు నెడ చూపిన తొంతి అందరూ ఎరిగినదే. ఆర్యులలో పురుషులు మాత్రమే కాక స్త్రీలుకూడా తుచూసంపన్నలే. పుత్రకోరోప హతమానసయైన ద్రౌపది అశ్వత్థామయెడ నెంత తొంతి వహించెనో వినియున్నారు. సౌదాసుడనురాజు వశిష్ఠునిపై కనలి శపింప నుద్యుక్తు డగునప్పుడు ఆతనిసతి వారించెనని రామాయణమున నున్నది.

హిందూసంఘమున తమ సర్వసాధారణధర్మము కాని అలౌకికము కాదు. మానవధర్మము లలో నిది ప్రధానము ఆధర్మమున కంగములు పది:—శృతి, తమ, దమము | అస్తేయము, శౌచము, శమము, బుద్ధి, విద్య, సత్యము, అక్రోధము— అని మానవధర్మశాస్త్రమం దున్నది. పూర్వమున ఆర్యు

లందరూ (విశేషించి బ్రాహ్మణులు) ఈ పదిగుణములూ కలిగి యుండేవారు. ఇప్పటికీ నవనాగరికత చొరకున్న హిందూ గృహములందు కుటుంబసమష్టికి తమయే మూలబలముగా నున్నది-యూరోపీయ సంఘముల శిక్షాప్రణాళి, సంఘనిర్మాణమూ స్వతంత్రము లగుటవల్ల తొంతి కందు చోటులేదు. వారి నీతిశాస్త్రానుసారము శమము తొంతి అతాకిక ధర్మములు గా గణింపబడినవి చూడండి— 178 పేజీ—

To err is human, to forgive is divine.
తప్పుచేయుట మానవధర్మ మగును, తొంతి ధర్మము స్వర్గవాస్తవ్యులకును.

మనము తొంతిని తొంతిని మానవధర్మములుగా గణింప వారవి దేవతాధర్మములందురు. వారిచుత్త్రవన ర్తకుడు ఏనుక్రీస్తు అవసానకాలమున—“ తండ్రి, నా హంతకుల తుమింపుము, వారనేది వారే ఎరుగరి”ని నశ్వేశ్వరునిప్రార్థించెను.

ఐరోపీయసాహిత్యమున తుమాగుణభూషితుల చరితము లత్యంతదుర్లభములు. పోర్టి గూ ఇనబెలాలు తుమాగుణ దివ్యశోభను హృద్యముగా కీర్తింతురు, ఇది వినువారలను తుణకాలము వెరగుపడ జేయునేకాని వారిమానసములందు నెలకొనదు-ఇట్లు కావలెనంటే ఆగుణమును మానవచరితము లందు చేర్చి కల్పన చేయవలెను. ధనలుబ్ధుడగు మైలాకు చరితమున తరువుకానితనము, నిర్దయ, మాటపట్టుదలయు, ఏంజిలో చరితమున దండనీతికఠోరనియమపాలనమున్నూ కూర్చినట్లే, తుమాగుణము నేపాత్రమునందైనా పేక్షపియరు

రచించెనా ? పైలాకు భీషణకృత నిర్దయల నరన పోర్నియా వక్తృత మధురముగా నుండును కాని, అది క్షణికము కావున ఆరన మంతతో ముగియును. ఆదృశ్య మంతమగునరికి నింద్యుడగు యూదుని చరితము మరింత నీచముగా నొన రించుటకు క్రైస్తవులే క్షమాభిక్షను కవి అడిగించెనని తోచును. అట్టి క్షమను క్రైస్తవులు యూదులయెడ గన్పరచి నారా ? అదే జరిగియుంటే ఆరెండుజాతుల కంతవగ పుట్టనే పుట్టియుండదు సామ్మ పుచ్చుకోవాలని పైలాకు కోర్పుకు రాలేదు-క్రైస్తవుల దుష్కృతములచేతనూ, అత్యాచారముల చేతనూ వీడితులై క్రోధావేశులైన యూదుల కసి తీర్చుకొను ఉద్దేశముతో నతడు వచ్చెను. క్రైస్తవుల పక్షమున వాదించుటకు వకీలుండెనుకాని యూదులు పక్షమువాడేడి ? యూదుడే ఆనాటకము వ్రాసినట్టే ఘటనాచక్రముమారి యుండదా ? పైలాకు పాత్రమున మానవుని యందలి పశ్వంశ ప్రబల రూపమున చిత్రింపబడినది. తగవు తీర్చుటకు క్రైస్తవులందరూ గుమిగూడినారు. యూదుని కెదురుగా విజాతీయులందరూ దళబద్ధులైనారు కాని పైలాకుపక్షమువారిని కవి దళబద్ధులను చేయలేదేమి ? ఇది పాత్రరచనయందు పక్ష పాతము కాదా ? క్రైస్తవకవి నాటకకర్త కావున యూదుని నింద్యచరిత్రునిగా నిర్మించి అతనిపక్షమున వాదించునాని నైనా నియమించలేదు. పోర్నియా దయావిషయికోపన్యాస మిచ్చునప్పుడు యూదులు ప్రతివాదించుటకు సభలు లేదా !

“కైస్తవులగు మీరు హింసాపరులై సంతతమూ మమ్ము పీడించుచున్నారు; ప్రస్తుత మొక్కసారి మీయెడ మేము క్రూరత సహించేటప్పటికి మీకు ఆశ్చర్యమూ దిగులూ పుట్టినవా? మే మెన్నో ఏళ్ళనుంచి నైరిస్తూన్న దానిని మీ గొకనాడు సహింపలేరా? నేటికి పన్నెండుళ్ళనుంచి ఎంటోనియో మా షైలాకురు గహించుచుండేనే! ఇంతకాలమూ అతనిని తిట్టడము చాలక నేడుకూడా మానడామె మమ్మీనగించి కనబడినచోటులనెల్ల అవమానించక మానరు. ఈనాటికి మీచేయి క్రిందయినదని దయాసరణిగురించి శ్రీరంగ నీతు లాడజొచ్చినారు! పోనీ, ఇట్టిదయ మీరెన్నడైన మా యెడ చూపినారా? మీదయాపరత్వము మే మెరుగమా? అట్టి మీపై మాకు జాలిపుట్టునా? చాల్చాలు! మీమాటలు విన్న నెవ్వరైన నవ్విపోదురు” అని యూదులు ఎత్తిపోడున జాలరా?

షైలా కంత పట్టుబట్టడానికి హేతు వేమి? అతని కంత అసహన మెందుకు పుట్టింది? అనంతా కైస్తవులు యూదులయెడ కన్నర్చిన ధిక్కారము, బాధలయొక్కయూ పర్యవసానము. కవి మాత్రము వారియెడల గన్నరచిన కరుణ యెట్టిది? దావాతీర్పును బట్టి ఎంటోనియో శిక్షింపబడలేదు నరేకదా షైలాకుప్రాణముమీదికి వచ్చింది. తగవంతా తబ్బిబైచినది. న్యాయాధికారి దయతలచి షైలాకుప్రాణము నిల్పెనుగాని, జీవనాధారము, గౌరవదాయకము నైన అతని

సాత్తంతా తన అధీనము చేసుకొనెను. యూదులు క్రైస్తవ న్యాయస్థానముల కెక్కినందులకు లభించే ఫలము చూడండి!

పోర్చిగీస్ యానోట వెలునడిన దయావాక్యములు మూడు కారణములచేత పొల్లువోయెను:—

1. క్షమాచిత్రము మనసు కెక్కునట్లు కవి చిత్రింప లేదు.

2. మైలాకుపక్షమున చెప్పవలసిన విషయములు స్ఫురణకు వచ్చును.

3. విచారణానంతరముకూడా మైలాకునెడ క్రైస్తవ వులు నిర్దయచూపుదురు.

క్షమాగుణమును వృద్ధిచేయడము కవి ఉద్దేశ్యముకానే కాదు, మానవుడు ఒకరిని వంచించాడో (త్రవ్విన గోతిలో) తానే పడునని నిదర్శనము చూపదలచినట్లున్నది; అందు కృతకృత్యు డాయెను.

8-9 అక్రోధము—అహింస—

క్రోధము నణగదొక్కకున్న క్షమ ఉండేకింపదు. స్నేహము, మమత, ప్రేమయున్నా విన్యాసము చెందినట్టే అక్రోధము తనంతనే ఉడిగిపోవును. క్రోధమునకు తగిన విరుగుడు ప్రేమయే. ఇందుచేతనే హిందూగృహమం దక్రోధము నభ్యసించుటకు తగిన పరిస్థితు లేర్పరచి యుండును; ఋషి ప్రతిష్ఠితమగు సచ్చోటు దేవత్వము సాధించుటకు ముఖ్యవ

లంబనము. ఇది నిర్వహించు తెరం గీవిధమున మహాభారత
మం దున్నది:—

తత్ర వై మానుషాల్లోకాద్దానాదిభి గతంద్రితః
అహింసార్థ సమాయుక్తైః కారణైః స్వర్గమశ్నుతే॥
చానాదుల పూనికతో నేనరు డరారియై యహింసాయుక్తిక
తా నభ్యసించుచుండును, నానికి దేవత్వ మొగిని నశమా నిలలాన్॥

దానధర్మము లభ్యసించుటవల్ల అక్రోధము, క్షమా
అలవడి హింసాప్రవృత్తి హీనమగును. సామాన్యప్రేమ
ప్రసారమున అహింస యావహిల్లదు. ఇతరునిసుఖము చూచి
తాను సుఖించడమే ప్రేమ. హింస స్వసుఖాభిలాషిణి-ప్రేమ
పరసుఖాభిలాషిణి-ప్రేమాలోక ప్రసార మతిశయించినవోద్ది
హింసాధికారప్రసారము సంకుచిత మగును. ప్రేమ పొంగి
వెల్లివిరిసి విశ్వవ్యాపిని కాగా సమదృష్టి యవతరించి హింసా
పరత్వమును సమయించును. ఇట్టి సమత్వము మైత్రేయికి
లభించినతోడనే “సంసారమందు నీకు ప్రేమ కల్గినంతమాత్రా
మున నది నీకు ప్రేమపాత్రుని యెంచకు, ఆత్మ నీ కత్యంత
ప్రీతిపాత్రమగుటచేతనే సంసారము ప్రేమాస్పదమయ్యెను.”
అని యాజ్ఞాపల్కు డామె కుపదేశించెను. తోడనే వారు
సంసారమును త్యజించి వసములందు వసింపనేగిరి, స్వర్గము
వారికి కరగతమాటచేత ఈలోకమునుండియే వారు ముక్తు
లైరి, బ్రహ్మప్రాప్తికై సన్యాసమార్గము నవలంబింపవలసి
వచ్చెను.

అహింసాప్రశస్తి ఆర్యసాహిత్యమున నన్నికడల నావరించియున్నది. శ్రీకృష్ణుని చరితమున నీధర్మముజ్వలరూపమున గాంచనగును. భీష్మువిదురాదులు హింసాహీనులు, శ్రీశుకుడు నారదుడు మొదలగు ఋషులచరితములం దహింసప్రత్యక్షరూపమున పరిధవిల్లుచున్నది. ఇదే హిందువులకు ప్రధానధర్మము, దానిచేతనే వారి ప్రకృతి కోమలతరమున ప్రుతరము నగుచున్నది. అది వారిని క్షమాశీలురను కావించి వారిగృహములను శాంతినికేతనముల నొనర్చుచున్నది. శాంతిమయమైన అహింసాన తారమే బుద్ధదేవుడు, అతని కహింస నేర్పినద్యహిందూమతము; అహింసామహాధర్మము నుపదేశించుటవల్లనే బుద్ధుడు జినుడును శాంతిస్థాపనాసమర్థులైరి. క్రైస్తవులం దీధర్మమునకు తగినంత ఆధారము దక్కలేదు, అందుకే ఐరోపీయసాహిత్యమున నది అరుదుగా దోచును. ఆమతమున న్యాయపరతకు లభించిన ప్రాచుర్యము ప్రాముఖ్యతా క్షమాగుణమునకు చిక్కలేదు. కఠినశిక్షావిధాన మార్యసాహిత్యమందూ కద్దు. ధర్మక్రోధ మెచ్చునపుడు పాపమునకు కఠినశిక్ష ప్రాప్తించకపోదు. కాని దీనికి తోడుగా క్షమయూ పుణ్యజ్యోతిస్నీ ఆయాచోట్ల స్ఫురణవహించి యుండును.

స్వర్గము—

శ్రద్ధ, భక్తి, ప్రేమ, క్షమ, అక్రోధము, అహింస మొదలగు గుణములచే పూరితములైన దేవతాదర్శములు

ఆర్యసాహిత్యమున కొల్లులుగా నున్నవి. దేవతలు కునికిపట్టగు స్వర్గము సౌఖ్యమునకు పాను. అచ్చటికి పోవుమార్గ మతినం కీర్ణమే (Strait is the gate to Heaven) కాని శృద్ధా భక్తు లలవడినవాళ్ల కది సుగమము. స్నేహ మమత లను దిగువమెట్టులపైనుండి గురుజనులను భక్తితో నగ్నించువారి దృష్టులను దేవతలు తమవై పాకర్పింతురు. దేవతలను మూర్తి వంతుల నొనర్చి ఆర్యకవులు మానవాభివృద్ధికి మార్గము చూపిరి. లక్ష్మీ కమనీయ స్వర్ణప్రతిమ, వేదమాతయైన సరస్వతి జగన్మోహినియగు శ్వేతమూర్తి, అసురవిజయినియగు పార్వతి దశభుజ, శక్తిరూపిణి, నీలమూర్తి. జగదుత్పత్తికి కారణభూతుడు సూర్యుడు; దాని నావరించియుండువాడు నరుణుడు; తేజమున కాధారభూతుడు అగ్ని; జగత్ప్రాణస్వరూపుడు వాయువు. అద్వితీయుడగు భగవంతు డన్ని జీవులయందు వర్తించును. అనంతవిభూతి కాధారుడై స్వర్గమున రాజులుచుండు దేవదేవుడు స్వప్రకాశవికాసమున అనంతబ్రహ్మాండమం దంతహితుడై యుండియు సామాన్యదృష్టికి గోచరుడు కాడు. అతని విభూతివికాసము గనకున్న అతని నారాధించు టెట్లు? ఆతడు విశ్వవ్యాపి కావున అనంతమూర్తు లం దతని జూచి అనంతు డనుకొనవలెను.

అచ్చ కించి జగత్సర్వం దృశ్యతే త్రాయతే పి వా

అంత ర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థితః॥

కన్నజగ మెల్ల మరియును విన్న జగము నిండియంతటనారాయణుండు వెలయు

ఇట్టి విశ్వరూపసందర్శన మర్జునునికి లభించినది.

దివ్యాదర్శములను రచించి ఆర్యకవులు తమకావ్యములకు దివ్యసౌందర్యమును గడనచేయగల్గిరి. వాటిని పఠించు వారిఎదుట దివ్యాదర్శములు సాక్షాత్కరించి యుండుటచేత వారువాటిని పూజించి, ఆ మోహనరూపసందర్శమున తనిసి స్వర్గప్రాప్తికై ఎల్లప్పుడు నాకాంక్షింతురు. శూరులు యుద్ధభూమి నురుకజూచుట కిదే హేతువు. వీరస్వర్గము నాశించే కదా కురుపాండవులు ఘోరసంగ్రామ మొనర్చిరి! సతులు సహగమనము చేయుట-బలిచక్రవర్తి పాతాళమునకు కుంగుట-శిబి తనమేనికండలు చెండియిచ్చుట, బృహదర్భకుడు తన సుతుని బ్రాహ్మణనేవకు బలిగా నొసంగుట—మొదలగు కృత్యముల కన్నిటికీ స్వర్గకాంక్షయే ప్రధానము. స్వర్గసభను నారదుడు ధర్మజా నెదుట వివరముగా వర్ణించెను. అష్టదిక్పాలుర విశ్వరూప మత్యధికముగా నందు పలసిల్లుచుండును. ఇంద్రుని కాపదవి ఎట్లు లభించెను? నిస్తులపరాక్రమసంపన్నుడగు నాతడు దేవతల కధీశ్వరత్వము లభింప బ్రహ్మచర్య మాచరించెనని మహాభారతమందున్నది. జితేంద్రియులకుగాని దేవత్వము ప్రాప్తించదు. ఆసురప్రవృత్తి నణగదొక్కి జితేంద్రియులై సంయమివ్రతాచరణ పరులకు మాత్రమే స్వర్గము కరగతమగును.

ప్రాణ ప్రతిష్ఠ (దేవతావాహనము)—

దేవతాదర్శముల నన్నిటినీ ఆర్యకవులు సజీవములు మూర్తివంతములుగా నొనర్చి రంటిమి. దేవత లట్టిమూర్తులే.

ఈయాదర్శములను మరచినవాళ్ళు దైవోపాసన చేయలేదు; ఒకవేళ చేసినా అది ధర్మసంగతము కానేరదు. ఆదర్శములను త్యజించినట్లయితే దేవతలు నిర్జీవులగుదురు. ప్రాణప్రతిష్ఠ కావింపబడిన దేవతాప్రతిమలందు దివ్యశక్తిని గాంచు వారే దేవాదర్శముల గాంచగలవారు. ప్రాణప్రతిష్ఠామంత్రము చేత దేవాదర్శము సజీవమగును. ప్రాణప్రతిష్ఠ యన నేమి? శక్తివంతము సజీవమూ అగు దేవతామూర్తిని ధ్యానించి అనుభవములోనికి దెచ్చుకొనుట. ఇట్టిమూర్తులనే మన వారు పాసింతురు.

దేవతాచరితము—

ప్రాణప్రతిష్ఠచేసిన దేవతాప్రతిమ అనంతదివ్యశక్తులకు నిధానమని భక్తులు భావింతురు. ఈ శక్తులే దాని విభూతి యనబడును. ఒక్కొక్క దేవత ఒక్కొక్క విభూతిరూపమున ఉపాసకుల హృదయములందు నిహితమగును. దివ్యప్రేమ, దివ్యనిగ్రహము, దివ్యబలము, దివ్యవిభూతీయూ ఆర్యసాహిత్యమున దేదీప్యమానముగా వర్ణింపబడినవి. అన్నిమూర్తులూ సగుణేశ్వరుని రూపములే. ప్రేమమూర్తి ఒకప్పుడు ప్రచండరూపము ధరించి అధర్మపరులను శిక్షించి, శిష్టులను రక్షించి ధర్మసంస్థాపనము చేయుచుండును.

పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం

ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే॥

భ॥ గీ॥

రక్షింపగ సజ్జనులను శిక్షింపగ దుష్టజనుల నేమమెలర్పన్

నీక్షింపధర్మవాహవ దత్తా నేనవతరింతు దగ యుగయుగమున

తా॥ల॥న॥

ఒకప్పు డే జగన్మోహనమగు శ్రీకృష్ణరూపమున గోపికలను భక్తుల తృప్తినొందించుచుండును, అన్న పూర్ణరూపమున విశ్వాత్మ ప్రేమను జీవరాసులకు పంచిచ్చును. ఇట్టి అనంతకరుణామయమగు రూపము ఆర్యసాహిత్యమున శ్రీరామ కృష్ణావతారములదాల్చి విలసిల్లుచున్నది. ఇతరసాహిత్యములందు ఇట్టి భగవదవతారములే కానరావు. చిత్తవశీకరణములగు నవతారములు భగవంతుని అతొకికవ్యాపారములు. భీతిగాంభీర్యములు మానవచిత్తములయందు భాసమానమగు నట్లు అతొకిక శక్తివంతుడగు భగవంతుడు పృథ్వి కవతరించి మానవులతో పాటు వ్యవహరించెనని విదేశసాహిత్యమున నెచ్చటా చెప్పబడలేదు. ప్రేమమయుడగు పరమాత్ముడు లోకసంగ్రహార్థముపృథ్వి నవతరించి ఎట్టికార్యముల నాచరించుచుండునో మన మెరుగలేము. పాపులను శిక్షించి పాపనివారణ మొనర్చి, పుణ్యాత్ములకు దర్శనమిచ్చి వాని స్వర్గమునకు కొనిపోవునని మనగ్రంథములందున్నది. మానసమున భావించిన యీ ఉదహరణములు కావ్యములయందు ప్రత్యక్షమగును.

ప్రపంచపరిపాలనానియమములను గని నివ్వెరపడ నివారుండరు. అట్టి యాదర్శముల నభివర్ణించిన కావ్యములు నఫలములు కావా? ఈవర్ణనలందు కల్పనాశక్తికి కావలసినంత అవకాశము లభించును. భగవంతుని అద్భుతలీలలూ అపురూపక్రియాకలాపమున్నూ గాంచినతోడనే మానవుడు చకితు

డగును. భగవత్ప్రేమరస మార్యసాహిత్యమున కావలసినంత కలదు. హోమర్, వర్జిల్, డాంటే, మిల్టన్ మొదలగు కవులు తమకావ్యములయందు భగవదవతారములు రచింపనే లేదు, వాటిని చదువుటవల్ల దైవభక్తిప్రభావమే యెరుకపడదు; భగవంతునిప్రభావజ్ఞానమే కలుగదు. బ్రహ్మజ్ఞానము మన వేదములం దుండినట్లు పదేశగ్రంథములయందు కానరాదు, వైదికజ్ఞానము కొంచెము ప్రసరించిన దేశములయందుకూడా అది రూఢము కాలేదు, కావున ఇతరదేశీయులకు బ్రహ్మజ్ఞానము ప్రాప్తించలేదు. కావ్యసృష్టికి కావలసిన సాధనసంచయము మన వేదవేదాంతములందు విపులముగా నుంది. వేదములన్నీ దివ్యుల విపులరాష్ట్ర మనవచ్చును, దివ్యసుందర కాంతి అం దుజ్వలరూపమున భాసిల్లుచున్నది; వేదాంతము (ఉపనిషత్తు) లందు దేవతలూ లేరు, స్వర్గమూ కానరాదు, అందు నిర్మలము పవిత్రము నగు చైతన్యమూర్తి భాసిల్లుతూ ఉండును. వేదములు కర్మప్రధానములు, వాటి ఫలము స్వర్గ ప్రాప్తి; వేదాంతములు జ్ఞానప్రధానములు, వాటి పరిణామము ముక్తి.

ఋషి చరితము—

ఆర్యసాహిత్యమున వెలయు దేవతాదర్శములు మానవులకు సిద్ధించునా? మానవుల కవి అప్రాప్యములని ఏసుక్రీస్తు అభిప్రాయము, కాని వైదికార్య లవి ప్రాప్యములనే చెప్పిరి; మానవులందు దేవత లంతహీతులై యున్నారనీ, బాహ్య

చ్చాదనములను తొలగించినతోడనే దేవతారూపములు వ్యక్తములగుననిన్నీ మనఋషులు చెప్పినారు. మానవదేహము లందాత్మ రూపమున పరమేశ్వరుడు వర్తిస్తున్నాడు, మోహవరణము తొలగించగానే తద్దివ్యజ్యోతి ప్రకాశించును. మనుష్యులు దేవత్వమును పొందగలరనుటకు ఋషులు ప్రమాణముల నిచ్చినారు, తపోబలమున ఎట్టి అసాధ్యమైన పనియైనా సాధ్యమగును. సామాన్యులందు దైవశక్తి ఆవిర్భవించు మార్గములను నూచించడానికే కవులు మనసాహిత్యమున ఋషిచరితములను జొన్నినారు. ఆచరితములు చదివితే మనుష్యులకు దేవత్వము సాధ్యాతీతము కాదని స్పష్టపడును. రామాయణమున భారతమునా దివ్యశక్తుల నార్జించిన ఋషులనేకు లీయభిప్రాయమును దృఢపరుస్తున్నారు.

మానవ చరితము—

దేవతలయొక్కయు ఋషులయొక్కయు చరితములే కాక అనేకమంది భక్తులు సాధకులు మొదలగువాళ్ల చరిత్రములూ మనసాహిత్యమున కలవు. ఒకవంక దేవతలమహిమా వంతములు ఉన్నతములగు నాదర్శములు, వేరొకవంక తపః ప్రభావమున దివ్యశక్తుల నార్జించి దేవత్వసిద్ధి గాంచిన ఋషుల చరితములు కలవు, ఇంకొకవంక తపశ్చరణ మొనర్చుచుండు మానవులు కానవత్తురు. అరిష్టద్వర్గమును వశపరుచుకొని చిత్తమును తపముచే నాయత్తపరుప సంయమిత్వము సిద్ధించును. ఇట్టి తపోబలమువల్లనే ధృవుడు తరించెను. దానిచేతనే

ప్రహ్లాదుడు పరమభాగవతోత్తముడై చిరస్మరణీయుడయ్యెను. ఆత్మగౌరవాహంకారములు ప్రబలుటచేతనే యిదా యయాతి స్వర్గభ్రష్టుడై మర్త్యలోకమున కొంతకాలము తపస్సుచేసెను. యుధిష్ఠిరు డెంతో తపస్సుచేసి భీష్మునిచేత ధర్మతత్వముపదేశింపబడినా అహమిక పూర్తిగా నశించకపోవడముచేతనే శ్రీకృష్ణుని కటువాక్యములు వినవలసినవచ్చెను. ధర్మరాజుచరితమంతా ఉగ్రమైన ధర్మతపశ్చరణమందు లగ్నమైనట్లుతోచును. అతడు సంతతము బ్రాహ్మణుల సంస్కరముచేతా ఋషుల ఉపదేశముల మూలానా చిత్తశాంతి చిత్తశుద్ధిన్నీ సమకూర్చుకొనడానికి యత్నిస్తూ ఉండెను. తపః ప్రభావమువల్లనే ధర్మవ్యాధుడు దివ్యత్వము పొందెనని మహాభారతమందుంది. అతడు వృద్ధులగుతలిదండ్రుల దేవతలవలె పూజిస్తూ ప్రేమప్రతము నాచరించెను, కావున కాశికునకు దేవతాదర్శరూపమగు పితృభక్తి మచ్చు చూపగల్గెను. ఆవృద్ధదంపతులు ప్రేమకున్నూ భక్తికిన్నీ నిధానములై ప్రత్యక్షదేవతలయినారు. ధర్మవ్యాధుని చూచినవెంటనే కాశికునికి కూడా తన పితరుల పూజించు నిచ్చు వాడమింది. సతీమతల్లియైన బ్రాహ్మణుని భార్యయిందుకే కాశికుని అక్కడికి పంపింది. ఆమె ఏకాంతచిత్తముతో సతీవ్రత మాచరిస్తూ ఉన్న సాధ్వీమణి. కంటి గాంధారి మొదలగు పతివ్రత లిట్టి తపస్వినులే.

ఆర్యసాహిత్యమున చిత్రింపబడిన మానవపాత్రములు సామాన్యములు కావు. అందరూ దేవత్యము లభించడమునకై

తపోవ్రతధారులై యత్నించేవారే. వారిప్రకర్ష చక్కగా కనబడుటకు వాగ్విప్రకృతే దైవ్య దానవ రాక్షసుల చిత్రములమర్చబడ్డవి. ఈ పాపచిత్రములు కూడా మానుష చిత్రములే కాని నాటిలో అరిష్టద్యర్శము అత్యధికముగా చెలరేగింది. ఇంద్రియవశుడైన మానవుడు సంయమము కోల్పోవడము, వానికి స్వేచ్ఛాచరణము స్వాభావికము కావడమున్నూ దానవచరితములందు స్పష్టమగును. ఆర్యసాహిత్యమున చిత్రములైన స్త్రీపురుషులను నాలుగు తెగలుగా విభజింపవచ్చును:—దేవతలు—ఋషులు—మనుష్యులు--దానవులు.

ఈ మనుష్యచిత్రములే యథార్థమైన మానవపాత్రములు. అంతశ్చిత్రప్రబల్య విశిష్టమగు సాధారణమానవచరితములకన్న అవి ఉత్తమములు. అందు క్రమముగా దేవత్వము వికాస మొందును. వారు ఇంద్రియ నిగ్రహముచేత చిత్రైకాగ్రతను సాధించి నిశ్చైవ్యము సతీశయింప జేయుదురు. దేవతలున్నూ సంసారులే, వారికీ పుత్రమిత్రకళత్రాదులు కల్పింపబడ్డారు, సంసారులైనావాళ్లపేరు విశ్వవ్యాపిని కావడముచేత వాళ్ళెప్పుడూ విశ్వరక్షణమందు వ్యగ్రులై ఉంటారు. వాళ్ల చరిత్రలే మానవుల కాదర్శములు. ప్రేమను సర్వజంతువులకూ సమముగా పంచి యివ్వడమే దేవత్వము సాధించడము. ఇది కలిసవ్రతిము, దీని ప్రభావముచేతనే ప్రేమ భక్తిమిశ్రితమై పెద్దలందు ప్రసరించును. దీనినే పాశ్చాత్యులు Hero-Worship అంటారు. పెద్దలు లోకాంతరగతులైన వెన్ను

తర్పణములు, శ్రాద్ధములు మొదలగు కర్మలమూలాన వారు మృతజీవు లగుదురు. గురుజనమందు లగ్నమైనప్రేమ భగవదర్పితమై తద్వారా సర్వభూతములందున్నా వ్యాపించును. భగవంతుడు సర్వాంతర్యామియైనట్లు జ్ఞానదృష్టికి ప్రత్యక్షు డగునప్పుడు భక్తు డిట్లు స్తుతించును:—

పశ్యామి దేవాం స్తవ దేవ దేహీ సర్వాం స్తథా భూతవిశేష సంఘాన్
బ్రహ్మాణ మిశం కమలాసనస్థ మృషీంశ్చ సర్వా నురగాంశ్చ దివ్యాన్ ||
అనేక బాహూదరనక్రనేత్రం పశ్యామి త్వాం సర్వతో నంత రూపమ్
నాంతం నమధ్యం నపున స్తవాదిం పశ్యామి విశ్వేశ్వర విశ్వరూప ||
భగవదీత.

కనియెద దేని నీదు భునకాయమునందు సమస్తదేవతా
లిని, మరి పద్మరంగుల వెలింగెడునట్టి అశేషభూతలో
టిని, సభ పద్మపీఠమున తీవిని దీర్చినయట్టి బ్రహ్మదే
వుని, తగ దివ్యమా నురగపుంజము, సర్వమునిప్రపంచమున్.
పెక్కుచేతులు పెక్కు కడ్పులు పెక్కుమోములు నేత్రముల్
పెక్కు చాలించి కానిపించెడు పెక్కురూపుల నెల్లెడన్
నిక్కమిప్పుడు విశ్వరూపుడ నీకు నంతము మధ్యమా
యిక్క యాదియు గానిపింపన యెందు నో జగదీశ్వరా—

.....తా||ల||న||

స మా ప్ర ము.

న వ రణ ప ట్టి క:-

పేజి	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
2	17	లీనమయి	లీనమయింది
9	16	ఐనచో.	వాటియందు
13	11	ప్రేరితమున	ప్రేరణమున
41	1	రోతాయు	రోతా
53	21	పుధుల	పుధుల
55	5	జగుప్పాహర్	జగుప్పాహర్
58	1,2	గహర్వ్య	గర్హ్య
64	10	త్రావుచున్నాన	తాగుచున్నాడ
75	5	కల్లగలేదు	కల్లలేదు
89	1	కన్నా	...
95	5	కవి	కది
101	11	విరోధము	నిరోధము
„	18	చేయవచ్చును	వచ్చును
109	10	యోగ్యుడౌ	యోగ్యుడౌ
127	5	కృష్ణా	కృష్ణ
41	3	సూన్యతమై	సూన్యతమై
193	8	పూతము	పూతములై

